

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE' DE İŞGÜCÜ PİYASASI VE ÇALIŞAN
YOKSULLUĞU: CİNSİYETE DAYALI BİR ANALİZ

İKTİSAT YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÜMEYYE ÖZTÜRK

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Işıl Şirin Selçuk Çakmak

BOLU, NİSAN 2025

KABUL VE ONAY SAYFASI

SÜMEYYE ÖZTÜRK tarafından hazırlanan “**TÜRKİYE’ DE İŞGÜCÜ PİYASASI VE ÇALIŞAN YOKSULLUĞU: CİNSİYETE DAYALI BİR ANALİZ**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman

Doç. Dr. Işıl Şirin SELÇUK ÇAKMAK

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye

Prof. Dr. Aytekin Güven

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Nilay Ünsal Karaman

Ankara Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu ve Şablonuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir
- aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin Turnitin adlı programında enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %30'u geçmemektedir.

.....

SÜMEYYE ÖZTÜRK

ÖZET

**TÜRKİYE’ DE İŞGÜCÜ PİYASASI VE ÇALIŞAN YOKSULLUĞU:
CİNSİYETE DAYALI BİR ANALİZ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SÜMEYYE ÖZTÜRK
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
(TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. İŞİL ŞİRİN SELÇUK ÇAKMAK)
BOLU, NİSAN 2025
XI + 101 sayfa**

Bu çalışmada, Türkiye’de işgücü piyasasında cinsiyete dayalı farklılıkların çalışan yoksulluğu üzerindeki etkileri, TÜİK 2023 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) mikro verileri kullanılarak incelenmiştir. Yoksulluk, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamaması ve asgari yaşam standartlarının altında kalması olarak tanımlanmış; mutlak, göreceli, insani, kırsal-kentsel, geçici-kronik gibi türleriyle çok boyutlu bir sorun olarak ele alınmıştır. Çalışan yoksulluğu ise, bireylerin istihdam edilmelerine rağmen yeterli gelir elde edememesi durumu olarak ortaya çıkmakta olup, küreselleşme, enformel ekonomi, düşük ücretler, istihdam yapısındaki değişim ve sosyal harcamaların kısıtlanması gibi nedenlerle derinleşmektedir. Kadın ve erkeklerin işgücü piyasasındaki konumları arasındaki farklar, bireysel düzeyde olduğu kadar toplumsal ve ekonomik açıdan da önemli sonuçlar doğurmaktadır. Kadınların yanı sıra erkekler de işgücü piyasasında yapısal zorluklarla karşılaşabilmekte, ancak toplumsal cinsiyet rolleri ve ekonomik dinamikler bu zorlukların etkisini farklı şekillerde belirlemektedir. Ampirik analizde, Logit modeli ile yapılan ekonometrik analizde yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, medeni durum, sağlık durumu, mülkiyet şekli, SGK’ya kayıtlılık, hane halkı tipi, çalışılan sektör ve bölgesel farklılıklar açıklayıcı değişkenler olarak ele alınmıştır. Bulgular, eğitim düzeyinin yükselmesinin, sosyal güvenceye sahip olmanın ve ev sahipliğinin çalışan yoksulluğu riskini anlamlı şekilde azalttığını; hanede çocuk bulunmasının ve doğu bölgelerde yaşamının ise yoksulluk riskini artırdığını ortaya koymuştur. Cinsiyet temelli farklılıklar da ayrıca incelenmiş ve kadınlarda özellikle evlilik, kamu sektöründe istihdam ve eğitim gibi faktörlerin koruyucu etkisi öne çıkarken, erkeklerde hane içi yükümlülükler ve düşük ücretli işlerde çalışma yoksulluğu riskini artıran başlıca etmenler olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak, bu çalışma, Türkiye’de kadın ve erkeklerin işgücüne katılımı ile çalışan yoksulluğu arasındaki ilişkiyi detaylı bir şekilde ele alarak, bu alanlardaki sorunların çözümüne yönelik kapsamlı bir bakış açısı sunmaktadır. Elde edilen bulgular, Türkiye’de çalışan yoksulluğunun cinsiyete duyarlı politikalarla ele alınması gerektiğini ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeterek bütüncül yaklaşımların, çalışan yoksulluğunun azaltılmasında kritik rol oynayacağını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Çalışan yoksulluğu, İşgücü piyasası

ABSTRACT

LABOUR MARKET AND WORKING POVERTY IN TURKEY: A GENDER-BASED ANALYSIS

MASTER THESIS

SÜMEYYE ÖZTÜRK

BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY

INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

DEPARTMENT OF ECONOMICS

(SUPERVISOR: ASSOC. PROF. DR. İŞİL ŞİRİN SELÇUK)

BOLU, APRIL 2025

XI + 101 pages

In this study, the impact of gender-based differences in the labour market on working poverty, as well as the relationship between gender inequality in working life and in-work poverty in Turkey, was examined using the 2023 Microdata Set of the Income and Living Conditions Survey (GYKA) conducted by TurkStat. Poverty is defined as the inability of individuals to meet their basic needs and to remain below minimum living standards; it is considered as a multidimensional problem with types such as absolute, relative, humanitarian, rural-urban, temporary-chronic. Working poverty, on the other hand, emerges as a situation where individuals are unable to earn sufficient income despite being employed, and is deepened by reasons such as globalization, informal economy, low wages, changes in the employment structure and restriction of social expenditures. Differences in the labour market position of women and men have important social and economic consequences as well as individual consequences. Women as well as men may face structural challenges in the labour market, but gender roles and economic dynamics determine the impact of these challenges in different ways. In the econometric analysis conducted using the logit model, explanatory variables included age, gender, educational attainment, marital status, health status, type of property ownership, social security registration, household type, employment sector, and regional differences. The findings revealed that higher education levels, possession of social security, and homeownership significantly reduce the risk of in-work poverty, while having children in the household and residing in eastern regions increase this risk. Gender-based differences were also examined: factors such as marriage, employment in the public sector, and education were found to have a protective effect against in-work poverty for women, whereas household responsibilities and employment in low-wage jobs emerged as key factors increasing the risk of working poverty among men. In conclusion, this study offers a comprehensive analysis of the relationship between labor force participation and working poverty among women and men in Turkey, providing valuable insights for policy development. The findings underscore the importance of addressing in-work poverty through gender-sensitive strategies and suggest that adopting holistic, gender-equitable approaches will be critical to effectively reducing in-work poverty.

KEY WORDS: Poverty, Working poverty, Labour market

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY SAYFASI	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
GRAFİK LİSTESİ	viii
TABLO LİSTESİ	ix
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ	x
TEŞEKKÜR	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. YOKSULLUK ve ÇALIŞAN YOKSULLUĞU GENEL TANIMLAR ve KAVRAMLAR	4
2.1 Yoksulluk Kavramına Genel Bakış	4
2.2 Yoksulluk Çeşitleri	6
2.2.1 Mutlak Yoksulluk	7
2.2.2 Görelî Yoksulluk	8
2.2.3 Gelir Yoksulluğu	8
2.2.4 İnsani Yoksulluk	8
2.2.5 Objektif ve Subjektif Yoksulluk	9
2.2.6 Kırsal ve Kentsel Yoksulluk.....	10
2.2.7 Geçici ve Kronik Yoksulluk	11
2.3 Yoksulluğun Çeşitli Nedenleri	11
2.3.1 Ekonomik Nedenler	12
2.3.2 Sosyal Nedenler	12
2.3.3 Politik Nedenler	13
2.3.4 Çevresel Nedenler	13
2.4 Çalışan Yoksulluğu Kavramı	14
2.5 Çalışan Yoksulluğunun Nedenleri.....	15
2.5.1 Küreselleşme.....	16
2.5.2 Enformel (Kayıt Dışı) Ekonomi	17
2.5.3 Düşük Ücretler	19
2.5.4 İstihdam Yapısındaki Değişim	19
2.5.5 Çalışanların Arasında Örgütlenmenin Yetersizliği.....	20
2.5.6 Kamusal Sosyal Harcamaların Kısıtlanması	21

2.5.7 Ekonomik Krizler, Ekonomik İstikrar ve Yapısal Uyum Programları .	22
3. CİNSİYET TEMELLİ ÇALIŞMA DİNAMİKLERİ	26
3.1 Çalışma Kavramına Genel Bakış	26
3.2 Türkiye’de Kadınların ve Erkeklerin Çalışma Hayatına Katılımı	27
3.3 Türkiye’de Cinsiyetin Çalışma Hayatına Etkisi	28
3.3.1 Çalışma Yaşamından Kaynaklanan Unsurlar	29
3.3.1.1 Ücretlendirmede Yapılan Eşitsizlikler	29
3.3.1.2 Eğitimin Etkisi	33
3.3.1.3 Kayıt Dışı İstihdamın Etkisi	35
3.3.1.4 Özelleştirme ve İstihdamsız Büyümenin Etkisi	41
3.3.1.5 Kariyer Engelleri ve Cinsiyet	41
3.3.1.6 Sosyal Haklardan Yararlanmada Eşitsizlikler	44
3.3.1.7 Cinsel Taciz	45
3.3.2 Aile Yaşamından Kaynaklanan Unsurlar	46
3.3.2.1 Ev İçi Sorumluluklar ve Cinsiyet Roller	46
3.3.2.2 Medeni Durum ve Çalışma Hayatı	50
3.3.2.3 İş-Aile Yaşam Çatışması	53
4. TÜRKİYE’DE ÇALIŞAN YOKSULLUĞU ÜZERİNE EKONOMETRİK ANALİZ	55
4.1 Literatür İncelemesi	55
4.2 Veri Seti	61
4.3 Betimsel Bulgular	62
4.4 Nitel Tercih Modelleri: Logit Modeli	72
4.5 Lojistik Regresyon Analizi ve Sonuçlar	73
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	89
KAYNAKLAR	95

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa

Grafik 3.1. Ekonomik Faaliyete (NACE Rev.2) Göre Yıllık Ortalama Brüt Kazanç (TL) 2022	30
Grafik 3.2. Meslek Grubuna Göre Cinsiyetler Arası Ücret veya Kazanç Farkı, (%) 2022	32
Grafik 3.3. Kadının Çalışması ile İlgili Algılar, 2021	47
Grafik 4.1. Çalışan Yoksulluğu için ROC Eğrisi.....	82

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1 Çalışan Yoksulluğuna İlişkin Bazı Tanımlar	14
Tablo 2.2 Küreselleşmenin Çalışan Yoksulluğuna Yol Açan Başlıca Nedenleri	17
Tablo 3.1 2022 Yılı Meslek Grubuna Göre Yıllık Ortalama Brüt Kazanç	31
Tablo 3.2 Eğitim Durumuna Göre Cinsiyetler Arası Ücret ve Kazanç Farkı ..	33
Tablo 3.3 Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu	34
Tablo 3.4 İstihdam Edilenlerin SGK'ya Kayıt Durumu	36
Tablo 3.5 Kayıt Dışı İstihdamın Etkileri	38
Tablo 3.6 Medeni Duruma Göre İstihdam Oranı	51
Tablo 4.1 Literatürde Çalışan Yoksulluğu	59
Tablo 4.2 Bireylerin Şu anki Faaliyet Durumu	62
Tablo 4.3 Çalışan Yoksulların Cinsiyete Göre Dağılımı (%), 2023	63
Tablo 4.4 Çalışanların Medeni Durumu, 2023	63
Tablo 4.5 Çalışanların Eğitim Durumu, 2023	64
Tablo 4.6 Çalışanların İstihdam Durumu, 2023	65
Tablo 4.7 Çalışanların Esas İşindeki Meslek Kodu, 2023	66
Tablo 4.8 Çalışanların SGK'ya Kayıt Durumu, 2023	68
Tablo 4.9 Çalışanların Yaşadığı Hanelerin Coğrafi Bölgeye Göre Dağılımı ..	69
Tablo 4.10 Fertlerin Çalıştığı Yerin Faaliyetine Göre Dağılımı, 2023	70
Tablo 4.11 Ferdin Çalıştığı İşyeri ya da Kuruluşun Durumu, 2023	71
Tablo 4.12 Açıklayıcı Değişkenlerin Tanımlamaları	75
Tablo 4.13 Açıklayıcı Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistik Değerler	76
Tablo 4.14 Akaike Bilgi Kriteri ve Bayesyen Bilgi Kriteri Karşılaştırması	76
Tablo 4.15 Bireyler İçin Çalışan Yoksulluğu: Lojistik Regresyon Sonuçları ..	77
Tablo 4.16 Açıklayıcı Değişkenler Arası Çoklu Bağlantının İncelenmesi	81
Tablo 4.17 Erkekler İçin Çalışan Yoksulluğu: Lojistik Regresyon Sonuçları ..	84
Tablo 4.18 Kadınlar İçin Çalışan Yoksulluğu: Lojistik Regresyon Sonuçları ..	85
Tablo 4.19 Kadınlar ve Erkekler İçin Çalışan Yoksulluğunun Belirleyiciliği Karşılaştırması	87

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AIC	: Akaike Bilgi Kriteri
AUC	: Eğrinin Altındaki Alan
BIC	: Bayes Bilgi Kriteri
BLS	: İşgücü İstatistikleri Bürosu
BM	: Birleşmiş Milletler
EUROFOUND	: Avrupa Yaşama ve Çalışma Koşullarını İyileştirme Vakfı
EUROSTAT	: Avrupa Birliği İstatistik Kurumu
GYKA	: Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi
IFAD	: Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
INSEE	: Fransa Ulusal İstatistik Enstitüsü
IPCC	: Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli
LR	: Olabilirlik Oranı
NCW	: Ulusal Refah Konseyi-Kanada
ODDS ORANI	: Göreceli Olasılıklar Oranı
OECD	: Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
ROC	: İşlem Karakteristiği Eğrisi
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SILC	: Gelir ve Yaşam Koşulları İstatistikleri
SKA	: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UN WOMEN	: Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
VİF	: Varyans Artış Faktörü
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen ve desteklerini esirgemeyen herkese en içten teşekkürlerimi sunarım. Öncelikle Lisans döneminden bu zamana değerli bilgilerini ve tecrübelerini benimle paylaşan, çalışmalarım boyunca beni yönlendiren, teşvik eden ve önemini asla unutmayacağım danışman hocam, Doç. Dr. Işıl Şirin SELÇUK' a şükranlarımı sunarım. Çalışmamın her aşamasında bana destek olan aileme, eşim Ahmet ÖZTÜRK ve arkadaşım Nazlıcan BEYKOZ' a beni her zaman motive ettikleri için sonsuz teşekkürlerimi iletmek isterim. Son olarak, kadınların iş gücüne katılımını artırmaya ve çalışan yoksulluğunu azaltmaya yönelik çözümler üretilmesi gerektiğine olan inancımı paylaşan herkese bu çalışmayı ithaf ediyorum.

1. GİRİŞ

Kadınların ve erkeklerin iş gücüne katılımı ve iş piyasasındaki yeri, sosyal, ekonomik ve toplumsal kalkınmanın temel unsurlarından biridir. Ancak Türkiye'de kadınların iş gücüne katılım oranları, gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin gerisinde seyretmektedir. Bu durum, yalnızca kadınların ekonomik olarak güçlenmelerini engellemekle kalmamakta, aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine de katkıda bulunmaktadır. Erkekler açısından ise iş gücüne yüksek katılım oranlarına rağmen güvencesiz ve düşük ücretli işler, ekonomik istikrarsızlık ve işsizlik gibi sorunlar varlığını sürdürmektedir. Kadınların ve erkeklerin iş gücüne katılımını etkileyen yapısal ve bireysel faktörler, gelir eşitsizliği, sosyal güvencesizlik ve çalışan yoksulluğu gibi ciddi sorunlara neden olmaktadır. Bu bağlamda çalışan yoksulluğu, bireylerin aktif olarak çalışmasına rağmen temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek gelir seviyesinden yoksun olma durumu olarak tanımlanabilir.

Türkiye’de kadınların iş gücüne katılımı, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ekonomik yapıların bir sonucu olarak erkeklere kıyasla oldukça düşük seviyededir. TÜİK’in 2023 yılı verilerine göre, kadınların iş gücüne katılma oranı %35,8 iken, erkeklerde bu oran %71,2’dir. Kadınların iş gücü piyasasına katılımını engelleyen unsurlar arasında, eğitim seviyesinin düşüklüğü, toplumsal cinsiyet rolleri, aile içi sorumluluklar ve kayıt dışı çalışma koşulları yer almaktadır. Erkekler açısından ise iş gücü piyasasındaki en büyük sorunlardan biri, ekonomik krizler ve sektörlerdeki dönüşümler nedeniyle artan işsizlik ve istikrarsız çalışmadır. Bununla birlikte, kadınlar iş hayatında düşük ücret, sosyal güvencesizlik, uzun çalışma saatleri, iş güvencesizliği ve terfi fırsatlarından yararlanamama gibi dezavantajlarla karşı karşıya kalırken, erkekler ise kadınlarda da olduğu gibi uzun çalışma saatleri, iş güvencesizliği ile karşı karşıya kalırken bunun yanında yüksek rekabet koşullarıyla mücadele etmektedir.

Çalışan yoksulluğu, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir sorun olarak ele alınmalıdır. Kadınlar, genellikle düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalıştıkları için çalışan yoksulluğu riskine daha fazla maruz kalmaktadır. Erkekler açısından ise özellikle vasıfsız ve düşük ücretli işlerde çalışan bireyler, geçim sıkıntısı yaşamakta ve çalışan yoksulluğunun etkilerini hissetmektedir.

Türkiye'de kadınların ve erkeklerin yoğun olarak yer aldığı sektörler, genellikle düşük ücretli iş kolları olup kayıt dışı çalışmanın da yaygın olduğu alanlardır. Bu durum hem kadınların hem de erkeklerin gelir düzeylerini olumsuz etkileyerek yoksulluk risklerini artırmaktadır. Kadınların ve erkeklerin istihdam oranlarının artırılması ve çalışan yoksulluğunun azaltılması için kapsamlı politikalar geliştirilmesi gerekmektedir. Bu politikalar, kadınların ve erkeklerin eğitim olanaklarına erişimini artırmaktan, iş gücüne katılımlarını destekleyecek sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılmasına kadar geniş bir yelpazeyi kapsamalıdır.

Kadınların ve erkeklerin iş gücüne katılımını etkileyen bir diğer önemli unsur, toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir. Ataerkil toplumsal yapılar, kadınların iş gücü piyasasında erkeklerle eşit şartlarda yer almasını engellemektedir. Kadınların iş gücüne katılım oranlarının düşük olması, ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Erkekler açısından ise, toplumsal beklentiler ve aile geçindirme sorumluluğu, onların ekonomik zorluklarla baş etmesini daha da güçleştirebilmektedir. Çalışma yaşamında kadınların ve erkeklerin karşılaştıkları engeller, yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal düzeyde de ekonomik fırsatların kaybına yol açmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye’de cinsiyetin iş gücüne katılımını ve çalışan yoksulluğu üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, cinsiyete dayalı iş gücüne katılım farklılıklarını gidermeye yönelik ekonomik ve sosyal politikalar önerilerek hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2023 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Mikro Veri Seti kullanılarak yapılan ekonometrik analizlerle, kadınların ve erkeklerin istihdam durumu, gelir düzeyleri ve çalışan yoksulluğu arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma, bireylerin ekonomik bağımsızlıklarının güçlendirilmesi ve çalışan yoksulluğunun azaltılmasına yönelik politika önerileri sunarak, bu alandaki literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye’de kadınların ve erkeklerin iş gücüne katılımının artırılması ve çalışan yoksulluğunun azaltılması, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik kalkınma açısından stratejik bir öncelik taşımaktadır. Kadınların iş gücüne dahil edilmesi ve gelir düzeylerinin artırılması, yalnızca bireysel refahı artırmakla kalmayacak, aynı zamanda ekonomik büyümeyi ve sosyal adaleti destekleyecektir. Bu çalışma, öncelikle kadınlar olmak üzere tüm bireylerin iş

hayatındaki dezavantajlarını gidermeye yönelik çözümler geliştirirken, bu hedeflere ulaşmak için kapsamlı bir analiz sunmaktadır.

2. YOKSULLUK VE ÇALIŞAN YOKSULLUĞU GENEL TANIMLAR, KAVRAMLAR

2.1 Yoksulluk Kavramına Genel Bakış

Geçmişten günümüze insanlık tarihiyle birlikte yoksulluk sorunu var olmaya başlamıştır. Yoksulluk, ekonomik, toplumsal ve siyasal nitelikler taşıyan çok boyutlu bir kavramdır. Yoksulluk kavramı, genellikle bireylerin toplumsal yaşam standartlarına göre en temel ihtiyaçlarını karşılayamaması olarak tanımlanmakta olup (Doğan, 2014), asgari yaşam seviyesini altında kalma hali olarak da tanımlanabilir. Bu kavram, ilk kez B. Seebom Rowntree tarafından, bireyin yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek gelire sahip olmaması şeklinde tanımlanmıştır (Rowntree, 1901). İnsanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu öğeler ise sosyal ve fiziksel olarak değişkenlik gösterebilir. Yoksulluk, bireyin yaşam standartlarının asgari düzeyde dahi olamaması anlamına da gelir. Abraham Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde yer alan açlık, susuzluk, nefes alma, uyuma gibi temel fizyolojik ihtiyaçlar aslında yoksulluğun temel sebebini ortaya koymaktadır. Dönem içinde yoksulluk kavramının içeriğine, Maslow'un piramidinin üst aşamasında bulunan mülkiyet, aile, sağlık, iş gibi konuları ele alan güvenlik ihtiyacı da eklenmiştir. Bu nedenle yoksulluk kavramı tanımının kapsamındaki gelişme açıkça Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde yalın bir şekilde görülmektedir (Saçlı, 2019).

Her ne kadar üretim yapısında ve teknolojide önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da yoksulluk küresel ölçekte önemini koruyan temel bir sorun olmaya devam etmektedir. Bu durum, ekonomik büyüme ve teknolojik yeniliklerin herkes için eşit bir şekilde fayda sağlamadığını, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin ve sosyal adaletsizliğin hâlâ ciddi bir sorun teşkil ettiğini göstermektedir. Bilhassa azgelişmiş ülkeler, yoksulluk sorunuyla savaşmakta ve bu sorun için çözüm yolları aramaktadırlar. Az gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkelerde de gündeme gelmektedir. 1980 ve 1990'lı yıllarda ciddi bir artış gösteren yoksulluk, Avrupa'nın diğer ülkelerle karşılıklı etkileşim içerisinde olmasını olumsuz yönde etkilemektedir (Öztürk & Çetin, 2009).

Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler'in 2015 yılında ilan ettiği Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA), yoksullukla mücadeleyi küresel öncelik haline

getirmiştir. SKA' nın birinci hedefi, 2030 yılına kadar aşırı yoksulluğun tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Bu hedef, günlük geliri 1,90 ABD dolarının altında olan bireylerin oranını azaltmayı, sosyal koruma sistemlerini güçlendirmeyi ve dayanıklı kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır (United Nations, 2015). Ancak bu hedefin başarılması, çok sektörlü politikalar ve küresel dayanışma gerektirmektedir.

Yoksulluğun ölçümüne ilişkin literatürde farklı yöntemsel yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar arasında parasal göstergelere dayalı ölçümlerle birlikte, eğitim, sağlık, konut ve toplumsal katılım gibi alanları kapsayan çok boyutlu yaklaşımlar da yer almaktadır. Köse ve Bahçe (2009), Türkiye için 2002–2006 dönemine ait Hane halkı Bütçe Anketi verileri üzerinden yaptıkları analizde, kayıt dışılık ve sosyal transferlerin yoksulluk üzerindeki etkilerini incelemiş; kamu varlıklarının özelleştirilmesinin belirli gruplarda yoksulluğu artırdığını saptamıştır. Lugo ve Maasoumi (2009) ise Endonezya'daki etnik gruplar arasında, harcama, sağlık ve eğitim boyutlarına dayalı çok boyutlu yoksulluk analizleri gerçekleştirmiştir. Java grubunun harcamada, Betawi grubunun eğitimde, Sunda grubunun ise sağlıkta daha fazla yoksunluk yaşadığı belirlenmiştir.

Zanbak (2014), yetenekler yaklaşımı çerçevesinde Mersin ve Erzurum illerinde çok boyutlu yoksulluk analizleri gerçekleştirmiştir. Mersin'de yoksulluk oranı daha yüksek bulunurken, Erzurum'da kadınların özellikle “güçlenme” boyutunda daha fazla yoksunluk yaşadığı gözlemlenmiştir. Sırma (2016), 2012 yılı TÜİK verileriyle yaptığı çalışmada, gençler, düşük eğitimliler, çok çocuklu haneler ve kayıt dışı çalışanlar arasında yoksulluk oranlarının yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Kartal (2019), TR61 Bölgesi'ndeki kadınların yoksulluğunu Alkire–Foster yöntemiyle analiz etmiş; yetersiz konut koşulları ve kronik hastalıkların belirleyici rol oynadığını, en önemli etkenlerin ise kadının medeni durumu ve hane koşulları olduğunu belirtmiştir. Ertekin ve Hayat (2022), AB ülkeleri ve Türkiye'de kamu sosyal harcamalarının yoksullukla ilişkisini incelemiş; harcamalardaki artışın yoksulluk riskini anlamlı ölçüde azalttığını göstermiştir.

Ognjenović vd. (2022), Sırbistan'da serbest meslek ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi değerlendirmiş; özellikle tarım sektöründeki girişimcilerin yüksek yoksulluk riski altında olduğunu saptamıştır. Sağlam ve Uğur (2023), Türkiye'de mikro panel verilerle gerçekleştirdikleri çalışmada, yaş, eğitim ve istihdamın

yoksulluk riskini azalttığını; geçim sıkıntısı yaşayan bireylerde ise bu riskin arttığını belirtmişlerdir. Kapar (2023) ise Türkiye'de 3,6 milyon çalışan yoksul bulunduğunu ve istihdamın her zaman yoksulluğu önleyici bir etkiye sahip olmadığını ortaya koymuştur.

Kısaca yoksulluk, insanlık tarihi boyunca var olan, ekonomik, toplumsal ve siyasal yönleriyle çok boyutlu bir sorundur. Yoksullukla ilgili yapılan tüm bu çalışmalar, bu olgunun kapsamlı, çok boyutlu ve bağlamsal olarak ele alınması gerektiğini güçlü biçimde ortaya koymaktadır. Teknolojik ilerlemelere rağmen, yoksulluk özellikle az gelişmiş ülkelerde derinleşen bir sorun olmayı sürdürmekte; bununla birlikte Avrupa gibi gelişmiş bölgelerde de etkisini hissettirmeye devam etmektedir.

2.2 Yoksulluk Çeşitleri

Sen (1976; 1983; 1997; 1999; 2004), yoksulluğun hem mutlak hem de göreceli unsurlar içerdiğini ve yoksulluğun yalnızca düşük gelirle ya da mal ve hizmetlerin eksikliğiyle sınırlı olmadığını ifade etmektedir. Ona göre yoksulluk, sosyal dışlanmanın ötesinde daha geniş bir bağlamda ele alınmalıdır. Yoksulluğun nedenlerini ve çözümlerini anlamak için sosyal faktörlerin yanı sıra biyolojik, kültürel, ekonomik, tarihsel ve ideolojik koşulların da değerlendirilmesi gereklidir. Bu doğrultuda, Sen, iyi bir yaşam için yüksek gelirin gerekli, ancak tek başına yeterli olmadığını savunmaktadır. Sen'in görüşüne göre, gelişmiş ülkelerin ekonomik olarak daha az gelişmiş bölgelerinde yaşayan bireyler, kişi başına düşen gelir bakımından dünya ortalamalarının üzerinde olsalar bile, içinde bulundukları toplumun yaşam standartlarına ulaşmakta güçlük çekebilirler. Bu durum, toplumsal işlevlere katılım için yeterli kaynaklara erişimle ilgilidir. Ancak iyi bir yaşam, sadece gelir düzeyine değil, bireyin güvenli bir çevrede yaşama, sağlık hizmetlerine erişim sağlama ve kendi değer ve inançlarına göre yaşamını şekillendirebilme olanaklarına da bağlıdır. Sen'in kalkınma ve yoksulluk anlayışı, bu bağlamda geleneksel yaklaşımlardan ayrılır. Ona göre kalkınma, bireylerin yeteneklerinin geliştirilmesi sürecidir; yoksulluk ise bu yeteneklerin eksikliğidir. İyi bir yaşam ise daha iyi sağlık hizmetleri, kaliteli eğitim ve bireylerin yararlanabileceği özgürlüklerin genişletilmesiyle mümkün olur. Sen, yoksulluğun ölçümünde yalnızca parasal göstergelere dayalı yaklaşımları eleştirerek, gelir dağılımını da içeren daha kapsamlı yöntemlerin kullanılmasını önermiştir. Bu doğrultuda, 1976 yılında, yoksulların sayısını, yoksulluk sınırından uzaklıklarını ve yoksullar

arasındaki gelir eşitsizliğini bir araya getiren ve 0 ile 1 arasında değer alan Sen Endeksi'ni geliştirmiştir. 1990'lı yıllarda ise gelir dağılımına ek olarak eğitim, sağlık ve beslenme gibi göstergeleri de dikkate alan "Yetenekler Yaklaşımı"nı ortaya koyarak, yoksulluğun sosyal boyutlarının hesaplanmasında yeni bir çıkış açmıştır. Bu yaklaşım, yoksulluğun sadece gelir düzeyiyle değil, bireylerin yaşam kalitesini etkileyen çok boyutlu faktörlerle değerlendirilmesini sağlamıştır.

2.2.1 Mutlak Yoksulluk

Yoksulluk genel olarak bireylerin minimum yaşamını sürdürebilmek için temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi olgusudur. Buna **mutlak yoksulluk** da denir. Mutlak yoksulluk aynı zamanda açlık, asgari yaşam düzeyinin ya da açlık sınırının çok aşağısında devam ettirilen bir hayat anlamına da gelir. Açlık sınırı, diğer sosyal kesimlerin yaşam düzeylerinden bağımsız olarak belirlenmektedir. Birinci derecede yoksul ve bundan dolayı da ciddi anlamda yardıma muhtaç olarak algılanması gereken yoksullar, temel ihtiyaçlarını (barınma, beslenme, giyinme) kendi güç ve çabalarıyla karşılayamamaktadır. Bu durumda olan bireye bir yardım söz konusu olmadığında bir süre sonra ölüm riski ile karşılaşabilmektedir.

Dünya Bankası, mutlak yoksulluğu günlük kişi başına 2,15 ABD doları (2022 itibarıyla güncellenen eşik) altında bir gelirle yaşama durumu olarak tanımlamaktadır. Bu ölçüt, insanların gıda, barınma, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumunu evrensel bir şekilde değerlendirmek için kullanılmaktadır. Mutlak yoksulluk, özellikle düşük gelirli ülkelerde daha yaygın olmakla birlikte, bu eşik aynı zamanda küresel ölçekte ekonomik eşitsizliklerin boyutunu anlamak için önemli bir araçtır. Dünya Bankası raporlarına göre, 2020 yılında COVID-19 pandemisi ve küresel ekonomik krizlerin etkisiyle yaklaşık 719 milyon kişi mutlak yoksulluk sınırının altında yaşamını sürdürmek zorunda kalmıştır. Yoksulluk, özellikle Sahra Altı Afrika'da yoğunlaşmaya devam etmektedir. Dahası, bu bölgedeki yoksulluk oranı, dünyanın en yoksul ikinci bölgesinin yaklaşık dört katı düzeyindedir ve bölgede yoksulluğun azaltılma hızına ilişkin kayda değer bir iyileşme belirtisi gözlemlenmemektedir. (World Bank, 2022).

Mutlak yoksulluğu belirleyen iki temel unsur vardır. Bunlardan ilki, hane halkı büyüklüğü ve en düşük düzeydeki mal ve hizmet ihtiyaçlarıdır. İkincisi ise bu ihtiyaçları karşılamak için gerekli olan harcama miktarını etkileyen mal ve hizmet fiyatlarıdır. Bu çerçevede, belirli bir para birimiyle ifade edilen bu miktar,

yoksulluk sınırı olarak adlandırılır. Geliri bu yoksulluk sınırının altında olan birey ya da haneler yoksul, üstünde olanlar ise yoksul sayılmamaktadır (Dumanlı, 1996).

2.2.2 Göreli Yoksulluk

Göreli yoksulluk, bireyin toplumsal bir varlık olarak hareket edebilmesi ve kendini sosyal olarak yeniden üretebilmesi için gerekli tüketim ve yaşam düzeyinin belirlenmesini içerir. Dolayısıyla toplumda kabul edilebilir asgari tüketim seviyesinin altında kazancı olanlar göreli yoksul olarak kabul edilmektedir.

Toplumun genel düzeyine göre belirli bir sınırın altında gelire sahip olan bireyler göreli anlamda yoksul sayılmaktadır. Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'sinin (bazı kaynaklarda %60 bazılarında %40) altında olma durumudur (TÜİK,2023).

Göreli yoksulluk, iki ana unsur üzerine kuruludur. İlk unsur, yoksulluğun toplumsal bir boyutta değerlendirilmesidir; bu, mutlak yoksulluk görüşüne karşı bir yaklaşımı temsil eder. İkinci unsur ise, yoksulluğun toplumda yoksul olmayan bireylerle kıyaslanarak tanımlanması, yani karşılaştırmalı bir yöntem kullanılmasıdır. Bu şekilde, göreli yoksulluk dezavantaj ve eşitsizlik kavramları ile bağlantılı olarak ele alınmaktadır (Spicker vd., 2007).

Göreli yoksulluğu mutlak yoksulluktan ayıran nokta, bireyin ya da bir grubun diğerleri ile karşılaştırıldığında sahip olduğu mutlak gelir düzeyinden ziyade, gelir ve refah dağılımının ortaya çıkan farklılıklarla ilgilenmesidir.

2.2.3 Gelir Yoksulluğu

Gelir yoksulluğu, bireyin yaşamını sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerini karşılayabilmesi açısından yeterli düzeyde kazancın elde edilememesi olarak tanımlanmaktadır. Gelir yoksulluğu hesaplamalarında asgari bir yaşam seviyesini sağlamak amacıyla gerekli olan gelir, yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle yoksulluk sınırı, yoksul olarak sınıflandırılan bireyin altındaki yaşam standardı seviyesidir. Yoksulluk sınırı, yoksulluğu ölçmede kullanılan yöntemdir. Yoksulluk sınırının aşağısında bir gelir/tüketim seviyesine sahip olan birey yoksul olarak adlandırılır (Erdem, 2008).

Yoksulların imkânlarının az olması sebebiyle yoksulların iş bulabilmeleri ve piyasaya erişimleri zor olur. Eğitim düzeylerinin de yetersiz olması da bu durumu olumsuz etkilemektedir.

2.2.4 İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk kavramı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından ilk kez 1997 yılında yayınlanan *İnsani Gelişme Raporu* (Human Development Report) ile literatüre kazandırılmıştır. Bu kavram, yalnızca gelir yetersizliğini değil, bireylerin temel insani ihtiyaçlara erişimlerinin kısıtlanması, eğitim, sağlık ve yaşam standardı gibi temel alanlardaki eksiklikleri de kapsayan çok boyutlu bir yoksulluk yaklaşımını ifade eder. İnsani yoksulluk, insanların sağlıklı yaşam sürebilme, bilgiye erişim ve yaşamlarını onurlu bir şekilde sürdürebilecek kaynaklara sahip olma gibi temel kapasitelerden yoksun olma durumlarını vurgular. UNDP' nin bu yaklaşımı, yoksulluğun yalnızca ekonomik göstergelerle değil, aynı zamanda sosyal ve insani göstergelerle de ölçülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (UNDP, 1997).

BM' ye göre insani yoksulluk, yoksulluğun farklı boyutlarından bahsetmektedir. Bu nedenle mutlak yoksullukta temel ihtiyaçlardan yoksunluk; göreceli yoksullukta toplumsal ihtiyaçlardan yoksunluk hallerine dikkat çekerken, insani yoksullukta kişinin insana yakışır şekilde yaşamını sürdürmesine imkân tanımayan mahrumiyet hallerine dikkat çekmektedir (Açıkgöz & Yusufoglu, 2012).

İnsani yoksulluk; insanların temiz su kaynaklarına, eğitim hizmetlerine ulaşabilirliklerine, insanların sağlık hizmetlerine, uzun bir hayat yaşama hakkı vb. kriterlerine dayanarak, yeni fırsatları kullanabilmek için gereken altyapının olup veya olmaması ile belirlenen bir yoksulluk türüdür.

Kişinin geçirdiği zaman diliminde yeterli eğitimi alamaması, sağlığına özen gösterememesi, gelecek kaygısının olması ve sosyal hizmetlere erişim sağlayamaması gibi durumlar da insani yoksulluk içinde yer almaktadır.

2.2.5 Objektif ve Subjektif Yoksulluk

Objektif yoksulluk, bireylerin belirli koşullarda hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari yaşam seviyesinden yoksun olma durumunu ifade eder. Objektif yoksullukta, yoksulluğun nedenleri ve bireylerin bu durumdan çıkarılması için alınması gereken önlemler, normatif ölçütler temelinde ele alınmaktadır (Özcan, 2018).

Subjektif yoksulluk ise, bireylerin içinde bulundukları toplumda ihtiyaç duydukları minimum gelir ve tüketim seviyesini ifade eder. Kişilerin beklentileri, subjektif yoksulluk sınırını belirler ve bu sınır, genellikle algı anketleriyle ölçülür. Bu yoksulluk türünde, bireyin yoksul olup olmadığına dair en doğru değerlendirmeyi kendisinin yapabileceği kabul edilir. Bu yaklaşıma göre, kendini

yoksul hisseden bireylerin subjektif yoksulluk sınırının altında, kendini yoksul olarak görmeyenlerin ise bu sınırın üzerinde bulunması beklenir. (Flik & Praag, 1991).

Genel bir ifadeyle, objektif yoksulluk, bireylerin mutlak ya da görelî olarak belirli standartların gerisinde kalmalarını ifade ederken, sübjektif yoksulluk, kişinin veya hane halkının yaşam koşullarını kendi algılarına göre zayıf olarak değerlendirmesiyle ilişkilidir. Yoksulluğun objektif yaklaşımı, zayıflığın neden kaynaklandığına ve bireyin hayatta kalabilmesi için hangi koşulların sağlanması gerektiğine dair önceden belirlenmiş değerlendirmeleri içerir. Buna karşılık, sübjektif yaklaşım, yoksulluğun bireysel tercih ve algılar çerçevesinde değerlendirilmesini ön plana çıkarır.

2.2.6 Kırsal ve Kentsel yoksulluk

Kırsal ve kentsel yoksulluk, yoksulluk olgusunun mekânsal bir tanımıdır. Tarımsal üretimde gerekli gelişimin sağlanamaması ve düşük nitelikli işgücünün yaygınlığı, kırsal yoksulluğun temelinde topraksızlık ve vasıfsız işçilerin bulunduğunu göstermektedir. Kırsal yoksulluk, bireylerin geçim kaynaklarını ve geleceğe dair umutlarını yitirmelerine neden olmakta; bu durum, şehir merkezlerine yönelen göç hareketleriyle kentsel yoksulluğun oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Yoksulluk oranlarının yüksek olması, şehir merkezlerine göçü teşvik etmekte ve bu da kentsel yoksulluğun artmasına sebep olmaktadır (Topgül, 2013).

Aynı zamanda kırsal yoksulluk, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik yapının dönüşüm sürecinde ortaya çıkan bir olgu olarak dikkat çekmektedir. Bu durum, genellikle tarım sektöründe yaygın olan gizli işsizliğin, ekonomik dönüşümlerin etkisiyle açık işsizliğe dönüşmesiyle ortaya çıkan bir yoksulluk biçimidir (Ak, 2016). Tarım sektöründeki düşük verimlilik, sınırlı kaynaklara erişim ve tarım dışı ekonomik faaliyetlerin kırsal kesimde yeterince gelişmemiş olması, kırsal yoksulluğun temel nedenleri arasında yer almaktadır (IFAD,2016).

Kentsel yoksulluk ise, küreselleşmenin etkileriyle birlikte şehirlerde insanların yoksullaşmasını, bu yoksul insanların dışlanmaya maruz kalmalarını ve sürekli bir işe sahip olmayan ya da işsiz olan kişileri kapsamaktadır. Ekonomik gelişmelerle birlikte kırsal bölgelerden şehir merkezlerine yönelen göçün artması, kentlerin bu göçü karşılayabilme kapasitesinin ise giderek düşen bir durumu ortaya çıkmaktadır. Bu durum, kentsel yoksulluğun temel nedenlerinden birini

oluşturmakta ve kentsel yoksulluğun daha ciddi bir şekilde yaşanmasına sebep olduğundan bahsedilmektedir (Bıçk1, 2005).

2.2.7 Geçici ve Kronik Yoksulluk

Geçici yoksulluk, bireylerin veya hane halklarının kısa bir süreliğine maddi zorluklarla karşılaşması durumunu ifade etmektedir. Bu tür yoksulluk, genellikle işsizlik, sağlık sorunları, doğal afetler veya beklenmedik harcamalar gibi ani ve geçici durumların sonucunda ortaya çıkar. Geçici yoksulluk, çoğu zaman bireylerin veya ailelerin yaşam standartlarını yeniden düzeltmeleri için fırsat bulabilecekleri bir süreçtir. Örneğin, bir iş kaybı sonrası bir süre zorlanmak, ancak yeni bir iş bulunduktan sonra durumun normale dönmesi geçici yoksulluk olarak değerlendirilir.

Kronik yoksulluk ise, bireylerin veya hane halklarının uzun bir süre boyunca yoksulluk koşulları içinde yaşamaya devam etmesi durumudur. Bu tür yoksulluk, yapısal sorunlar, eğitim eksiklikleri, sürekli işsizlik veya düşük ücretli işler gibi derin kökleri olan nedenlerden kaynaklanır. Kronik yoksulluk, bireylerin yaşam standartlarını iyileştirme şansını büyük ölçüde kısıtlayarak, nesiller boyunca sürebilen bir duruma dönüşebilir. Kronik yoksulluk yaşayan bireyler, ekonomik fırsatlara erişimde zorluk çekerler ve yaşam kaliteleri üzerinde kalıcı olumsuz etkilere maruz kalabilirler.

Hane halkının koşulları beş yıl ve daha uzun bir süre boyunca olumsuz etkilenmesi, yoksulluk durumlarının düzelmemesinin ortaya çıkması kronik yoksulluğun bir göstergesidir. Bu durumda, kronik yoksulluk yaşayan bireylerin yaşam standartlarını artırma şansını elde edemezler (Ak, 2016).

Özetle, geçici yoksulluk, bireyin gelirinde veya yaşam koşullarında dönemsel dalgalanmalar sonucu ortaya çıkan, belirli bir süreyle sınırlı yoksulluk türüdür. Kronik yoksulluk ise, bireyin mevcut yaşam standardının uzun vadede yetersiz kalması nedeniyle sürekli hale gelen bir yoksulluk durumunu ifade etmektedir (Savcı Köroğlu, 2022).

2.3 Yoksulluğun Çeşitli Nedenleri

Yoksulluk, dünya genelinde milyarlarca insanı etkileyen, karmaşık ve çok boyutlu bir toplumsal sorundur. Bu olgunun, sayısız ekonomik, sosyal, politik ve çevresel nedeni bulunmaktadır. Yeteri kadar üretememek ve üretilen değerler karşısında elde edilen değerlerin insanlar, bölgeler ve sektörler arasında uygun şekilde dağıtılamamasından kaynaklanmaktadır (Öztürk & Çetin, 2009). Yoksulluk

genellikle eğitim, sağlık hizmetleri ve iş fırsatlarına erişim eksikliği gibi sistemik sorunlar tarafından süreklilik kazanır. Bu sorunun çözümü, temel nedenleri hedef alan ve bireyler ile toplulukları yoksulluk döngüsünü kırmaları için güçlendiren çok boyutlu bir yaklaşımı gerektirir.

2.3.1 Ekonomik Nedenler

Yoksulluğun en belirgin nedenlerinden biri ekonomik faktörlerdir. İşsizlik, düşük ücretler, ekonomik eşitsizlikler ve yetersiz ekonomik büyüme gibi faktörler, yoksulluğun yaygınlaşmasına katkıda bulunur. İşsizlik, bireylerin ve ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılayamamasına yol açarken, düşük ücretler ise çalışan yoksulluğuna neden olabilir (World Bank, 2020).

Ekonomik büyümenin yetersizliği, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, yoksulluğun artmasına yol açar. Ekonomik kaynakların adil bir şekilde dağıtılmaması ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler, toplumsal refahın düşmesine ve yoksulluğun derinleşmesine neden olur (Stiglitz, 2012).

Küresel yoksullukla mücadele, yavaşlayan ekonomik büyüme ve derinleşen gelir eşitsizlikleri nedeniyle neredeyse durma noktasına gelmiştir. Günümüzde dünya nüfusunun %8,5'i, düşük gelirli ülkeler için geçerli olan aşırı yoksulluk sınırı olan günlük 2,15 doların altında bir gelirle yaşamaktadır. Bu bireylerin yaklaşık dörtte üçü Sahra Altı Afrika'da ve çatışmalardan etkilenen bölgelerde ikamet etmektedir. Öte yandan, dünya nüfusunun %44'ü, üst-orta gelirli ülkeler için belirlenen günlük 6,85 dolar yoksulluk eşiğinin altında yaşam sürdürmektedir. Nüfus artışları nedeniyle, yoksulluk sınırının altında yaşayan bireylerin toplam sayısı 1990'dan bu yana kayda değer biçimde azalmamıştır.

Gelişmelerdeki eşitsizlikler, özellikle Latin Amerika ve Sahra Altı Afrika gibi bölgelerde daha belirgin bir biçimde gözlemlenmektedir. Dünya nüfusunun yalnızca %7'si düşük gelir eşitsizliğine sahip ülkelerde yaşamaktadır. Ayrıca iklim değişikliği, yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılmasına yönelik çabalar açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Zira kırılgan ekonomilere sahip yoksul ülkeler ve dışlanmış topluluklar, iklim şoklarından orantısız bir biçimde etkilenmekte; bu da küresel düzeyde eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir. (World Bank, 2024).

2.3.2 Sosyal Nedenler

Yoksulluğun sosyal nedenleri arasında eğitim yetersizliği, sağlık hizmetlerine erişim eksikliği ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri önemli rol oynar. Eğitim, bireylerin işgücü piyasasında rekabet edebilirliklerini artırarak yoksulluktan

çıkımlarına yardımcı olur. Ancak, eğitim olanaklarının yetersizliği veya kalitesiz eğitim, yoksulluk döngüsünün kırılmasını zorlaştırır (UNESCO, 2019).

Sağlık hizmetlerine erişim eksikliği, özellikle yoksul kesimlerde hastalık ve sakatlık oranlarının yüksek olmasına neden olur, bu da işgücü kaybına ve gelir azalmasına yol açar (WHO, 2015). Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, kadınların işgücü piyasasına katılımını sınırlayarak ve eğitim fırsatlarına erişimini kısıtlayarak yoksulluğun artmasına katkıda bulunur (UN Women, 2020).

2.3.3 Politik Nedenler

Yoksulluğun politik nedenleri arasında kötü yönetim, yolsuzluk, çatışmalar ve politik istikrarsızlık yer alır. Kötü yönetim ve yolsuzluk, kamu kaynaklarının etkisiz ve adaletsiz bir şekilde kullanılmasına neden olarak, ekonomik büyümeyi ve sosyal refahı olumsuz etkiler (Transparency International, 2019).

Çatışmalar ve savaşlar, ekonomik faaliyetleri durdurarak ve altyapıyı tahrip ederek yoksulluğu artırır. Politik istikrarsızlık ise, yatırımcı güvenini azaltarak ekonomik büyümeyi yavaşlatır ve yoksulluğun derinleşmesine neden olur (Collier, 2007).

2.3.4 Çevresel Nedenler

Çevresel faktörler, özellikle doğal afetler, iklim değişikliği ve çevresel bozulma, yoksulluğun önemli nedenleri arasında yer alır. Doğal afetler, tarımsal üretimi ve altyapıyı tahrip ederek, yoksulluğu artırır. İklim değişikliği, kuraklık, sel ve diğer aşırı hava olaylarının sıklığını ve şiddetini artırarak, tarımsal verimliliği azaltır ve gıda güvenliğini tehdit eder (IPCC, 2014).

Bireylerin gerektiğinden fazla üretim yapamamalarının temelinde iklim ve doğa koşulları gelmektedir. Bu nedenle bazı ülkeler için daha fazla üretme kapasitesinden yoksun olmaları sayılabilir. Böylelikle o ülkede yaşayan insanlar, istemeden yoksulluk içinde yaşamaya mahkûm olabilir. Ülkelerde hızlı nüfus artışının olması bir yandan ülkelerin fazla üretim yapmalarını sağlarken diğer yandan üretimin yanı sıra tüketimin de artmasına yol açmaktadır. İklim ve doğa koşulları iyi konumda olmayan ülkelerde hızlı nüfus artışı var ise, bu durumda yoksullaşma kaçınılmaz bir boyut haline gelir (Aktan, 2002).

Çevresel bozulma, özellikle ormansızlaşma, toprak erozyonu ve su kaynaklarının kirlenmesi, kırsal kesimde yaşayan yoksul nüfusun geçim kaynaklarını tehlikeye atar (UNEP, 2019).

2.4 Çalışan Yoksulluğu Kavramı

Yoksulluk, bireylerin yaşam standartlarını karşılayamayarak asgari seviyenin altında kalması olarak tanımlanır. 1970'li yıllardan itibaren uygulanan küresel piyasa ekonomisi politikalarının etkisiyle, enformel sektörün yaygınlaşması ve yeni istihdam biçimlerinin ortaya çıkması sonucunda iş gücü piyasalarında yapısal değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişimler, emek piyasasında aktif olarak çalışan ancak yoksullukla karşılaşan bireylerin ortaya çıkmasına yol açarak 'çalışan yoksul' kavramını gündeme getirmiştir (Erdem, 2008).

Genel olarak çalışan yoksulluğu, bireylerin çalışmasına rağmen yeterli harcama yapabilecek gelirden yoksun olma durumunu ifade eder. Yoksulluk riski taşıyan bir hane içinde yaşayan çalışan bireylere 'çalışan yoksul' denir. İstatistiksel açıdan, çalışan yoksulluğun tanımlanması ve ölçülmesi konusunda çeşitli görüşler ve yöntemler bulunmaktadır.

Aşağıdaki tabloda çeşitli ülkelerin çalışan yoksulluk tanımlarına yer verilmiştir.

Tablo 2.1. Çalışan yoksulluğuna ilişkin bazı tanımlar

Ülke	Kaynak	Çalışan Yoksulluğuna Konu Olan Çalışmanın Tanımı	Yoksulluk Eşiği
Avrupa Birliği	- Eurostat	- Referans Dönemde en az 15 saat istihdam edilmiş olmak - Son yıl içerisinde aktif durumda bulunmak	- Ortalama hanehalkı gelirinin %60'ının altı
Fransa	- INSEE - Akademisyenler - Ulusal Eylem Planı (2001-2003/2003-2005)	- Yılın en az 6 ayını işgücü piyasasında çalışarak ya da iş arayarak geçirmek - En az 6 ay çalışmak - Bir yıl içerisinde en az 1 ay bir işe sahip olmak	- Ortalama hanehalkı gelirinin %50'sinin altı
Belçika	- Ulusal Eylem Planı (2001-2003/2003-2005)	- Yılın en az 6 ayını işgücü piyasasında çalışarak ya da iş arayarak geçirmek - En az 6 ay çalışmak	- Ortalama hanehalkı gelirinin %60'ının altı
İsviçre	- Federal İstatistik Bürosu - Akademisyenler	- Çalışma sürelerine bakılmaksızın istihdam anlamında tüm aktif bireyler - Tam zamanlı çalışan tüm bireyler (haftalık 36 saat ve üstü) - En az bir bireyin haftalık asgari 40 saat gelir getirici bir faaliyette bulunması	- Temel sağlık sigortası ve barınma maliyetleri hesaplanarak oluşturulan ulusal yoksulluk sınırı
ABD	- Nüfus Bürosu - BLS	- Aile bireylerinin 1750 saat (44 hafta) çalışmış olması - Yılın en az 6 ayının (27 hafta) işgücü piyasasında çalışarak ya da iş arayarak geçirilmesi	- Ulusal yoksulluk sınırı

Kanada	- NCW - Sosyal Kalkınma Konseyi - Politika Araştırma Ağı	- Toplam hanehalkı gelirinin %50'den fazlasının ücret, maaş ya da kendi hesabına çalışma karşılığı elde edilmesi - Yetişkin bireylerin en az 49 hafta (Haftalık en az 30 saat) tam veya yarı zamanlı bir işte çalışması - Tam zamanlı/bütün yıl çalışmak	- Ulusal yoksulluk sınırı - Sosyal Kalkınma Konseyi göreceli yoksulluk eşiği - Yıllık 20.000\$ altında gelir elde etmek
Avustralya	- Sosyal Politika Merkezi	- Çalışma sürelerine bakılmaksızın istihdam anlamında tüm aktif bireyler	- Henderson mutlak yoksulluk sınırı

Kaynak: (Pena Casas ve Latta, 2004)

Tablo 2.1, çalışan yoksulluğunun tanım ve ölçümünde ülkeler arasında farklı kriterlerin benimsendiğini ortaya koymaktadır. Avrupa Birliği (Eurostat) ve Belçika, bireyin son 12 ay içinde aktif olması ve en az 6 ay çalışmış olması koşullarına ek olarak, ortalama hanehalkı gelirinin %60'ının altında kalanları yoksulluk sınırının altında değerlendirmektedir. Fransa'da bu eşik %50'ye çekilmiş olup, daha dar bir yoksulluk tanımı benimsenmiştir. ABD'de ise Nüfus Bürosu (BLS), yıllık en az 1750 saat çalışma süresini ve en az 27 haftalık işgücü piyasası katılımını esas alarak ulusal yoksulluk sınırını temel almaktadır. Avustralya ise daha kapsayıcı bir yaklaşım benimseyerek istihdamda bulunan tüm bireyleri değerlendirmekte, ancak mutlak yoksulluk sınırını ölçüt olarak kullanmaktadır.

Bu tablo, çalışan yoksulluğunun yalnızca gelir düzeyiyle değil, aynı zamanda çalışma süresi, istihdam biçimi ve ülkeye özgü yoksulluk tanımlarıyla birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca, uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan ölçütlerin farklılığını anlamak açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır.

2.5 Çalışan Yoksulluğunun Nedenleri

Çalışan yoksulluğu, bireylerin istihdam edilmelerine rağmen temel ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde bir gelir elde edememeleri durumunu ifade etmektedir. Bu durumu etkileyen birçok faktör bulunmaktadır ve bu faktörler birbiriyle iç içe geçerek karşılıklı bir etkileşim içerisinde yoksulluk döngüsünü derinleştirebilmektedir. Çalışanların yoksullaşmasında bireysel faktörlerin yanı sıra yapısal ve dışsal etmenlerin daha belirleyici olduğu ifade edilebilir. Bu açıdan bakıldığında, çalışanları yoksulluğa yönlendiren etkenlerin çok çeşitli kategorilere ayrılacağı ve çalışanların yoksullaşmasına neden olan faktörlerin ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği söylenebilir (Gündoğan, 2007).

Çalışan yoksulluğunun başlıca nedenleri şunlardır;

- Küreselleşme
- Enformel (Kayıt Dışı) Ekonomi
- Düşük Ücretler
- İstihdam Yapısındaki Değişim
- Çalışanların Arasında Örgütlenmenin Yetersizliği
- Kamusal Sosyal Harcamaların Kısıtlanması
- Ekonomik Krizler, Ekonomik İstikrar ve Yapısal Uyum Programları

2.5.1 Küreselleşme

Küreselleşme; mal, hizmet, bilgi, teknoloji, fikirlerin ve kültürlerin sınır tanımaksızın dünya çapındaki gelişmelerin hareket ettiği bir süreci ifade eder. Bu süreç, ülkeler ve insanlar arasındaki ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal iletişimlerin artmasını ve dünyanın daha entegre bir şekilde çalışmasına olanak sağlar. Teknolojik gelişmelerle birlikte, toplumların ve kişilerin yoğun bir etkileşim içine girmesini küreselleşme sağlamıştır. Bununla birlikte uluslararası sosyal, ekonomik ve siyasal ilişkilerin yayılmasına bağlı olarak iletişim, bilgi akışı ve tüketim alışkanlıklarının birbirine yakınlaşması, ulaşım, maddi-manevi değerlerin ve bu değerlerle alakalı oluşan birikimlerin, ulusal sınırları aşması gibi bağlantılı olayları içeren bir süreç olarak ifade edilmektedir. Başka bir deyişle küreselleşme, ülkeler arasındaki mal, hizmet, uluslararası sermaye akımları ve teknolojik gelişmelerin hızlı bir biçimde yükselmesi ve serbest dolaşımı sonucunda ortaya çıkan ekonomik gelişim süreci olarak değerlendirilmektedir (Kaya, 2019).

ILO küreselleşmenin esas kaynağının teknolojiye bağlı değişikliklerden alan ekonomik bir süreç olarak algılamaktadır. ILO'ya göre ekonomik bir bütünleşme olarak küreselleşmenin kaçınılmaz olduğu kadar olumlu bir gelişme olduğunu belirtmektedir Küreselleşme hem mal ve hizmet hem de sermaye piyasalarında ölçeği büyütürken kaynakların dağılımında etkinliği artıracak, bu da tüketicilerin faydasına olacaktır (ILO,2004). ILO'da, IMF ve OECD gibi serbest ticaretin ve artan yabancı yatırımların ekonomik büyüme ve istihdamda olumlu etki yapacağı görüşünü benimsemektedir. Bu nedenle yatırım, ticaret ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesine devam etmek gerektiğini savunmaktadır (Erdem, 2008).

Küreselleşme, ekonomik büyüme ve istihdam yaratma açısından çeşitli fırsatlar sunsa da bazı durumlarda çalışan yoksulluğunu artırabilmektedir.

Tablo 2.2. Küreselleşmenin çalışan yoksulluğuna yol açan başlıca etkileri

Ücret Düzeylerinin Baskılanması	Küreselleşme, işgücü maliyetlerini düşürme baskısını artırarak düşük ücretli işlerin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Özellikle emek yoğun sektörlerde, küresel rekabet nedeniyle çalışanlar asgari yaşam standardını karşılamayan ücretlerle çalışmaya zorlanmaktadır (ILO, 2004).
Geçici ve Güvencesiz İstihdamın Artışı	Küreselleşme süreci, işverenlerin esnek istihdam modellerini benimsemesine yol açmaktadır. Bu durum, çalışanların güvencesiz işlerde çalışmasını artırırken, gelir belirsizliğini ve çalışan yoksulluğunu derinleştirmektedir (Standing, 2011).
Küresel Tedarik Zincirleri ve Düşük Standartlar	Uluslararası tedarik zincirlerinin büyümesi, özellikle gelişmekte olan ülkelerde düşük ücretli ve kötü çalışma koşullarına sahip işlerin artmasına neden olmaktadır. Çalışanlar, genellikle temel işçi haklarından yoksun bir şekilde uzun saatler çalışmak zorunda kalmaktadır (Stiglitz, 2002).
Eşitsizliklerin Derinleşmesi	Küreselleşme, yüksek vasıflı işgücünün daha fazla kazanç sağlamasına olanak tanıırken, düşük vasıflı işgücünün gelirlerini artırmakta yetersiz kalmaktadır. Bu durum, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri artırarak çalışan yoksulluğunu tetiklemektedir (ILO, 2004).
Sanayisizleşme ve Tarım Sektöründe Dönüşüm	Küreselleşme, gelişmekte olan ülkelerde sanayi ve tarım sektörlerinin gerilemesine yol açabilir. Geleneksel sektörlerde iş kayıpları, birçok bireyi kayıt dışı ve düşük ücretli işlere yönlendirebilir (ILO, 2004).
Sosyal Koruma Eksiklikleri	Küreselleşme ile bazı ülkelerde kamu politikaları sosyal koruma sistemlerini zayıflatabilir. Bu da çalışanların gelir kayıplarına karşı korunmasız kalmasına neden olmaktadır (ILO, 2004).

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

ILO gibi uluslararası kuruluşlar, küreselleşmenin olumsuz etkilerini azaltmak için adil çalışma standartlarının uygulanmasını, sosyal koruma ağlarının güçlendirilmesini ve iş gücü piyasalarının daha kapsayıcı hale getirilmesini önermektedir.

2.5.2 Enformel (Kayıt Dışı) Ekonomi

Enformel (kayıt dışı) ekonomi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde önemli bir sorundur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaygın olmakla birlikte, kayıt dışı faaliyetlerin kayıt altına alınması tüm ülkeler için çözülmesi gereken ciddi bir konudur.

Ekonomik faaliyetlerin fiilen gerçekleşmiş olmasına ilişkin bu faaliyetlerle ilgili kayıtların tutulmaması olarak nitelendirilen kayıt dışı ekonomi, kamu idarelerinin denetimi dışında kalan her türlü ekonomik işlem ve faaliyet olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle, enformel ekonomi resmi kayıtlara girmeyen, kanuni belgelerle belgelendirilmeyen, yetkili kamu organlarınca normal kurallar

çerçevesinde kontrol edilemeyen ve milli gelir hesaplamalarında dikkate alınmayan ekonomik işlem ve faaliyetlerin tamamıdır. Genel olarak bir tanım yapmak gerekirse, enformel ekonomi, gayri safi milli gelir hesaplarını elde etmede kullanılan bilinen istatistik yöntemlerine göre tahmin edilemeyen ve gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerin tümü olarak ifade edilmektedir (Derdiyok, 1993).

Literatürde enformel ekonomi için; gayri resmi, enformel, düzensiz, paralel, ikinci, yeraltı, yasadışı, gizli, görülmeyen, kayıtlı olmayan ve gölge ekonomi gibi farklı isimler kullanıldığı görülmektedir (Çetintaş & Vergil, 2003).

Enformel (kayıt dışı) ekonominin içine dahil olan yasa dışı etkiler, toplumsal zararlı, ahlak dışı ve olumsuz olarak değerlendirdiği, kanunen yasaklanmış eylemlerden oluşur. Bunun yanı sıra, faaliyetler yasal olup elde edilen gelirlerin önemli bir kısmı kayıtlara geçirmeyen kullanıcılar da kayıt dışı ekonomi kapsamında kabul edilmektedir.

Enformel ekonominin giderek daha fazla ağırlık kazanması, işlerin çoğunlukla geçici, güvencesiz ve düşük ücretli hale gelmesine yol açmaktadır. Bu sektörde çalışan bireylerin büyük kısmının sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanamaması ise, çalışan yoksulluğunun derinleşmesine neden olmaktadır. Enformel ekonomide çalışan bireyler ve ekonomik birimler çoğunlukla yoksul olmalarından kaynaklı vergi sistemine katkı sağlayamamaktadır. Bu şartlar altında devlet vergi gelirlerinin belli bir kısmından mahrum kalmakta ve bu nedenle de kamusal sosyal harcamalar sınırlı kalmaktadır.

Enformel ekonominin gelişmesini etkileyen üç ana neden vardır. Bunlar;

➤ **İşçi örgütlerinin gücüne karşı reaksiyon,**

Firmaların, sendikaların gücüne karşı verdiği tepki, örgütlü işçilerin sermaye birikimini engellediği düşüncesine dayanmaktadır. Sendikalar, işverenler tarafından genellikle kendi çıkarlarını savunan baskı grupları olarak algılanmakta ve bu nedenle sermaye birikimi sürecini zora sokan yapılar olarak görülmektedir. Sendikaların güçlü olduğu yerlerde ise kayıt dışı ekonominin daha fazla geliştiği gözlemlenebilir. Bu durum, işverenlerin iş süreçleri üzerindeki sendika kontrolünü azaltma arayışının enformelleşmeye yol açan temel nedenlerden biri olduğunu göstermektedir (Demirel vd.,1999).

➤ **Devletin ekonomi üzerindeki gücüne karşı reaksiyon,**

Devletin ekonomi üzerindeki denetimlerine tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle, devletin uyguladığı vergi ve sosyal güvenlik yükümlülüklerinden

kaçınmak isteyen firmalar, kayıt dışı çalışmayı tercih ederek rekabet avantajı elde etmektedir (Demirel vd.,1999).

Bu durum, işletmelerin maliyetlerini azaltarak diğerlerine karşı daha güçlü konumda olmalarını sağlamaktadır.

➤ **Üçüncü dünya ülkelerinin sanayileşme sürecidir.**

Üçüncü dünya ülkelerinin sanayileşme sürecinde özellikle emek yoğun sektörlerde uluslararası rekabetin etkisi büyük rol oynamaktadır. Tüm ülkeler, bu rekabetin bir sonucu olarak iş gücü maliyetlerini düşürme baskısı altındadır. Üçüncü dünya ülkeleri, küresel ticarete daha fazla pay elde edebilmek adına bu baskıya özellikle maruz kalmakta ve maliyetleri azaltma yönünde çaba göstermektedirler (Demirel vd.,1999).

Bu durum da sanayileşme yolunda olan ülkelerde emek yoğun sektörlerin daha fazla ön plana çıkmasına neden olmaktadır.

2.5.3 Düşük Ücretler

Bireylerin, herhangi bir işi kabul etmeleri açısından etkili bir faktör olan ücret düzeyi, çalışanlar için de çalışma yaşamı ve koşulları açısından önem taşımaktadır. Birçok sektörde işçiler, yaşam maliyetlerini karşılamak için yetersiz kalan düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmaktadır. Özellikle asgari ücretin altında veya ona yakın maaşlar, temel ihtiyaçların karşılanmasında zorlanmalara yol açar. Bu durum, işçilerin yaşam standartlarını koruyamamalarına neden olur. Dolayısıyla ücret seviyesinin düşük olması, çalışan yoksulluğuna da etki eden bir faktör olarak görülmektedir. EUROFOUND tarafından yapılan bir çalışmaya göre, düşük ücretler nadiren çalışanların yoksullaşmasının tek nedeni olabiliyorken, düşük ücretli çalışma, genellikle çalışan yoksulluğu riskini arttırmaktadır (Eurofound, 2017).

2.5.4 İstihdam Yapısındaki Değişim

Sanayileşmiş ülkelerdeki gelişmelere paralel olarak, gelişmekte olan ülkelerin üretim yapısında ve işgücü piyasalarında önemli değişimler gözlemlenmiştir. Bu değişimler sonucunda, sanayi üretimi gerileme eğilimi gösterirken, hizmet sektörü ikiye ayrılan bir yapı kazanmıştır. Bir tarafta yeni teknolojiler kullanan, nitelikli işgücüne dayalı ve yüksek verimlilik sağlayan sektörler; diğer tarafta ise düşük ücretli, düşük verimlilik seviyesinde ve enformelleşme eğilimi yüksek olan sektörler oluşmuştur (Şenses, 2008). Bu gelişmeler, büyük ölçüde üretim teknolojilerindeki değişimlere bağlı olarak ortaya

çıkması ve istihdam yapısını köklü biçimde dönüştürmüştür. Geleneksel iş ve mesleklerin kaybolmasıyla birlikte, yeni işler ve çalışma biçimleri ortaya çıkmış, işgücünün niteliksel yapısında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir (Koray, 2000).

1970'lerden itibaren artış gösteren işsizlik sorunu, özellikle 1990'ların ortalarına kadar devam etmiş ve neoliberal politikaların etkisiyle yapısal bir sorun haline gelmiştir. Günümüzde de ekonomik sistemin ve işgücü piyasalarının en önemli meselelerinden biri olarak kabul edilen işsizlik, ülkeleri gelişmişlik seviyesinden bağımsız olarak, istihdamı artırmaya yönelik politikalar geliştirmeye zorlamaktadır. “Bir işe sahip olmanın yoksulluktan kurtulmanın en iyi yolu olduğu” düşüncesiyle, her ne pahasına olursa olsun yeni çalışma alanları yaratılması öncelik haline gelmiştir. Ancak, Gündoğan'a göre, yaratılan istihdamın niteliği göz ardı edilmektedir. Bu bağlamda, istihdamın niteliği ile yoksulluk arasındaki ilişki dikkat çekmektedir. Süreç içerisinde, yüksek ücretli imalat sanayiinden düşük ücretli hizmet sektörüne doğru hızlı bir geçiş yaşanmakta ve bu değişim, ekonomik ve sosyal yapıyı derinlemesine etkilemektedir (Gündoğan, 2007).

2.5.5 Çalışanların Arasında Örgütlenmenin Yetersizliği

Anayasa ve kanunlar tarafından koruma altına alınan temel işçi haklarından biri de "sendika hakkı" dır. 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'na göre bu hak hem işçilere hem de işverenlere tanınmıştır. Ancak asıl dikkat çeken husus, işçilerin örgütlenme hakkıdır. Webbler' e göre "*sendikalar, ücretli çalışanların çalışma koşullarını iyileştirmek amacıyla kurdukları kalıcı birliklerdir*" (Akt., Koray, s.195). Bu doğrultuda çalışanlar, çalışma yaşamına ilişkin sorunlarını çözmek, ortak çıkarlarını ve haklarını korumak ve geliştirmek amacıyla sendika çatısı altında örgütlenirler.

Sendikaların temel amacı, işçilerin çalışma koşullarını iyileştirmektir. Bu koşullar, başta ücret olmak üzere iş güvencesi, işçi sağlığı ve iş güvenliği gibi önemli alanları kapsamaktadır. Sendikalar, bu amaç doğrultusunda üyeleri adına işverenlerle müzakerelerde bulunur ve onların çıkarlarını savunurlar (Koray, 2000). Sendikaların ücretler ve çalışma koşulları üzerindeki etkilerine ilişkin literatürde, bu etkinin genellikle olumlu yönde olduğu görüşü hâkimdir. Ancak bu etkinin büyüklüğü, iş piyasaları, endüstriler ve meslek grupları gibi faktörlere göre değişkenlik gösterebilir (Gündoğan, 2007). Sendikaların etkisi, örgütlenmenin güçlü olduğu yerlerde daha belirgin bir şekilde ortaya çıkarken, örgütlülüğün zayıf

olduğu yerlerde bu etki daha sınırlı kalmaktadır. Ayrıca, sendikaların varlığı ve "sendikalaşma tehdidi" sendikasız çalışanlar üzerinde de dolaylı olumlu etkiler yaratabilir. Sendikaların yaygınlaşarak güç kazanması durumunda, çalışanların milli gelirden aldığı payın artabileceği ve gelir dağılımının işçiler lehine değişebileceği savunulmaktadır.

Sendikacılığın zayıfladığı ve toplu pazarlık düzeninin erozyona uğradığı bu dönemde, çalışanlar önemli refah kayıpları yaşamış ve İkinci Dünya Savaşı sonrası elde ettikleri birçok kazanımı kaybetmişlerdir. Özellikle neoliberal politikaların etkisiyle devletin sosyal yapısında önemli değişimler meydana gelmiş, sosyal güvenlik ağıları daralmış ve kamusal refah harcamalarında azalmalar yaşanmıştır. Bu bağlamda, çalışanların refah seviyesini belirleyen önemli faktörlerden biri de kamu ve özel transferlerin miktarı ve niteliğidir. Devletin sosyal niteliğinde meydana gelen bu değişiklikler, çalışanların yaşam koşulları ve sosyal güvenceleri üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır (Kaya, 2019). Neoliberal politikaların çalışanlar üzerindeki yansımalarını anlamak için kamusal sosyal harcamaların incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu inceleme, devletin sosyal harcamalarının azalmasının işçiler üzerinde ne tür sonuçlar doğurduğunu ortaya koymak açısından faydalı olacaktır.

2.5.6 Kamusal Sosyal Harcamaların Kısıtlanması

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde, devletin ekonomide etkin bir rol oynaması yönündeki politikalar, toplumsal refahı artırmak adına eğitim, sağlık gibi hizmet artışı yapılan büyük yatırımlarla ortaya çıktı. Bu yaklaşım, Keynesyen ekonomi teorilerinin ağırlığının arttığı bir dönemin başlangıcıydı. Tam istihdam hedefi, ücretlerin artırılması ve işgücüne yönelik yatırımların artışıyla, verimlilik ve alım gücünün paralel olarak yükselmesi amaçlanmıştır. Ayrıca devlet hem sanayi ilişkilerinde hem de sosyal refah alanında önemli bir aktör halinde gelmiş, sendikalar da bu süreç boyunca güç kazanarak işçi hakları ve çalışma koşullarının gelişiminde belirgin bir rol oynamıştır (Koray, 2000).

Ancak 1980'lerden itibaren uygulanan neoliberal politikalar, sosyal refah hizmetlerinden el çekmesine ve bu alanda özel bir rol oynamasına neden olmuştur. Bu dönüşüm, kamusal sosyal harcamaların kısıtlanmasıyla birlikte gelişmiş, devletler sosyal haklar bağlamındaki yükümlülüklerini azaltma yoluna gitmişlerdir. Gündoğan'a göre, sosyal hizmetlerin özelleştirilmesi toplumda dengesiz bir şekilde ortaya çıkmasına zeminin hazırlamıştır. Özel sektörün sosyal refah hizmetlerindeki

etkinliği, devletin sorumluluğundaki sosyal harcamaların giderek azalmasına neden olmuştur (Gündoğan, 2007).

Gelişmekte olan ÷lkelerde bu süreç daha karmaşık bir hal almış; bir yandan tarımsal desteklerin kaldırılması, emeklilik haklarına getirilen sınırlamalar ve kamu istihdamındaki azalmalar gibi uygulamalar gör÷l÷rken, diğer yandan ise yoksulları korumaya yönelik sosyal yardım harcamalarının devreye girdiği gözlemlenmiştir. Türkiye gibi ÷lkelerde ise bu yapısal dönüş÷mün etkileri daha derin hissedilmiş, devletin sosyal koruma rol÷ büyük ölç÷de zayıflamıştır (Özdemir, 2004). Özdemir'in belirttiği sosyal yapıda ortaya çıkan değişimler, özellikle gelişmiş toplumlarda aile yapılarının bozulması, çalışan yoksulluğu üzerinde doğrudan etkiler yaratabilir. Evlilik dışı doğumların artması ve tek ebeveynli hanelerin çoğalması, ailelerin geleneksel rollerinin kamuya devredilmesi çalışan yoksulluğunun artmasına yol açmaktadır. Artan sosyal hizmet talebi ve sosyal güvenlik sistemine olan bağımlılık, bu yoksulluk döngüsünü sürdürmektedir.

2.5.7 Ekonomik Krizler, Ekonomik İstikrar ve Yapısal Uyum

Programları

Ekonomik krizler, geniş toplum kesimlerini olumsuz etkilemekle birlikte, bu etkiler özellikle yoksul hanelerde daha derin ve kalıcı yıkımlara yol açmaktadır. Kriz dönemlerinde yoksul hanelerin tasarruf yapma, maddi güvenlik sağlama ya da sigorta sistemlerinden yararlanma olanaklarının kısıtlı olması, onları ekonomik şoklara karşı daha savunmasız hale getirmekte ve krizlerin olumsuz etkilerini daha da ağırlaştırmaktadır. Ayrıca bu kesimlerin sosyal güvenlik programlarından sınırlı ölç÷de yararlandıkları ya da hiç yararlanamadıkları bilinmektedir. Aktan ekonomik krizlerin, yoksulluk eşiğindeki halkın yaşam standartlarını çeşitli kanallar aracılığıyla etkilediğini ifade etmektedir. Krizler, bir yandan sistem gelirlerini azaltarak, maliyetlerin düş÷r÷lmesine ve işsizliğin arttırılmasına yol açmaktadır. Diğer yandan emeğe bağlı olarak elde edilen gelirleri azaltarak toplumun yoksul kesimlerinin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatları da diğer fiyatlara kıyasla daha da düş÷rmektedir. Aktan' a göre, ekonomik krizlerin bu tür sonuçları, insanların yoksulluktan kurtulma kapasiteleri zayıflayarak, beşerî sermayesi, mali sermaye ve fiziki sermaye birikimlerinin yavaşlamasına sebep olmaktadır (Aktan, 2002).

Ekonomik istikrar, bir ekonomide fiyatlar genel düzeyi, istihdam oranı, döviz kuru ve faiz oranları gibi temel göstergelerin belirli bir denge içerisinde seyretmesi ve içsel ya da dışsal şoklara karşı büyük dalgalanmaların yaşanmadığı bir durumu

ifade eder. Bu bağlamda ekonomik istikrar, yalnızca fiyat istikrarının sağlanmasıyla sınırlı olmayıp, aynı zamanda tam istihdam düzeyine ulaşmayı da kapsamaktadır. Söz konusu hedeflere ulaşmayı amaçlayan uygulamalar ise genel olarak literatürde “istikrar politikaları” olarak tanımlanmaktadır.

1980’li yıllardan itibaren küresel ölçekte benimsenen neoliberal ekonomik politikalar, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kamusal sosyal hizmetlere ve altyapı yatırımlarına yönelik devlet desteklerinin ciddi biçimde azaltılmasına neden olmuştur. Bu süreçte mali disiplinin sağlanması amacıyla kamu harcamaları kısıtlanmış, devletin sosyal alandaki rolü giderek daraltılmıştır. Neoliberal dönüşümle birlikte, kamu sektörünün küçültülmesi, sosyal harcamaların sınırlandırılması ve özel sektörün öncelikli aktör haline getirilmesi temel stratejiler olarak öne çıkmıştır. Bu bağlamda, özellikle ekonomik krizlerin ardından uygulamaya konan yapısal uyum ve istikrar programları, Uluslararası Para Fonu (IMF) ile Dünya Bankası gibi küresel finans kuruluşları tarafından dış borçların yeniden yapılandırılması için ön koşul olarak sunulmuştur. Chossudovsky’ye (2000) göre, bu programlar yalnızca makroekonomik istikrarı hedeflemekle kalmamış, aynı zamanda kamu sektörünün küçültülmesi ve sosyal harcamaların azaltılması yoluyla piyasa mekanizmalarının belirleyici olduğu bir ekonomik düzenin inşasını amaçlamıştır. Ancak söz konusu politikalar, gelişmekte olan ülkelerdeki kırılgan toplumsal yapılar üzerinde olumsuz etkiler yaratmış; özellikle çalışan kesimlerin gelir düzeylerinde düşüşe ve yoksullaşma eğiliminde artışa neden olmuştur. Dolayısıyla neoliberal politikaların uygulanması, yalnızca ekonomik göstergelerde değil, aynı zamanda toplumsal refah düzeyinde de ciddi bir bozulma yaratmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde yürürlüğe konan ekonomik istikrar programları, çoğu zaman ücret artışlarının sınırlandırılması ve emek gücünün baskılanması gibi uygulamalarla hayata geçirilmiştir. Gündoğan’a (2007) göre, bu programlarda ücret artışı talepleri, enflasyonist etkiler yaratacağı gerekçesiyle sistematik biçimde engellenmiş; bu durumun ekonomik maliyeti ise doğrudan çalışan kesime yüklenmiştir. Bu bağlamda, söz konusu politikaların “acı reçetesi”nin emekçilere kesildiği ifade edilmektedir. Ayrıca istikrar programlarına karşı direnen çalışanlara ve sendikal örgütlenmelere karşı, işsizlik tehdidinin bir araç olarak kullanıldığı ve bu şekilde baskı altına alındıkları da vurgulanmaktadır (Gündoğan, 2007). Bu çerçevede neoliberal politikalar yalnızca ekonomik istikrar arayışıyla sınırlı

kalmamakta, aynı zamanda emek-sermaye ilişkilerini yeniden şekillendiren ve iş güvencesizliğini derinleştiren bir dönüşüme yol açmaktadır.

Neoliberal politikaların temel hedefleri doğrultusunda, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın desteğiyle birçok ülkede uygulamaya konulan yapısal uyum programlarının yoksulluk üzerindeki etkileri, ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarına göre farklılık gösterebilmektedir. Ancak genel bir değerlendirme yapıldığında, söz konusu programların uygulandığı ülkelerde işgücü piyasalarında önemli bir dönüşüm yaşandığı görülmektedir. Bu dönüşüm sürecinin en dikkat çekici sonuçlarından biri, kamu sektörünün küçülmesi ve devletin ekonomideki etkinliğinin azaltılması olmuştur. Bu çerçevede özelleştirme uygulamaları yaygınlaşmış, kamu istihdamında önemli azalmalar meydana gelmiştir. Buna paralel olarak, ekonomik daralmanın özel sektör istihdamını da olumsuz etkilemesi sonucu, birçok ülkede işsizlik oranlarında kayda değer artışlar yaşanmıştır.

Bu sürecin toplumsal etkilerine ilişkin yapılan çalışmalarda, neoliberal politikaların özellikle yoksulluk üzerinde doğrudan etkileri olduğu vurgulanmaktadır. Örneğin, Metin (2007), Latin Amerika ülkelerinde 1980-1989 yılları arasında yoksulluk oranlarının %32 ile %37 arasında arttığını ve bu dönemde gelir dağılımında belirgin bir bozulmanın meydana geldiğini ifade etmektedir. Bu bulgular, yalnızca genel yoksulluk düzeyinde bir artışa değil, aynı zamanda çalışan yoksulluğunun da daha görünür hale gelmesine neden olmuştur. Özellikle 1990'lı yıllarla birlikte, çalışan bireylerin yoksulluk içinde yaşama olasılığının artmasıyla birlikte "çalışan yoksulluğu" olgusu literatürde daha yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır.

1980 sonrası dönemde, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşlar tarafından uygulamaya konulan yapısal uyum programları, birçok gelişmekte olan ülkede yoksullukla ilişkili çeşitli sonuçlar doğurmuştur. Bu politikalar, kamu sektörünün küçültülmesi ve özelleştirme uygulamalarıyla birlikte, geniş çaplı işten çıkarmalara ve artan işsizliğe yol açmıştır. Aynı zamanda, iş gücü piyasasında daha güvencesiz, geçici ve düşük ücretli istihdam biçimlerinin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu süreçte, sendikal örgütlenmelerin etkisi zayıflamış, çalışma hayatına dair standartlar aşınmış; sağlık, eğitim gibi temel kamu hizmetlerinin erişilebilirliği azalmış ve devletin sosyal sorumlulukları geri plana itilmiştir. Sosyal harcamalarda kısıtlamalara gidilmiş, kamu hizmet alanlarında özelleştirme uygulamaları hız kazanmıştır. Sonuç olarak, bu politikalar yalnızca

ekonomik değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve çevresel düzeyde de önemli dönüşümler yaratmıştır (Gündoğan, 2007).

Küreselleşme sürecinde meydana gelen ekonomik krizler, özellikle yoksul bireyler, haneler ve çalışan kesim üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu krizler sonucunda, devletin sosyal hizmet alanlarına ayırdığı bütçelerde azalmalar yaşanmış; aynı zamanda, özelleştirme politikalarıyla birlikte işsizlik oranları artış göstermiştir. Krizlerin ardından uygulamaya konulan istikrar ve yapısal uyum politikaları, çalışan yoksullar açısından çeşitli dezavantajlar doğurmuştur. Ücretlerin baskılanması, reel gelirlerin azalması ve düşük gelir grupları tarafından üretilen malların fiyatlarının gerilemesi gibi etkiler, çalışanların yoksulluktan kurtulma kapasitelerini zayıflatmıştır. Bununla birlikte, iş gücü piyasasında geçici, esnek ve düşük ücretli istihdam biçimlerinin yaygınlaşması dikkat çekmektedir. Bu dönüşüm, iş piyasasında esnekleşme eğilimlerinin artmasıyla birlikte, çalışan bireylerin yoksulluğa sürüklenme riskinin de yükseldiğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, yaratılan istihdamın sadece niceliği değil, niteliği de önem kazanmaktadır.

3. CİNSİYET TEMELLİ ÇALIŞMA DİNAMİKLERİ

3.1 Çalışma Kavramına Genel Bakış

Eylemsel bir niteliğe sahip olan çalışma kavramı, tarih boyunca insan yaşamının sürdürülebilmesi için maddi ve manevi varlığın korunmasında önemli bir rol oynamıştır. Çalışmanın, çeşitli sosyo-ekonomik ve kültürel koşullara rağmen, boş zaman karşılığı üzerinden ele alınması, iş gücünün boş zamandan feragat edilerek sürdürüldüğünü ve bu nedenle "zahmet" ya da "iş" olarak nitelendirildiğini göstermektedir. Bu bağlamda, çalışma kavramı, insanın maddi ve manevi varlığını devam ettirebilmesi adına zahmetli bir eylemler bütünü olarak ortaya çıkmaktadır (Metin & Özaydın, 2016).

Çalışma kavramı, bireylerin fiziksel veya zihinsel çaba harcayarak üretim sürecine katılmalarını ifade eden geniş bir kavramdır. İnsanın yaşam sürecinin önemli bir bölümünü kapsayan ve bu süreçte çoğunlukla yetişkinlik döneminin temel gelişimsel görevlerinden biri olarak kabul edilen çalışma; kişinin bedensel veya zihinsel olarak herhangi bir yönde emek vermesi ve bundan ekonomik, psikolojik, sosyal ve kültürel rolleri açısından doyum sağlaması durumudur (Alptekin, 2024).

Sosyolojik açıdan çalışma, bireylerin iş yaşamındaki rollerini, emek süreçlerini ve işgücü ilişkilerini ele alır. Karl Marx'a göre çalışma, kapitalist üretim sisteminde bir yabancılaşma süreci yaratır. Marx, işçilerin ürettikleri ürün üzerinde kontrol sahibi olamadıklarını ve bu durumun bireylerin kendilerine yabancılaşmasına yol açtığını ileri sürer (Marx, 1998). Kapitalist sistemde işçinin emeği bir meta haline gelir ve bu durum, işçinin emeği üzerindeki özerkliğini kaybetmesine neden olur. Marx'ın bu görüşü, çalışma kavramının sosyolojik ve ekonomik analizlerinde önemli bir temel oluşturur.

Max Weber ise çalışma kavramını daha çok kültürel ve dini bir perspektiften ele alır. Weber, Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu adlı eserinde, Protestan etik değerlerinin modern kapitalizmin gelişiminde önemli bir rol oynadığını savunur. Weber'e göre, özellikle Kalvinizm'in dünyaya karşı görev bilinci, çalışmayı ahlaki bir değer haline getirmiştir (Weber, 2005). Bu bağlamda Weber, çalışmanın yalnızca ekonomik bir faaliyet değil, aynı zamanda ahlaki ve toplumsal bir görev olduğunu vurgular.

Ekonomik açıdan çalışma, üretim faktörlerinden biri olan emeği temsil eder. Adam Smith, Ulusların Zenginliği adlı eserinde emeği, toplumların ekonomik refahını artıran temel unsur olarak tanımlar (Smith, 1776). Smith'e göre, emeğin uzmanlaşması ve iş bölümü, üretim süreçlerini daha verimli hale getirir ve bu durum ekonomik büyümeyi teşvik eder.

Günümüzde, çalışma ekonomisi kapsamında iş gücü piyasasının küreselleşmesi, teknoloji ve otomasyonun iş süreçlerine etkisi önemli tartışma konularıdır. Teknolojik gelişmeler, bazı işlerin otomasyon yoluyla ortadan kalkmasına yol açarken, yeni yetkinlikler gerektiren iş alanlarının ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu süreç, esnek çalışma modellerinin ve uzaktan çalışmanın yaygınlaşmasıyla birlikte çalışma kavramını dönüştürmektedir.

Psikolojik açıdan çalışma, bireylerin iş yaşamındaki motivasyonlarını, stres düzeylerini ve iş tatminini inceleyen bir disiplindir. Frederick Herzberg'in motivasyon-hijyen teorisi, bireylerin iş tatminini artıran içsel motivasyon unsurlarına (başarı, tanınma, işin doğası) ve iş tatminsizliği yaratan dışsal faktörlere (işyeri politikaları, ücret) odaklanır (Herzberg, 1966). Herzberg'e göre, işin birey tarafından anlamlı bulunması ve kendi yetkinliklerini kullanarak başarı elde etmesi, iş tatmini için belirleyici unsurlardır.

Aynı zamanda, çalışma hayatının bireylerin ruh sağlığı üzerindeki etkileri de önemli bir inceleme alanıdır. Özellikle modern iş dünyasında artan iş stresi, tükenmişlik sendromu gibi psikolojik sorunlara yol açabilmektedir. Çalışmanın bireylerin sosyal kimliklerini şekillendiren bir unsur olması, işin bireyler için anlamlı olması gerektiği düşüncesini güçlendirmektedir.

Dolayısıyla çalışma kavramı, bireylerin toplumsal ve ekonomik sistemlerdeki rollerini anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir. Çalışma, tarih boyunca toplumsal değişimlerin merkezinde yer almış ve kapitalizm, teknolojik gelişmeler gibi dinamiklerle sürekli olarak evrim geçirmiştir. Sosyolojik, ekonomik ve psikolojik boyutlarıyla ele alınan çalışma, hem bireylerin kendilerini gerçekleştirdikleri bir süreç hem de toplumsal düzenin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde, çalışma kavramının esnek ve dijitalleşmiş biçimleri, iş dünyasında yeni fırsatlar ve zorluklar sunmaktadır.

3.2 Türkiye'de Kadınların ve Erkeklerin Çalışma Hayatına Katılımı

Toplumlarda geleneksel olarak kadınların rolü ev içi sorumluluklarla sınırlandırılırken, erkekler hane geçimini sağlamakla yükümlü görülmüştür. Ancak,

tarihsel süreç boyunca kadınlar ve erkekler, farklı çalışma biçimleriyle üretim faaliyetlerine katılım sağlamışlardır. Kadınların çalışma biçimlerindeki bu çeşitlilik, “çalışma” kavramına cinsiyete bağlı olarak farklı anlamlar yüklenmesine neden olmaktadır. Erkekler ağırlıklı olarak üretim ekonomisinde yer alırken, kadınların emeği yalnızca ekonomik olarak üretken faaliyetlerle sınırlı kalmamakta; bu durum, çalışma yaşamına katılımı ve çalışma koşullarını cinsiyetler açısından farklılaştırmaktadır. Kadınların ev içinde kendileri, aileleri ve toplumun yeniden üretimi için gerçekleştirdikleri, kullanım değeri olmasına rağmen piyasada değişim değeri olmayan ve maddi karşılığı bulunmayan işler (örneğin yemek pişirme, temizlik, çocuk ve ailenin diğer bireylerinin bakımı gibi) üretim faaliyetleri kapsamında sayılmamakta ve bu nedenle değersizleştirilmekte, ayrıca istatistiklerde de görünmemektedir. Erkeklerin para kazanması ile karşılaştırıldığında, kadının ev hanımı olması toplumun gözünde daha değerli görülmüş, evdeki işlerin zorluğu, önemi ne olursa olsun ev içinde ve dışında kadına önemli bir statü kazandırmamıştır. Ancak çalışma yaşamına katılan kadınlar, erkeklerden farklı olarak ev işleri ve çocuk bakımı gibi karşılıksız işlerin sorumluluğunu üstlenmeye devam etmekte; bu nedenle kadınlar iş gücüne daha az katılmakta, belirli mesleklerde yoğunlaşmakta, iş yerinde eğitim ve terfi olanaklarından sınırlı şekilde yararlanmakta ve düşük statülü, düşük ücretli işlerde çalışmaktadırlar. Bu durum, kadınları hem iş gücü niteliği hem de karşılıksız çalışma biçimleriyle ilgili sorumlulukları nedeniyle iş gücü piyasasında ikinci sınıf bir konuma itmektedir (Özçatal, 2011).

Bu açıklamalar ışığında, kadınların çalışma yaşamındaki konumları, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir yansıması olarak hem ekonomik hem de toplumsal anlamda geri planda kalmalarına neden olmaktadır.

3.3 Türkiye’de Cinsiyetin Çalışma Hayatına Etkisi

Çalışma hayatına katılım, ekonomik büyüme ve toplumsal kalkınmanın temel unsurlarından biridir. Ancak Türkiye’de kadın ve erkeklerin işgücü piyasasına katılımında önemli farklılıklar gözlemlenmektedir. Kadınların iş hayatına katılımını kısıtlayan faktörler arasında toplumsal cinsiyet rolleri, eğitim seviyeleri, bakım yükü ve kurumsal engeller yer almaktadır (Toksöz, 2019). Erkekler ise genellikle iş gücü piyasasında daha güçlü konumda olup, istihdam oranları ve iş güvenliği açısından avantajlıdır.

Sanayileşme sonrası dönemde sosyal ve ekonomik alanlarda yaşanan köklü dönüşümler, çalışma hayatını da derin bir şekilde etkilemiş ve bu alanda yeni yapılar, yeni oluşumlar ve yaklaşımlar ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte, çalışan kadınlar için iş hayatı giderek daha merkezi bir konuma gelmiştir (Kapız, 2002). Ancak, geleneksel aile yaşantısından kaynaklanan sorumluluklarının devam etmesi, kadınların erkekler kadar iş yaşamında yer alamamasının en önemli nedenlerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Bu durumda, kadınların hem iş yaşamına katılımı hem de toplumsal rollerinin çakışması, cinsiyet eşitliğini engelleyen temel faktörlerden biri olarak değerlendirilebilir. Kadınların, işin merkezileşmesine rağmen aile içi sorumluluklarını sürdürüyor olmaları, iş piyasasında erkeklerle eşit düzeyde yer alamamalarına neden olmakta ve bu durum, kadınların çalışma hayatındaki dezavantajlı konumlarını pekiştirmektedir. Kadınların çalışma hayatına girmesini engelleyen unsurlar “çalışma yaşamı” ve “aile yaşamı” olarak iki şekilde ele alınmaktadır.

3.3.1 Çalışma Yaşamından Kaynaklanan Unsurlar

Çalışma hayatı, bireylerin ekonomik, sosyal ve psikolojik yönlerini doğrudan etkileyen dinamik bir süreçtir. Kadın ve erkekler için çalışma yaşamının getirdiği avantajlar ve dezavantajlar farklılık göstermektedir. Kadınlar ve erkekler açısından çalışma yaşamının sunduğu avantajlar ve karşılaşılan zorluklar farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, bireylerin—özellikle kadınların—çalışma hayatına katılımını sınırlayan ve çalışma hayatından uzaklaşmalarına neden olan temel faktörler şu şekilde sıralanabilir:

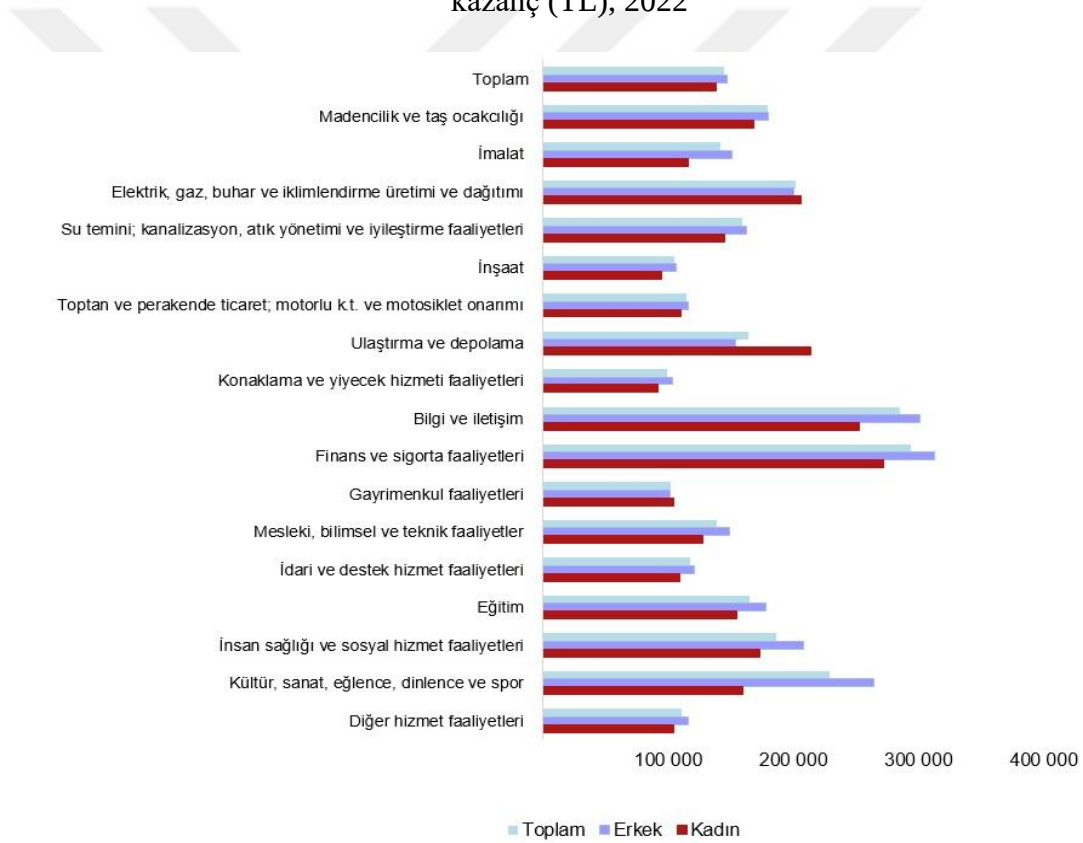
3.3.1.1 Ücretlendirmede Yapılan Eşitsizlikler

Tarih boyunca kadınlar, üretim sürecinin önemli bir parçası olmuştur. Ancak kadınların iş gücü piyasasına dahil olması ve ücret karşılığında çalışmaya başlaması Sanayi Devrimi ile yaygınlaşmıştır. Bu dönemden itibaren kadınlara yönelik ayrımcı uygulamalar iş gücü piyasasında giderek artmış ve toplumsal yapıda daha derin bir şekilde kök salmıştır (Vatandaş, 2011). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, iş gücü piyasasında kadınların karşılaştığı en yaygın sorunlardan biridir. Geleneksel olarak cinsiyete dayalı iş bölümünde, kadınlara ve erkeklere farklı roller atanmıştır. Ataerkil bakış açısı, ev içi işleri kadının ana sorumluluğu olarak tanımlamış ve bu anlayış, kadınların iş gücüne katılımını engelleyen önemli bir faktör olarak öne çıkmıştır. Kadınların ailevi sorumlulukları ile iş yaşamını bir

arada yürütmek zorunda kalmaları, geleneksel cinsiyet rolleri ve işverenlerin ayrımcı uygulamaları nedeniyle düşük statülü, güvencesiz ve sosyal korumadan yoksun işlerde yoğunlaşmalarına neden olmuştur.

Ücretlendirmede yapılan eşitsizlikler, kadınların ekonomik hayata katılımını sınırlarken, toplumsal cinsiyet rollerini de pekiştiren bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar pek çok ülkede "eşit işe eşit ücret" ilkesi yasal olarak kabul edilmiş olsa da özellikle özel sektörde cinsiyete dayalı ücret farklılıkları hala önemli bir sorun olarak devam etmektedir (Korkmaz & Korkut, 2012).

Grafik 3.1 Ekonomik faaliyete (NACE Rev.2) göre yıllık ortalama brüt kazanç (TL), 2022

Kaynak: (TÜİK, Kazanç Yapısı İstatistikleri, 2022) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kazanc-Yapisi-Istatistikleri-2022-49750>

2022 yılı Türkiye verileri incelendiğinde de ücret eşitsizlikleri göze çarpmaktadır. Grafik 3.1'e göre sektörel bazda en yüksek brüt yıllık toplam kazanç 293.511 TL ile finans ve sigorta sektöründe görülürken, bunu 284.842 TL ile bilgi ve iletişim sektörü takip etmektedir. En düşük kazancın ise 99.290 TL ile konaklama ve yiyecek hizmetleri sektöründe ve 104.768 TL ile inşaat sektöründedir. Ayrıca ekonomik faaliyet sınıflamasına göre çalışan kadınların yıllık

ortalama brüt kazancı ulaştırma ve depolama faaliyetinde 213.810 TL, elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretim ve dağıtım faaliyetinde 206.633 TL ve gayrimenkul faaliyetlerinde ise 104.387 TL ile bu sektörlerde çalışan erkeklerin yıllık ortalama brüt kazancının üzerinde gerçekleşmiştir.

Genel olarak erkeklerin ortalama brüt kazançlarının, kadınlara kıyasla daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Kadınların yoğun olarak istihdam edildiği sektörlerde cinsiyetler arasındaki kazanç farkı görece daha azdır. Erkeklerin yoğun olarak çalıştığı sektörlerde kazanç farkı daha belirgin hale gelmektedir. Kadın istihdamının yoğun olduğu sektörlerde dahi erkekler ortalama olarak daha yüksek maaş alabilmektedir. Erkeklerin ağırlıklı olduğu sektörlerde cinsiyetler arası gelir farkı daha belirgindir. Cinsiyete dayalı ücret eşitsizliği, kadınların genellikle düşük ücretli ve düşük prestijli işlerde çalışmak zorunda kalmasıyla ilişkilendirilebilir. Kadınların üst düzey yöneticilik pozisyonlarına daha az erişebilmesi de kazanç farkının önemli bir nedeni olarak değerlendirilebilir.

Tablo 3.1 2022 Yılı meslek grubuna göre yıllık ortalama brüt kazanç

Meslekler	Yıllık ortalama brüt kazanç		
	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	144.390	147.446	138.366
Yöneticiler	276.507	279.897	268.082
Profesyonel meslek mensupları	200.195	225.150	177.986
Yardımcı profesyonel meslek mensupları	162.189	172.502	135.657
Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar	145.209	153.719	136.751
Hizmet ve satış elemanları	103.505	105.655	99.210
Nitelikli tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su ürünleri çalışanları	94.849	96.079	87.187
Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar	111.807	116.175	89.734
Tesis ve makine operatörleri ve montajcıları	114.740	118.134	94.832
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	98.568	101.986	91.814

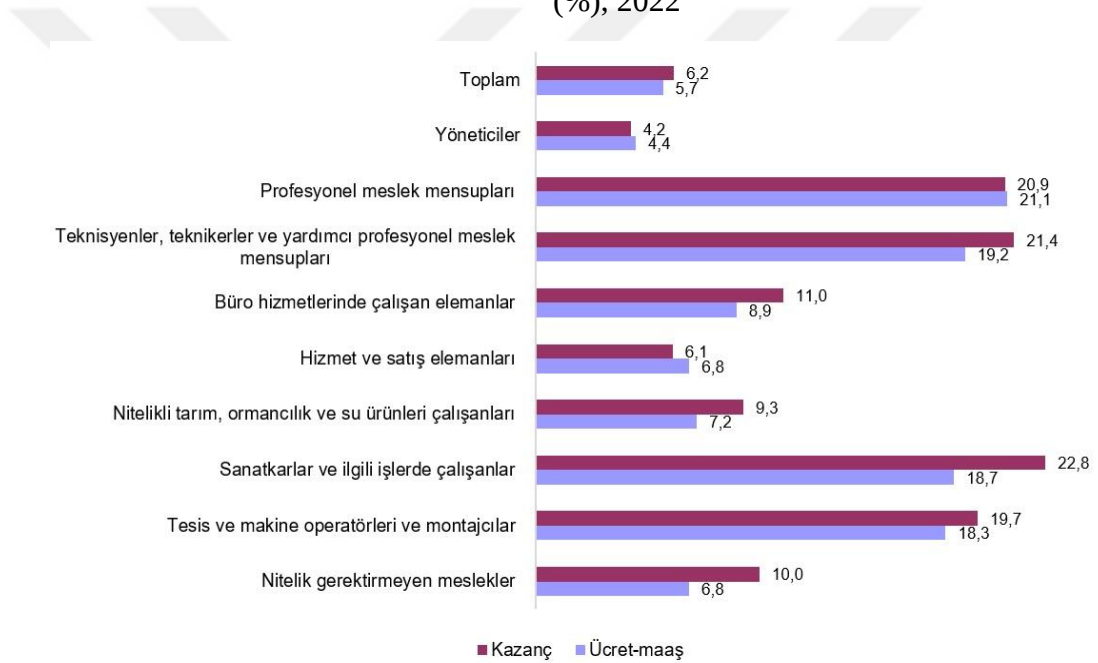
Kaynak: (TÜİK, Kazanç Yapısı İstatistikleri, 2022) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kazanç-Yapısı-İstatistikleri-2022-49750>

Tablo 3.1’ de Türkiye'deki meslek gruplarına göre yıllık ortalama brüt kazançlar cinsiyet bazında karşılaştırılmaktadır. Erkeklerin ortalama kazancı 147.446 TL iken kadınlarda bu kazanç 138.366 TL'dir. Bu farkta (yaklaşık %6,5), kadınların erkeklere göre daha düşük ücretlendirildiğini göstermektedir. 2022 yılı verilerine göre meslek grupları içinde yöneticiler en yüksek kazanca sahiptir. Ancak kadın yöneticiler 268.082 TL ile erkek yöneticilerden (279.897 TL) daha az kazanmaktadır. Kadınlar en yüksek yıllık ortalama brüt kazancını yöneticiler

meslek grubunda sağlamaktadır. Nitelikli tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su ürünleri yetiştiricileri erkeklerde 96.079 TL iken bu kazanç kadınlarda 87.187 TL ile en düşük kazancı elde etmektedir (Tablo 3.1).

Tablo 3.1, cinsiyete dayalı farklılıkların meslek gruplarında yaygın olduğunu göstermektedir. Ücret eşitsizliği en çok sanatkârlar, yardımcı profesyonel meslek mensupları ve profesyonel meslek mensupları gibi gruplarda belirgindir. Kadınlar, yöneticilik gibi yüksek maaşlı pozisyonlarda erkeklere kıyasla daha düşük ücret almakta ve düşük statülü mesleklerde yoğunlaşmaktadır. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin iş gücünün kalıcılığını ortaya koymaktadır.

Grafik 3.2 Meslek grubuna göre cinsiyetler arası ücret veya kazanç farkı (%), 2022

Kaynak: (TÜİK, Kazanç Yapısı İstatistikleri, 2022) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kazanc-Yapisi-Istatistikleri-2022-49750>

2022 yılı Türkiye verilerine göre (Grafik 3.2) yıllık ortalama brüt kazanç dikkate alındığında en yüksek cinsiyetler arası fark %22,8 ile sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar ve %21,4 ile teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensuplarında gerçekleşmiştir. En düşük farklar ise %4,2 ile yöneticiler ve %6,1 ile hizmet ve satış elemanlarında gerçekleşmiştir. Yıllık ortalama brüt ücret-maaş dikkate alındığında en yüksek cinsiyetler arası fark %21,1 ile profesyonel meslek mensupları ve %19,2 ile teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensuplarında gerçekleşmiştir. En düşük fark ise %4,4 ile yöneticilerde ve

%6,8 ile nitelik gerektirmeyen meslekler ile hizmet ve satış elemanları grubunda gerçekleşmektedir.

Tablo 3.2 Eğitim durumuna göre cinsiyetler arası ücret veya kazanç farkı (%),
2022

	Yıllık Ortalama Brüt Kazanç (TL)			Yıllık Ortalama Ücret- Maaş (TL)			Cinsiyetler Arası Kazanç Farkı (%)	Cinsiyetler Arası Ücret-Maaş Farkı (%)
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın		
Toplam	144.390	147.446	138.366	147.446	126.847	119.663	6,2	5,7
İlkokul ve altı	93.503	97.984	83.810	97.984	90.144	78.941	14,5	12,4
İlköğretim ve ortaokul	101.211	104.709	89.047	104.709	94.230	82.144	15,0	12,8
Lise	121.732	128.271	103.174	128.271	109.072	91.652	19,6	16,0
Yükseköğretim	190.942	207.112	171.568	207.112	175.463	145.387	17,2	17,1

Kazanç farkı; (erkek kazancı-kadın kazancı) /erkek kazancı*100 olarak hesaplanmıştır.

Ücret farkı; (erkek ücreti-kadın ücreti) /erkek ücreti*100 olarak hesaplanmıştır.

Kaynak: (TÜİK, Kazanç Yapısı İstatistikleri, 2022) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kazanc-Yapisi-Istatistikleri-2022-49750>

Cinsiyetler arası ücret veya kazanç farkı tüm eğitim düzeylerinde erkeklerde belirgin şekilde görülmektedir (Tablo 3.2). Cinsiyetler arası yıllık ortalama brüt kazanç farkı en yüksek %19,6 ile lise mezunlarında, en düşük fark ise %14,5 ile ilkokul ve altı mezunlarda gerçekleşmiştir. Yıllık ortalama brüt ücret-maaş farkı eğitim düzeyinde farklılaşarak en yüksek %17,1 ile yükseköğretim mezunlarında, en düşük ise %12,4 ile yine ilkokul ve altı mezunlarda gerçekleşmiştir. Bu cinsiyetçi iş bölümü, kadınların işleriyle karşılaştıkları ayrımcılığı pekiştirmekte ve onların toplumsal ve ekonomik olarak geri planda kalmasına neden olmaktadır. Bu eşitsizliğin ortadan kaldırılması için toplumsal cinsiyet rolleri ile mücadele edilmesi ve iş gücünde cinsiyet eşitliğini sağlayacak politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

3.3.1.2 Eğitimin Etkisi

Toplumun kalkınmasını sağlamak ve refah seviyesini yükseltmek açısından eğitim hizmetleri büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda, bu hizmetler kadınların iş gücüne katılımını desteklemesi bakımından da kritik bir rol oynamaktadır. Günümüzde toplumların gelişmişlik düzeyleri, sahip oldukları nitelikli iş gücü ve yaşam kalitesiyle karşılaştırılarak değerlendirilmektedir (Arabacı & Korkmaz, 2010).

Kadınların çalışma hayatına katılımında en önemli faktörlerden biri eğitim düzeyidir. Eğitimli kadınlar, iş piyasasında daha rekabetçi pozisyonlarda çalışabilmekte ve daha yüksek ücretler talep edebilmektedir. Türkiye’de yükseköğretim görmüş kadınların işgücüne katılım oranı, daha düşük eğitim seviyesine sahip olanlara göre anlamlı ölçüde daha yüksektir (Tablo 3.3). Eğitim, hem bireysel becerileri artırarak iş bulma şansını yükseltmekte hem de kadının sosyal çevresi üzerindeki etkisini artırmaktadır.

Tablo 3.3 Eğitim durumuna göre işgücü durumu 2023

15+ YAŞ	TOPLAM			KADIN			ERKEK		
Eğitim Durumu	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)
Toplam	53,3	48,3	9,4	35,8	31,3	12,6	71,2	65,7	7,7
Okur-Yazar Olmayanlar	16,0	15,2	5,1	13,8	13,4	3,3	27,2	24,7	9,5
Lise Altı Eğitimliler	45,9	42,1	8,1	26,8	24,4	9,2	64,7	59,8	7,7
Lise	56,2	49,4	12,1	37,4	30,5	18,5	72,2	65,6	9,3
Mesleki veya Teknik Lise	67,6	60,7	10,1	45,0	36,9	18,0	82,0	76,0	7,4
Yükseköğretim	77,4	69,8	9,8	68,9	59,3	14,0	85,4	79,7	6,7

Kaynak: (TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2023)

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC-%C4%B0statistikleri-2023-53521&dil=>

Tablo 3.3’te 15 yaş ve üzerindekiilerin işgücüne katılma oranı %53,3, istihdam oranı %48,3 ve işsizlik oranı %9,4 olarak görülmektedir. Bu da katılanların yaklaşık %81’inin istihdam edildiğini ve %19’unun işsiz olduğunu göstermektedir. Kadınlarda işgücüne katılma oranı %35,8 ve istihdam oranı %31,3 iken, erkeklerde bu oranlar sırasıyla %71,2 ve %65,7 olarak göze çarpmaktadır. Bu

durum ise, kadınların işgücüne katılmadığı ve istihdamda erkeklerle kıyaslandığında çok daha düşük bir oranda yer aldığını vurgulamaktadır. İşsizlik oranları ise kadınlarda %12,6, erkeklerde %7,7 olarak dikkat çekmektedir. Tablo 3.3'te eğitim seviyesindeki artışa bağlı olarak, kadın istihdam oranı artmaktadır. Bu durumda, 2023 yılı için okuryazar olmayan kadınlar arasında işgücüne katılma oranı %13,8 iken (erkeklerde %27,2), lise altı eğitimlilerde %26,8 (erkeklerde %64,7), lise eğitimi görmüş kadınlarda oran %37,4 (erkeklerde %72,2) ve yükseköğretim görmüş kadınlarda işgücüne katılma oranı %68,9 (erkeklerde %85,4) ile en yüksek seviyeye ulaştığı görülmektedir. Diğer yandan 2023 yılı TÜİK verilerine göre okuryazar olmayan kadınlarda istihdam oranı %13,4 iken, lise altı eğitim görmüş kadınlar da %24,4, lise eğitimi görmüş kadınlarda %30,5 olarak gerçekleşmiştir. Mesleki veya teknik lise eğitimi almış kadınların istihdam oranı düz lise eğitimi görmüş kadınlara göre daha yüksek olduğu yine tablodaki verilerden görülmektedir. Yükseköğretim görmüş kadınların istihdam oranı %59,3 ile en yüksek orandadır. Sonuç olarak TÜİK verilerine dayanarak eğitilmiş kadınların, eğitimsiz kadınlara göre daha yüksek oranda çalışma hayatının içinde yer aldığını söylemek mümkündür. Eğitim seviyesi arttıkça işgücüne katılma ve istihdam oranları da genel olarak yükselmektedir. Ancak işsizlik oranları lise ve yükseköğretim mezunlarında diğer gruplara kıyasla daha yüksektir. Cinsiyet açısından, erkekler her eğitim seviyesinde kadınlara göre daha yüksek işgücüne katılma ve istihdam oranlarına sahiptir. Kadınlarda işsizlik oranları, özellikle lise ve yükseköğretim mezunları arasında, genellikle erkeklere kıyasla daha yüksektir. Buna karşın, okur-yazar olmayan bireylerde işgücüne katılım oranı düşük olmakla birlikte, işsizlik oranı diğer eğitim gruplarına göre daha düşüktür. Bu durum, söz konusu grubun iş arayışında daha az seçici olabileceğini ve genellikle kayıt dışı veya düşük vasıflı işlerde istihdam edildiğini düşündürmektedir.

3.3.1.3 Kayıt Dışı İstihdamın Etkisi

Kayıt dışı ekonomi, ülkemizde yalnızca ekonomik faktörlerle değil, aynı zamanda sosyal, psikolojik, siyasal ve ahlaki değerlerle iç içe geçmiş bir olgu olarak varlığını sürdürmektedir. Her ne kadar çeşitli çözüm önerileri ortaya konulmuş olsa da bu sorun tamamen ortadan kaldırılamamıştır. Kayıt dışı ekonomi incelendiğinde, alt başlıklar arasında en önde gelen konulardan biri kayıt dışı istihdamdır. Kayıt dışı ekonominin çalışma hayatına olan yansımaları, özellikle sosyal güvenlik sistemine ve iş hayatını düzenleyen hukuki normlara aykırı olarak kaçak işçi çalıştırma veya

bireylerin kendi hesabına kayıtsız şekilde çalışması şeklinde ortaya çıkan kayıt dışı istihdam sorunu ile kendini göstermektedir (Azaklı, 2009).

Kayıt dışı istihdam, kayıt dışı ekonominin işgücü piyasasındaki yansıması olarak değerlendirilebilir. Özellikle belge düzeninin zayıf olduğu ve denetim mekanizmalarının yetersiz kaldığı gelişmekte olan ülkelerde, kayıt dışı ekonomi oldukça yaygın bir kavram haline gelmiştir. Hem işverenler hem de işçiler, aynı zamanda kendi hesabına çalışan bireyler, vergi, sigorta primi ve diğer mali yükümlülüklerden kaçınmak ya da bürokratik süreçlerden kurtulmak amacıyla kayıt dışı faaliyetlere yönelmektedirler. Bu durum, elde edilen gelirlerin resmi kayıtlara girmeden gizlenmesine yol açmaktadır (SGK, 2014).

Kayıt dışı istihdam, sosyal güvenlik bağlamında, "yasal işlerde çalışmakta olan bireylerin, çalışma sürelerinin veya aldıkları ücretlerin, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmemesi ya da eksik bildirilmesi" şeklinde tanımlanabilir (SGK, 2014). Bu durum, bireylerin yasal olarak iş gücüne katıldığı ancak sosyal güvenlik sistemine tam olarak entegre edilmedikleri bir istihdam biçimini ifade etmektedir.

Tablo 3.4 İstihdam edilenlerin SGK'ya kayıt durumu, 2023

İşteki durum	Toplam			Erkek			Kadın		
	Toplam istihdam	Kayıt dışı istihdam	Kayıt dışı (%)	Toplam istihdam	Kayıt dışı istihdam	Kayıt dışı (%)	Toplam istihdam	Kayıt dışı istihdam	Kayıt dışı (%)
TOPLAM	31.632	8.252	26,1	21.286	4.919	23,1	10.346	3.333	32,2
Ücretli veya yevmiyeli	22.532	2.974	13,2	15.045	1.819	12,1	7.488	1.155	15,4
İşveren	1.469	203	13,8	1.293	185	14,3	177	18	10,2
Kendi hesabına	5.117	2.947	57,6	4.147	2.271	54,8	970	676	69,7
Ücretsiz aile işçisi	2.514	2.127	84,6	802	643	80,2	1.712	1.484	86,7
TARIM	4.695	3.783	80,6	2.757	2.027	73,5	1.938	1.755	90,6
Ücretli veya yevmiyeli	634	472	74,4	413	291	70,5	221	180	81,4
İşveren	54	29	53,7	49	25	51,0	5	4	80,0
Kendi hesabına	2.056	1.516	73,7	1.803	1.288	71,4	253	228	90,1
Ücretsiz aile işçisi	1.951	1.766	90,5	492	423	86,0	1.459	1.343	92,0
TARIM DIŞI	26.938	4.469	16,6	18.529	2.891	15,6	8.408	1.577	18,8
Ücretli veya yevmiyeli	21.899	2.502	11,4	14.632	1.528	10,4	7.267	974	13,4
İşveren	1.416	175	12,4	1.244	160	12,9	172	15	8,7

Kendi hesabına	3.060	1.430	46,7	2.344	983	41,9	716	447	62,4
Ücretsiz aile işçisi	563	361	64,1	310	221	71,3	253	141	55,7

Kaynak: (TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2023)

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC-%C4%B0statistikleri-2023-53521&dil=1>

Tablo 3.4 Türkiye'de 2023 yılındaki sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmayan (kayıt dışı) istihdamın cinsiyet ve iş sonuçlarına göre dağılımını göstermekte ve veriler Türkiye'de kayıt dışı çalışma oranlarının sektörel ve cinsiyet bazında önemli farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Toplam istihdamda kayıt dışı çalışma oranı %26,1 iken bu oran kadınlar arasında %32,2, erkekler arasında ise %23,1 olarak gözlenmiştir. Bu durum, kadınların kayıt dışı istihdama erkeklere kıyasla daha fazla maruz kaldığını göstermektedir. Tarım sektöründe kayıt dışı istihdam oranı %80,6 gibi son derece yüksek bir seviyededir. Erkeklerde %73,5 olan bu oran, kadınlarda ise %90,6'ya ulaşmaktadır. Özellikle tarımda ücretsiz aile işçileri arasında kadınlar için kayıt dışı çalışma oranı %92 gibi dikkat çekici bir düzeydedir. Bu durum, tarım sektöründe aile işçiliğinin yaygın olduğunu ve kadınların bu sektörde neredeyse tamamen kayıt dışı çalıştığını göstermektedir. Tarım sektörü, Türkiye'de kayıt dışı istihdamın en yaygın olduğu sektör olarak öne çıkmaktadır. Tarım dışı sektörlerde ise kayıt dışı istihdam oranı %16,6'dır. Erkeklerde %15,6 olan bu oran, kadınlar arasında %18,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu veriler, kadınların hem tarım hem de tarım dışı sektörlerde kayıt dışı çalışmaya daha fazla maruz kaldığını açıkça ortaya koymaktadır. Tablo, Türkiye'de kayıt dışı istihdamın özellikle kırsal alanlarda ve tarım sektöründe yoğunlaştığını açıkça göstermektedir. Kadınlar, özellikle ücretsiz aile işçileri arasında, son derece yüksek kayıt dışı oranlarla temsil edilmektedir. Bu durum, kadınların sosyal güvenlikten büyük ölçüde mahrum kaldığını ve iş gücü piyasasında cinsiyet eşitsizliğinin derinleştiğini ortaya koymaktadır. Kayıt dışı istihdamın azaltılması amacıyla Türkiye'de çeşitli teşvik mekanizmaları ve denetim politikaları uygulanmakta, bu da tarım sektörünün büyümesine yönelik bazı iyileşmeler sağlamaktadır. Ancak, tarım sektöründeki yapısal sorunlar ve ücretsiz aile işçiliğinin yaygınlığı, kayıt dışı istihdam oranlarının hâlâ yüksek düzeyde seyretmesine neden olmaktadır. Kayıt dışı istihdamın ülke ekonomisi üzerine olumsuz etkileri olduğu kadar olumlu etkileri de olabilmektedir (Tablo 3.5). Bu etkilerin hangisinin daha belirgin olacağı, kayıt dışı istihdamın kapsamı ve yapısına bağlı olarak değişmektedir.

Tablo 3.5 Kayıt dışı istihdamın etkileri

Olumsuz Etkileri	Olumlu Etkileri
- Vergi Gelirleri Üzerine Etkisi - Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi - Refah Kaybı - Rekabete Olumsuz Etkisi	- İstihdam Yaratma - Gelir Etkisi - Rekabet Etkisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kayıt dışı çalışma çalışanları, işverenleri, devleti ve ekonomiyi olumsuz etkilemektedir. Kayıt dışı çalışmanın kişilere yansımaları, sosyal güvencesiz yaşam, devlete yansımaları bir vergi kaybıdır.

Vergi gelirleri üzerine etkisine baktığımızda, kayıt dışı çalışma kamu gelirlerini olumsuz etkileyerek sosyal güvenlik sisteminde çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Kayıt dışı faaliyetlerin artışı, toplumda ahlaki bozulmayı gösterirken, kişilerin yasal olmayan yollarla haksız kazanç elde etme isteği bu durumu güçlendirmektedir. Kayıt dışı istihdam, çalışan nüfusun sosyal güvenlik şemsiyesi dışında kalmasına ve yeterli prim toplanamamasına neden olur; bu da sosyal güvenlik kuruluşlarının finansman sorunları yaşamasına yol açar ve beklenen hizmetlerin yerine getirilememesine sebep olur (Kırkulak, 1999).

Ayrıca, kayıt dışı firmalar sosyal güvenlik primlerini ödemediğinden, vergi gelirleri azalmakta ve düşük gelir gruplarına sağlanan sosyal transferler kısıtlanmaktadır. Bu durum, düşük gelir gruplarının yaşam koşullarını zorlaştırarak sosyal ve siyasi huzursuzluklara yol açabilir (Çetintaş & Vergil, 2003).

Kısaca kayıt dışı çalışma, kamu gelirlerini ve sosyal güvenlik sistemini olumsuz etkiler. Vergi ve prim kaybı, sosyal güvenlik kuruluşlarının finansman sorunlarına yol açarak, kamu hizmetlerinin yetersiz kalmasına neden olur. Düşük gelir gruplarına yapılan sosyal yardımlar azalır, bu da sosyal ve siyasi huzursuzluklara zemin hazırlar. Sonuç olarak, kayıt dışı ekonomi devletin sosyal yapısını zayıflatır.

Gelir dağılımı üzerine etkisine baktığımızda, gelir dağılımı bir ülkede belirli dönemde mal veya hizmet üretimi sonucunda çıkan gelirin fertler, hane halkları veya üretim faktörlerine göre dağılımını ifade etmektedir. Devletin gelir dağılımını yeniden düzenleyebilmesi için ilk olarak gelir düzeyini doğru tespit etmesi gerekmektedir. İkinci olarak, gelir dağılımını kayıt dışılığın ne yönde

bozduğuna dair gerekli değerlendirmeler yapılmalıdır. Bu değerlendirmeler sonucunda kayıt dışılık, gelir dağılımını bozarak devletin sağlıklı kararlar almasını engeller ve gelir dağılımının adil bir şekilde yapılmasını zorlaştırabilir (Yereli & Karadeniz, 2004).

Kayıt dışı ekonomi, resmi kuruluşlar ve ekonomik birimlerin yanlış bilgilendirilmesine yol açarak, ihtiyari maliye politikası uygulamalarında sorunlar yaratır. Ekonomik durumun doğru tespit edilememesi, politikaların hatalı uygulanmasına neden olabilir ve bu da kaynak dağılımının bozulmasına yol açar (Bakkal, 2007).

Kısaca, kayıt dışı ekonomi, gelir dağılımını bozarak devletin doğru gelir tespiti yapmasını ve adil dağılım kararları almasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, resmi kuruluşları da yanlış bilgilendirme yaparak ihtiyari maliye politikalarının hatalı uygulanmasına yol açar ve kaynak dağılımını da olumsuz etkiler.

Refah kaybı üzerine etkisine baktığımızda, kayıt dışı ekonominin bir ülkede gerçekleşen harcamaların üretim, gelir, tüketim ve yatırım büyüklüklerine tam anlamıyla yansımamasına yol açtığı görülmektedir. Bu durum, dayanıklı sektörler ile toplumsal kesimler arasında kaynakların nasıl dağıldığının doğru bir şekilde tespit edilmesini zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak, milli gelir verilerinin eksik yansıtılması, ülkenin refah düzeyinin ve verimlilik süreçlerinin düşük olduğu algısını yaratmaktadır. Verilerin gerçekliği yansıtmaması ise ortak kararların alınmasını güçleştirmektedir. (Özsoylu, 1996).

Rekabet üzerindeki olumsuz etkisine baktığımızda, kayıt dışı sektörlerde faaliyetlerde bulunanlar, yasal düzenlemelere ve kamunun getirdiği kısıtlamalara uymadıkları için üretim maliyetlerini düşürdükleri görülmektedir. Sigorta, emeklilik ve benzeri yükümlülüklerini yerine getirmemeleri, kayıtlı sektörlerle kıyasla daha düşük maliyetlerle üretim yapabilmelerine olanak tanımaktadır. Bu durum, adil rekabet koşullarını bozarak, kayıtlı sektörde faaliyet gösterenleri bir anlamda cezalandırılmalarına ve dezavantajlı konuma düşmelerine neden olmaktadır.

Bunun yanı sıra, kayıt dışı ekonominin toplumda meşru bir faaliyet gibi algılanması, sosyal ahlakın zayıflamasına ve piyasa ekonomisinin temel unsurlarından biri olan rekabet sisteminin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. Kayıt dışı istihdamın, işverenlerin, devlet ve genel ekonomi üzerinde kaçınılmaz etkileri vardır. İstenmeyen bir durum olarak görülse de kayıt dışı istihdamın

olumsuz etkilerinin yanında bazı olumlu yanlar bulunsa da kayıt dışı ekonominin faydalarına göre zararları daha ağır basmaktadır. Bu sebeple de faaliyetlerin düşürülmesi ya da mümkün olduğunda ortadan kaldırılması gerektiği savunulmaktadır. Ancak bazı durumlarda kayıt dışı ekonominin toplumsal refaha da olumlu katkılarda bulunduğu düşünülebilir (Bakkal, 2007).

İstihdam yaratma üzerinde etkisine baktığımızda, kayıt dışı istihdamın daha çok emek-yoğun sektörlerde faaliyet gösteren, iş gücü üreten, yer bulamayan bireyler için bir alternatif oluşturur. Bu durum, işsizliğin toplumsal faydanın artırılması katkısını sağlar. Bu nedenle, kayıt dışı istihdamın en önemli olumlu etkilerinden biri oranlarının düşmesi ve boyutlarının büyüklüğünün artmasıdır (Şen, 2008).

Kayıt dışı ekonomi, her eğitim seviyesindeki insanların iş imkânı sunarak işsizliği azaltır ve işverenlere daha düşük bir maliyetle insanları çalıştırma olanağı sağlar. Bu sayede, kişinin işsiz kalması engellenir, ancak kayıtlı sektörlerdeki kayıtlar ile kayıt dışı istihdam arasında farklar oluşur.

Gelir etkisine baktığımızda, kayıt dışı istihdamın nedenlerinden biri de bireylerin ek gelir elde etme arzusudur. Sosyal güvencesi olan bazı kişiler, gelirlerini artırmak için kayıt dışı çalışmayı tercih etmektedir. Bu grupta emekliler, dul ve yetim aylığı alanlar da yer almakta ve kayıt dışı çalışarak kazançlarını artırmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik kriz dönemlerinde insanların ekstra bir işe kayıt dışı olarak yönelmesi sık görülen bir durumdur.

Kayıt dışı istihdamda emek talebinin fiyat esnekliği yüksek olduğunda, işverenler için işçilik maliyetleri azalır ve emek talebi artar. Kayıt dışı çalışarak gelir elde eden bireyler, piyasada talep oluşturarak tüketim ve yatırım mallarına olan ilgiyi artırır; bu da milli gelir seviyesini yükseltebilir (Yılmaz, 1998).

Rekabet etkisine baktığımızda, rekabet ortamındaki küçük ölçekli firmalar, kayıt dışı kalarak bazı yükümlülüklerden kaçındıkları için kayıtlı sektörlerle göre rekabet avantajı elde ederler. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin dış finansman imkanları sınırlı olduğundan, vergi ve sigorta primi gibi ağır mali yüklerden kaçınarak kendilerine ek bir finansman sağlarlar ve bu sayede rekabet gücünü artırır.

Zorlayıcı koşullar nedeniyle kayıt dışı ekonomide faaliyet gösteren işletmeler, genellikle kayıt dışı işçi çalıştırmaktadır. İşçi maliyetlerini bu şekilde azaltan işverenler, kayıtlı işçi çalıştıran işletmelere göre rekabet avantajı elde

ederler. Bu durum, işçilerin tamamen kayıt dışı bırakılmasını, sigortalı olarak bildirilse bile çalışma süresinin eksik gösterilmesini ya da sigorta primine esas kazancın düşük bildirilmesini içerebilir (Kılıçdaroğlu, 2000). Sonuç olarak, kayıt dışı ekonomide çalışan işçiler genellikle iş güvenliği, sosyal haklar ve yasal koruma gibi temel haklardan mahrum bırakılmaktadır. Bu durum, söz konusu çalışanlar için bir yoksulluk ve sömürü döngüsünün devam etmesine neden olabilir.

3.3.1.4 Özelleştirme ve İstihdamsız Büyümenin Etkisi

Türkiye'de 1980'lerden itibaren uygulanan neoliberal reformların en önemli unsurlarından biri özelleştirmedir. Kamu işletmelerinin satışı veya devri ile özel sektörün işgücü piyasasındaki rolü artmış, ancak bu dönüşüm çoğunlukla istihdam kaybına neden olmuştur. Özellikle sanayi ve kamu hizmetleri gibi erkeklerin yoğun olarak çalıştığı alanlarda istihdam azalırken, kadın işgücü genellikle düşük ücretli ve güvencesiz işlere kaymıştır (Toksöz, 2019).

Türkiye’de kadın istihdamının düşük seviyelerde kalması, izlenen istihdam ve ekonomik istikrar politikalarıyla yakından ilişkilidir. 1980’lerde IMF ve Dünya Bankası’nın önerileriyle, ithal ikameci modelden ihracata dayalı büyüme modeline geçilmiştir. Bu süreçte Yapısal Uyum Programları kabul edilerek, neoliberal politikalar çerçevesinde serbest piyasa ekonomisine ağırlık verilmiş, kamunun ekonomideki rolü azaltılmış ve özelleştirme yoluyla kamuya ait işletmelerin büyük bir bölümü özel sektöre aktarılmıştır. Bu dönemde kamu yatırımlarının azalmasına rağmen özel sektör yatırımlarının aynı oranda artmaması, işgücü arzına yeterli talebin oluşmamasına yol açmıştır (Karabıyık, 2012). Sonuç olarak, Türkiye’de özelleştirme ve istihdamsız büyümeye dayalı ekonomik politikalar, toplumsal cinsiyet temelinde farklı etkiler yaratmıştır. Özellikle kamu sektöründeki istihdam kaybı kadınları olumsuz etkilerken, erkek işgücü de daha düşük güvenceli ve esnek çalışma biçimlerine yönelmek zorunda kalmıştır.

3.3.1.5 Kariyer Engelleri ve Cinsiyet

Aksoy’a göre kadınlar; güçlü sezgileri, yüksek duygusal zekâları, etkili iletişim becerileri, uzlaşmaya yatkınlıkları ve sabırlı tutumlarıyla iş hayatında erkeklerden ayrılmaktadırlar. Bu özellikler, kadınlara iş dünyasında önemli avantajlar sağlasa da ne yazık ki ülkemizde kadınların iş gücüne katılım oranı dünya ortalamasının oldukça altında kalmaktadır (Aksoy, 2013). Her yıl Dünya Ekonomi Forumu, “Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi” (Global Gender Gap Index) yayımlayarak dünya genelindeki kadın ve erkeklerin durumunu

değerlendirmektedir. Bu endeks, kadınların sağlık, eğitim, ekonomik ve siyasi hayata erişimlerini dikkate alarak hesaplanmaktadır. 2023 Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'nde Türkiye, 146 ülke arasında 129. sırada yer almakta olup, bu da ülkemizin cinsiyet eşitsizliğinin en fazla yaşandığı ülkelerden biri olduğunu göstermektedir (World Economic Forum, 2023).

Diğer yandan, ülkemizde kadınlar iş hayatına katılsalar bile, işlerinde yükselme fırsatları erkekler kadar geniş değildir. Sadece Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) değil, şirketlerde de yönetici pozisyonlarında oturan kadın sayısı oldukça azdır. Kadın çalışanlar, kariyerlerinde belirli bir noktaya kadar ilerleyebilirken, görünmez bir engelle karşılaşarak bu noktadan öteye geçmekte zorlanmaktadır. Literatürde bu durumu tanımlamak için kullanılan *Cam Tavan Sendromu*, kadınların özellikle yönetici pozisyonlarında belirli bir seviyeden sonra terfi etmelerini engelleyen faktörlerin toplamını ifade eder. Bu sendromun belirtileri arasında, kadınların erkeklere kıyasla daha az terfi etmesi, üst düzey liderlik pozisyonlarında düşük temsil oranı ve cinsiyet ayrımcılığına dayalı iş kültürü bulunmaktadır. Kadınlar, özellikle erkek egemen sektörlerde, yetkinlikleri ve başarıları göz ardı edilerek terfi süreçlerinde dezavantajlı duruma düşmektedirler. Cam Tavan benzetmesi, kadınların iş yaşamında ilerlemelerini engelleyen “görünmez engelleri” ifade etmektedir (Aksoy, 2013).

Cam tavan sendromu, cinsiyet temelli ayrımcılığın iş yaşamındaki en somut göstergelerinden biridir. Yapılan araştırmalar, kadınların genellikle orta düzey yönetici pozisyonlarına kadar ilerleyebildiğini, ancak en üst yönetim seviyelerine çıkmalarının büyük ölçüde kısıtlandığını göstermektedir (Eagly & Carli, 2007). Erkekler ise benzer eğitim ve deneyime sahip olduklarında daha hızlı yükselme eğilimindedirler. Bu durum, toplumsal cinsiyet rolleri, kurumsal kültür ve iş hayatındaki erkek egemen yapılarla açıklanabilir.

Araştırmalara göre kadınların zirve noktalara gelmelerini engelleyen nedenler şunlardır (Kocacık & Gökkaya, 2005):

- ⇒ Kadınların, çocuk büyütmek için kariyer sürelerini yavaşlatmaları veya durdurmaları, tepe yönetim noktalarına ulaşmaları için önemli bir engel oluşturmaktadır.
- ⇒ Bazı yönetimler, eğitimdeki fırsat eşitsizliklerinin de etkisiyle kadınların, mühendislik, işletme, liderlik becerilerinden yoksun olduklarını ve tepe yönetime hazır olmadıklarını düşünürler.

- ⇒ Kadınlar, aile ve iş hayatındaki rollerini dengeleme arayışları içinde bulunmalarına rağmen genellikle “evlilik ve çocuk”, kadınların tam gün kendini işine vermesine engel olmaktadır. Böylece kadınlar tepe yönetim için gerekli olan zamanı ayıramamaktadırlar.
- ⇒ Tepe yöneticilik için gerekli olan iş tecrübesi ve otorite kadın çalışanlarda azdır.
- ⇒ Tepe yönetim tarafından kadınların, duygusal olmaları nedeniyle yönetme becerisinin yeteri kadar gelişmediği düşünülmektedir.

Cam tavan etkisi nedeniyle kadınların kariyer yapamamalarının ya da yetki sahibi olamamalarının arkasında yatan temel nedenler arasında eğitimdeki fırsat eşitsizlikleri ve toplumsal yargılar bulunmaktadır (Tülüce & Yaprak, 2014).

Öte yandan, kadınların kariyer yaşamlarını şekillendiren önemli faktörlerden biri, toplumda hâkim olan cinsiyet rolleri algısıdır. Cinsiyet rolleri, hangi mesleklerin veya pozisyonların kadınlara uygun, hangilerinin ise erkeklere özgü olduğuna dair toplumsal bir çerçeve çizer. Bu durum, çalışma hayatına girişin temel koşulu olan eğitim ortamlarında da kendini göstermektedir. Nitekim toplumsallaşma süreci, kadınları yöneticilik, başkanlık gibi liderlik gerektiren pozisyonlar yerine, doktorluk, eczacılık ve öğretmenlik gibi uzmanlık isteyen mesleklere yönlendirmektedir. Böylece cinsiyet rolüne dayalı önyargılar daha da pekişmektedir. Bu önyargıların bulunduğu bir ortamda büyüyen kadınlar, önünde örnek alabilecekleri rol modellerinin eksikliğinden dolayı zorluklar yaşamaktadır. Ayrıca, ileri bir kariyerin aile yaşamı üzerindeki olası olumsuz etkileri ve toplumsallaşma sürecinde edindikleri roller ile iş hayatının beklentileri arasında yaşadıkları çatışmalar (anne-eş rolü ile iş kadını rolü arasındaki ikilem) iş yaşamına yönelik isteklerini şekillendirmektedir (Örücü vd., 2007).

Sonuç olarak, cam tavan sendromu, iş yaşamında kadınların ilerlemesini kısıtlayan önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınların iş hayatındaki kariyer gelişimi, birçok engelle karşı karşıyadır. Güçlü sezgileri, yüksek duygusal zekâları ve etkili iletişim becerileri gibi avantajlarına rağmen, Türkiye’de kadınların iş gücüne katılım oranı dünya ortalamasının oldukça gerisindedir. Kadınlar iş yaşamında ilerlemekte zorlanırken, "cam tavan sendromu" gibi görünmez engeller, onların yönetici pozisyonlarına ulaşmalarını engellemektedir. Eğitimdeki fırsat eşitsizlikleri ve toplumsal yargılar, kadınların kariyer yapma

isteklerini kısıtlamakta ve cinsiyet rollerine dayalı önyargılar, bu durumu daha da pekiştirmektedir. Bu sorunun aşılabilmesi için örgütlerin cinsiyet eşitliğini teşvik eden politikalar geliştirmesi, kadınların liderlik rollerinde daha fazla desteklenmesi ve cinsiyetçi önyargılarla mücadele edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, kadınların profesyonel ağlarını güçlendirmeleri ve liderlik programlarına erişimlerinin artırılması ve mentorluk desteğinin yaygınlaştırılması, cam tavanın kırılmasına katkı sağlayacaktır.

3.3.1.6 Sosyal Haklardan Yararlanmada Eşitsizlikler

Sosyal haklar, bireylerin toplumsal yaşamda eşit fırsatlara sahip olmalarını sağlamak amacıyla geliştirilen haklar bütünüdür. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve istihdam gibi temel alanlarda bireylerin eşit şekilde haklardan yararlanması sosyal adaletin temel bir unsuru olarak görülmektedir (Marshall, 1950). Ancak, cinsiyet temelli eşitsizlikler, kadınların sosyal haklara erişimini kısıtlamakta ve toplumsal refahın sağlanmasını engellemektedir. Kadınların sosyal haklardan erkeklere kıyasla daha az yararlanmasının ardında çeşitli ekonomik, kültürel ve kurumsal faktörler bulunmaktadır. Bunlar;

- ⇒ **Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliği:** Eğitim, sosyal haklardan yararlanmanın temelini oluşturmaya rağmen, birçok ülkede kadınlar erkeklere kıyasla daha az eğitim fırsatına sahiptir (UNESCO, 2021). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kız çocuklarının eğitimden erken ayrılma oranları yüksektir.
- ⇒ **İşgücü Piyasasında Cinsiyet Ayrımcılığı:** Kadınlar işgücü piyasasına katılımda ve istihdamda erkeklere göre daha fazla zorluk yaşamaktadır. Cinsiyete dayalı ücret farkı ve kadınların düşük ücretli, güvencesiz işlere yönlendirilmesi önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (ILO, 2020).
- ⇒ **Sosyal Güvenlik ve Sağlık Hizmetlerine Erişimde Eşitsizlik:** Kadınlar, çalışma yaşamında karşılaştıkları dezavantajlar nedeniyle sosyal güvenlik haklarından yeterince faydalanamamaktadır. Özellikle kayıt dışı çalışmanın yaygın olduğu sektörlerde kadınların sosyal güvenceye erişimi sınırlıdır (Gornick & Jäntti, 2010).
- ⇒ **Bakım Yüğü ve Ailevi Sorumluluklar:** Kadınlar, toplumsal olarak kendilerine yüklenen bakım ve ev içi sorumluluklar nedeniyle iş gücüne katılımda ve sosyal haklardan faydalanmada dezavantajlı konumdadır (Folbre, 2006).

İnsan haklarının önemli bir parçası olan sosyal haklar arasında, sosyal güvenlik, sendikal örgütlenme ve grev gibi temel haklar öne çıkmaktadır. Ancak, sendikal örgütlenme ve sendikal faaliyetlere katılım konusunda kadın iş gücünün erkeklere kıyasla geri planda kaldığı açıktır. II. Dünya Savaşı sonrası kadın iş gücünün artmasıyla bazı yasal düzenlemeler yapılmış ve kadınların sendikal haklardan yararlanmaları sağlanmıştır. Ancak, günümüzde kadınların sendikal örgütlenmesi istenen düzeye ulaşmamıştır; bunda sendikacılığın erkek işi olarak algılanması etkili olmuştur (Kocacık & Gökaya, 2005).

Kadınların sosyal haklardan yararlanmadaki eşitsizlikleri, toplumsal cinsiyet temelli yapısal sorunların bir yansımasıdır. Çalışma hayatında yer alan kadınların, eşitlik ilkesi doğrultusunda hastalık, iş kazası, yaşlılık, işsizlik gibi risklere karşı koruma sağlayan sosyal güvenlik hizmetlerinden ve sosyal yardımlardan cinsiyet ayrımı olmaksızın faydalanmaları esastır. Ancak, eğitim, istihdam, sosyal güvenlik ve sağlık gibi alanlarda eşitlikçi politikalar hayata geçirilmediği sürece, kadınların sosyal haklara erişimi sınırlı kalmaya devam edecektir. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik yapısal reformların uygulanması, kadınların ekonomik ve sosyal güçlenmesi açısından kritik bir adım olmakla birlikte, toplumsal adaletin tesis edilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

3.3.1.7 Cinsel Taciz

Sanayi devriminden bu yana çalışma ilişkilerinde süregelen bir sorun olmasına karşın, iş yerinde cinsel taciz konusunun gündeme gelmesi 1970'lerin ortalarına denk gelmektedir. Çalışma hayatında cinsel tacize karşı duyarlılığın artması ve bu konuda yasal düzenlemelerin yapılmasında, kadınların iş gücüne katılımının artmasının ve özellikle 1960'larda ortaya çıkan kadın örgütlerinin çabalarının büyük etkisi olmuştur (Gerni, 2001).

Cinsel taciz ülkemizde erkeklerin de karşılaşılabileceği bir durum olmasına rağmen, genellikle kadınların maruz kaldığı ciddi bir sorundur. Bu nedenle, iş yerlerinde cinsel tacizin önlenmesi ve etkili yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. 4857 sayılı İş Kanunu'nda, işveren işçiye veya işçinin aile üyelerinden birine yönelik şeref ve namusa dokunacak sözler söylemesi, davranışlarda bulunması ya da işçiye cinsel tacizde bulunması durumunda işçinin iş sözleşmesini haklı nedenle feshetme hakkı tanınmıştır. Ancak, Kanun'da cinsel tacizin türleri (cinsel rüşvet/gözdağı yoluyla taciz ve düşmanca bir

ortam yaratan taciz) açıkça tanımlanmamış, iş yerinde bu tür eylemlerin ayrımcılık yaratabileceğine dair özel bir vurgu yapılmamıştır. Bu tür düzenlemelerin eksikliği, özellikle kadınların çalışma hayatında güvenli bir ortamda var olabilmelerini zorlaştırmaktadır. Daha kapsamlı ve koruyucu hukuki düzenlemeler, herkes için eşit ve güvenli bir çalışma ortamının sağlanması açısından kritik bir ihtiyaçtır. İşverenlerin her iş yerine giren çalışanlara cinsel taciz konusunda eğitim verme yükümlülüğü de sağlanmalıdır (Bilgin, 2012).

Öte yandan, ülkemizde geçerli olan toplumsal değerler sistemi, taciz mağduru kadınların daha fazla mağdur olma korkusuyla seslerini çıkarmalarını engellemektedir. Ancak, doğrudan cinsel tacizle ilgili olmasa da cinsel tacizi ele alan soruların sorulduğu cinsiyet ayrımcılığını araştıran birçok çalışma, Türkiye’de iş yerlerinde cinsel tacizin önemli bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır (Gerni, 2001).

Kısaca, iş yerlerinde cinsel taciz, tarihsel olarak süregelen bir sorun olmasına rağmen, 1970’lerin ortalarından itibaren daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır. Yasal düzenlemelerin yetersizliği, toplumsal değerlerin etkisiyle taciz mağduru kadınların sessiz kalmasına yol açmaktadır. Bu durum, işverenlerin cinsel tacizi önleyici tedbirler alma ve çalışanlarına eğitim verme sorumluluğunu artırmaktadır. Cinsiyet ayrımcılığını araştıran çalışmalar, iş yerlerinde cinsel tacizin hala önemli bir sorun olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, etkili önlemler ve eğitimler ile bu sorunun çözümü yönünde adımlar atılması gerekmektedir.

3.3.2 Aile Yaşamından Kaynaklanan Unsurlar

Çalışma hayatı ve aile yaşamı, bireylerin toplumsal rollerini ve ekonomik katılımını doğrudan etkileyen iki temel unsurdur. Türkiye’de kadınlar ve erkekler, ailevi sorumlulukları nedeniyle farklı biçimlerde iş gücüne katılmakta ve çalışma hayatlarında çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Kadınların çalışma yaşamında daha aktif rol almalarını engelleyen başlıca faktörlerden biri, geleneksel aile sorumluluklarının sürmesidir. İş sorumluluklarının yanı sıra ev işlerini de üstlenmeye çalışan kadınlar, aile üyeleri ve eşlerinden yeterli destek göremediklerinde, çalışma hayatından çekilmek zorunda kalmaktadır. Aile yaşamından kaynaklanan bazı önemli faktörler şunlardır:

3.3.2.1 Ev İçi Sorumluluklar ve Cinsiyet Roller

Günümüz toplumunda ev işleri ve bakım hizmetleri genellikle kadınlar tarafından yerine getirilen ve bu görevlerin kadınlardan beklenildiği işler olarak

görülmektedir. Erkeklerin geleneksel olarak bu işlerden muaf tutulması, kadınların ev dışında çalışma kararlarını etkileyen önemli bir faktördür (Ecevit, 2010).

Çalışan kadınlar, iş hayatının yanı sıra evde de önemli bir iş yüküyle karşı karşıya kalmaktadır. "Çift mesai" olarak adlandırılan bu durum, kadınların iş-yaşam dengesini sağlamasını zorlaştırırken, kariyerlerini ilerletmelerine de engel teşkil edebilmektedir. Öte yandan, erkeklerin de ev işlerine ve çocuk bakımına katılımı arttıkça iş hayatı üzerindeki baskı hissedilebilir hale gelmekte, ancak toplumsal normlar nedeniyle bu sorumluluk çoğunlukla kadınların omuzlarında kalmaktadır (OECD, 2022; Toksöz, 2019).

Grafik 3.3 Kadının çalışması ile ilgili algılar, 2021

Kaynak:(TÜİK, Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Türkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>

Grafik 3.3'te kadınların çalışmasıyla ilgili bireylerin algıları incelendiğinde,

- Ankete katılanların %82,6'sı kadının çalışarak sosyal hayata katkıda bulunmasını değerli bulmaktadır. Bu, toplumun önemli bir kısmının kadınların iş gücüne katılımına olumlu baktığını ve onların topluma katkıda bulunmasını önemsendiğini göstermektedir.
- %73,4'lük bir kesim, kadınların çalışması için iş ortamının mahremiyete uygun olması gerektiğini düşünmektedir. Bu sonuç, kadınların çalışma alanlarında kendilerini güvende hissetmelerinin toplumsal açıdan bir gereklilik olarak görüldüğüne işaret eder. Özellikle muhafazakâr toplumsal yapıların etkili olduğu ülkelerde bu beklenti daha güçlü hissedilebilir.

- %69,8 oranında katılımcı, çalışan kadınların çocuklarına yeterli ilgiyi göstermesi gerektiğine inanmaktadır. Bu algı, kadının hem iş hayatında hem de evde sorumluluklarının bulunduğu ve bu iki rolü de başarıyla yerine getirmesinin beklendiğini gösterir. Çalışan kadınlar üzerindeki bu çift yük, özellikle geleneksel toplumsal rollerin sürdüğü toplumlarda daha belirgin hale gelir.
- Katılımcıların %49,9'u, aile geçimi için zorunlu olmadıkça kadının çalışmaması gerektiğini belirtmiştir. Bu sonuç, birçok kişinin kadın çalışmasını desteklemesine rağmen, ailede erkeğin ana geçim sağlayıcı olduğu düşüncesinin hâlâ yaygın olduğunu gösterir.
- %43,1 oranında katılımcı, sağlıklı bir aile hayatı için kadının düzenli bir işe sahip olmaması gerektiğini düşünmektedir. Bu görüş, kadınların iş hayatına katılımının aile içi düzeni ve ilişkileri olumsuz etkileyebileceği algısını yansıtır.
- Katılımcıların %39,5'i çalışma ortamlarının kadınlar için yeterince güvenli olmadığını düşünmektedir. Bu sonuç, iş yerinde kadınların güvenlik endişelerinin toplumda hâlâ önemli bir konu olarak algılandığını gösterir.
- Ankete katılanların %35,8'i kadının asıl görevinin çocuk bakımı ve ev işleri olduğunu ifade etmiştir. Bu oran, kadının ev içi rolünün toplumda güçlü bir şekilde yerleşmiş olduğuna işaret eder ve kadının asıl görevinin aile içindeki rolleri olduğu görüşünü yansıtır.
- %27,7 oranında katılımcı, çalışan kadınların evle ilgili sorumluluklarını ihmal edeceğini düşünmektedir. Bu görüş, kadınların iş hayatında başarılı olsalar dahi ev işlerinde zorluk yaşayabilecekleri algısına işaret eder.
- Katılımcıların %13,9'u kadının çalışmasının geleneklere aykırı olduğunu düşünmektedir. Bu oran, toplumsal normlar içerisinde kadının çalışmasının kabul görmeye başladığını ancak yine de geleneksel engellerin tamamen yok olmadığını göstermektedir.
- %8,3 oranındaki bir kesim, sadece eğitilmiş kadınların çalışması gerektiğini belirtmektedir. Bu görüş, kadınların iş gücüne katılımında eğitim düzeyinin bir belirleyici faktör olduğunu düşündürür.

Kadınlar, evdeki ve iş hayatındaki sorumluluklarını dengede tutmaya çalışırken karşılaştıkları zorluklar, onları çalışma hayatından uzaklaştırmaktadır.

Ataerkil aile yapısı ve geleneksel anlayış, kadının temel görevinin annelik ve çocuk bakımı olduğunu öne sürmektedir. Ülkemizde kreş ve gündüz bakımevi gibi sosyal destek hizmetlerinin yetersiz olması veya annelerin çocuklarını bırakabilecekleri eş, dost veya akraba bulamaması, çalışan kadınların iş hayatından kopmasına yol açmaktadır. Birçok kadın için sunulan maaş, çocuk bakım maliyetlerini karşılamaya yetmediği için ev kadınlığı statüsünde kalmak zorunda kalmaktadır. Bu ve benzeri nedenlerle, aile içinde “çocuk bakımı ve yaşlı/hasta bakımı” gibi sorumlulukların yalnızca kadınlara ait olduğu anlayışının yerine, bu yükümlülüklerin “anne”, “baba”, “devlet” ve “işveren” arasında paylaşılmasını teşvik eden bir yaklaşım benimsenmesi daha sağlıklı olacaktır (Kızılgöl, 2012).

Kadınlar genellikle çocuk bakımı, yaşlı ve hasta bakımı gibi aile içi sorumlulukları üstlenirken, erkekler ailede ekonomik sorumluluğu taşıyan birey olarak görülmektedir. Bu roller, kadınların iş gücüne katılımını sınırlandırırken, erkekler üzerinde finansal baskı oluşturabilmektedir. Kreş ve bakım hizmetlerinin yetersizliği, kadınların tam zamanlı çalışmasını zorlaştırırken, uzun çalışma saatleri ise erkeklerin aile yaşamına daha az zaman ayırmasına neden olmaktadır (World Bank, 2021; ILO, 2020).

Günümüzde toplumun kadın istihdamına yönelik karmaşık bir bakış açısına sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir yandan kadınların çalışmasının değerli olduğu kabul edilmekte, diğer yandan ise çalışmanın aile düzeni ve mahremiyet gibi konular üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği düşünülmektedir. Bu durum, toplumun kadının hem iş hayatında hem de aile içinde denge sağlamasını beklediğini göstermektedir. Geleneksel bakış açılarının devam ettiği toplumlarda bu tür algılar, kadın istihdamı önündeki en büyük engellerden biri olmaya devam etmektedir.

Kadın ve erkeklerin çalışma hayatı, aile yaşamıyla doğrudan etkileşim halindedir. Kadınlar, bakım yükümlülükleri ve toplumsal normlar nedeniyle iş hayatında genellikle daha fazla engelle karşılaşırken, erkekler ise ekonomik sorumluluklar ve uzun çalışma saatleri nedeniyle aile yaşamlarıyla uyumu sağlamakta zorluk yaşamaktadır. Cinsiyet eşitliğini teşvik eden politikaların hayata geçirilmesi, iş-yaşam dengesini destekleyecek mekanizmaların geliştirilmesi ve bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması, bu dengeyi kurmada kritik bir rol oynayacaktır. Bu önlemler, hem kadınların iş gücüne katılımını artıracak hem de erkeklerin aile içi yaşama daha fazla dahil olmalarını sağlayacaktır.

3.3.2.2 Medeni Durum ve Çalışma Hayatı

Ülkemizde medeni durumun işgücüne katılım üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Özellikle kadınların evlilik sonrasında işgücü piyasasından ayrılma eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Evlilikle birlikte kadınların sorumlulukları artarken, çocuk sahibi olunduğunda bu sorumlulukların çoğu kadının üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çalışan kadınlar için çocuk bakımı hizmetlerinin maliyetli olması da işgücüne katılımı zorlaştırarak, kadınları iş yaşamından uzaklaştırabilmektedir (Gençtürk,2022).

Her toplumda kültürel ve tarihsel etkenlerin şekillendirdiği özgün bir iş bölümü anlayışı bulunmaktadır. Genelde, kadın ve erkek arasında yapılan görev dağılımı, kadınları çocuk bakımı, ev işleri gibi ev içi sorumluluklara yönlendiren bir yapı sunmaktadır. Bu durum, doğurganlık oranları, çocuk bakımının çiftler arasında dağılımı, ev işleri ve yaşlı bakımı gibi ev içindeki faaliyetlerin kadının işgücüne katılımı üzerinde belirleyici bir faktör olmasına neden olmaktadır. Kadının ücretli bir işte çalışabilmesi üzerinde, bu tür sorumlulukların ailedeki diğer bireyler tarafından desteklenip desteklenmediği de önemli bir rol oynamaktadır (Dedeoğlu, 2000).

Günümüzde kadınlar, hedeflerini belirlemek ve bu hedeflere ulaşmak için birçok imkana sahip olsa da toplumsal rollerin etkisiyle öncelikle eşlerinin, çocuklarının ve ebeveynlerinin ihtiyaçlarını karşılamaları gerektiği düşünülmektedir. Kadınlar, toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda ev işleri ve çocuk bakımı sorumluluğu ile yükümlü görülmekte, bu durum ise onların işgücüne katılımını zorlaştırmaktadır. Bu sosyal beklentiler, kadınların iş yaşamına dahil olma süreçlerinde önemli engeller oluşturmaktadır (Mercanlıoğlu, 2009).

Medeni duruma göre kadının işgücüne katılımını incelerken, kent ve kırsal kesim arasındaki farklılıkları dikkate almak önemlidir. Kentte yaşayan evli bir kadının işgücüne katılımı, kırsal alanda yaşayan evli bir kadınınkinden farklıdır. Örneğin, kırsal kesimde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan ve çocuk sahibi olan bir kadın, çocuğunu yanında çalışmaya götürebilirken; kentte yaşayan ve çocuk sahibi olan bir kadın, çocuğu için bakıcı bulmak zorunda kalabilir. Kentte çalışan kadın ise işgücüne katılma kararını, kazandığı ücret ile bakıcıya ödeyeceği ücreti karşılaştırarak verir. Bu nedenle, işgücüne katılım oranları üzerinde kırsal ve kentsel yaşam koşulları önemli bir rol oynamaktadır.

Bir kadın, kariyerine odaklanmak amacıyla evliliği bilinçli olarak erteleyebilir. İş hayatında daha fazla deneyim kazanmak, genellikle daha yüksek ücretler elde edilmesini sağlar, bu da evlilikten beklenen ekonomik kazançları etkileyebilir. Evlilik ve çocuk sahibi olmanın işgücüne katılımıda yaratabileceği kesintiler, kadının ekonomik açıdan daha çok eşine bağımlı hale gelmesine yol açabilir. Bu bağımlılık, kadının iş piyasasındaki deneyimini ve dolayısıyla gelecekteki kazanç potansiyelini olumsuz etkileyerek uzun vadede daha düşük ücretler elde etmesine neden olabilir. Ayrıca, çocuk sahibi olmak, evlilikten alınan faydayı artırarak boşanma ihtimalini doğrudan azaltabilir (Klaauw, 1996).

Evlilik ve çocuk sahibi olma, kadın ve erkeklerin çalışma hayatını farklı biçimlerde etkilemektedir. Kadınlar, doğum ve çocuk bakımı süreçlerinde iş hayatından uzaklaşmak zorunda kalabilirken, erkekler ise ekonomik sorumluluklarının artması nedeniyle işlerine daha fazla zaman ayırma baskısı hissedebilmektedir. Türkiye'de evli ve çocuklu kadınların iş gücüne katılım oranı bekâr kadınlara göre daha düşüken, erkekler için durum tersine işlemekte ve babalık genellikle iş gücüne daha fazla katılım anlamına gelmektedir (Kandiyoti, 1987; Toksöz, 2019).

Tablo 3.6 Medeni duruma göre istihdam oranı, 2015-2021

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Toplam	46,0	46,3	47,1	47,4	45,7	42,8	45,2
Hiç Evlenmedi	44,4	44,6	45,4	46,0	44,4	40,6	44,1
Evli	50,2	50,6	51,4	51,4	49,5	47,1	49,3
Boşandı	49,0	50,5	50,1	51,7	49,8	45,8	47,7
Eşi Öldü	8,9	8,9	9,3	9,8	8,9	8,2	8,4
Kadın	27,5	28,0	28,9	29,4	28,7	26,3	28,0
Hiç Evlenmedi	32,1	32,5	33,0	33,5	33,3	29,6	31,9
Evli	28,6	29,2	30,3	30,7	29,8	27,6	29,3
Boşandı	39,5	41,7	41,4	43,4	41,4	37,0	39,4
Eşi Öldü	7,4	7,5	7,5	8,1	7,2	6,5	6,7
Erkek	65,0	65,1	65,6	65,7	63,1	59,8	62,8
Hiç Evlenmedi	53,6	53,5	54,3	55,0	52,7	48,7	53,2
Evli	72,1	72,4	72,8	72,5	69,6	66,7	69,5
Boşandı	63,2	63,6	63,0	64,1	61,7	58,7	59,5
Eşi Öldü	15,9	15,8	17,9	18,2	17,4	15,6	15,9

Kaynak: (TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2021) <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Women-in-Statistics-2021-45635>

Tablo 3.6 incelendiğinde Türkiye'de medeni duruma göre istihdam oranlarının 2015-2021 yılları arasındaki değişimleri gözlemlenmektedir. Genel olarak, erkeklerin istihdam oranları kadınlara kıyasla oldukça yüksek seviyelerde olup, medeni duruma göre bu farklar daha belirgin hale gelmektedir. Toplam istihdam oranı 2015'te %46,0 iken, 2021'de %45,2 olarak kaydedilmiştir. Yıllar içinde istihdam oranında dalgalanmalar gözlemlense de genel bir düşüş eğilimi söz konusudur. Özellikle 2020'de pandemi nedeniyle büyük bir düşüş (%42,8) yaşandığı anlaşılmaktadır. Kadınların istihdam oranının tüm yıllarda erkeklerden daha düşük seviyelerde olduğu dikkat çekmektedir. Kadın istihdamı 2015'te %27,5 iken, 2021'de %28,0 seviyesine ulaşmıştır. Ancak, 2020 yılında bu oranlarda düşüş yaşandığı görülmekte, genel olarak kadın istihdamının düşük seviyelerde seyretmesi öne çıkmaktadır. Erkeklerin istihdam oranı ise 2015'te %65,0 iken, 2021'de %62,8'e gerilemiştir. Erkek istihdamı da pandemi döneminde önemli bir düşüş yaşasa da kadınlara göre çok daha yüksek seviyelerde seyretmektedir. Hiç evlenmemiş erkeklerin istihdam oranı (2021'de %53,2), hiç evlenmemiş kadınlara (2021'de %31,9) kıyasla oldukça yüksektir. Bu, bekâr erkeklerin işgücü piyasasında daha fazla yer aldığını göstermektedir.

Evli erkeklerin istihdam oranı da tüm yıllar için yüksektir (2015'te %72,1, 2021'de %69,5). Evli kadınlar için ise bu oran çok daha düşük olup, 2021'de %29,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu fark, toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle evli kadınların işgücüne katılımının daha sınırlı olduğunu işaret etmektedir.

Boşanmış kadınların işgücüne katılım oranı diğer gruplara kıyasla daha yüksektir ve 2021'de %39,4 seviyesinde gerçekleşmiştir. Buna karşın, boşanmış erkeklerde ise bu oran %61,7 ile kadınlara kıyasla daha yüksek düzeydedir. Boşanmış kadınların işgücüne katılımının ekonomik bağımsızlıklarını sürdürme ihtiyaçlarıyla açıklanabileceği düşünülmektedir.

Eşi ölen erkeklerin istihdam oranı (%15,9) oldukça düşükken, kadınlarda bu oran daha da düşük olup %6,7 seviyesindedir. Her iki cinsiyet için de düşük olan bu oran, eş kaybının bireylerin çalışma hayatına katılımını kısıtlayan çeşitli faktörlerle ilişkili olabileceğini veya çeşitli ihtiyaçlara işaret etmektedir. Tablo, medeni durumun ve toplumsal cinsiyet rollerinin istihdam oranlarını büyük ölçüde etkilediğini ortaya koymaktadır. Erkekler arasında medeni durumdan bağımsız olarak istihdam oranları daha yüksekken, kadınlarda evlilik ve çocuk sahibi olmanın işgücüne katılımda önemli bir engel teşkil ettiği görülmektedir. Boşanmış

veya hiç evlenmemiş kadınların işgücüne katılım oranı ise evli kadınlara göre daha yüksektir, bu durum da medeni durumun kadınların ekonomik bağımsızlığı ve işgücüne katılım kararlarında belirleyici bir faktör olduğunu göstermektedir.

3.3.2.3 İş-Aile Yaşam Çatışması

“İş-aile yaşam çatışması” genellikle roller arası çatışmanın bir alt türü olarak tanımlanmaktadır. Bu çatışma, bir organizasyonun üyesi olmanın getirdiği sorumluluklar ile bir ailenin üyesi olmanın gerektirdiği sorumluluklar arasında bir uyumsuzluk olduğunda ortaya çıkmaktadır (Özgen & Efeoglu, 2007). Çalışma yaşamı, kadınlara ekonomik bağımsızlık ve toplumsal değer artışı gibi birçok avantaj sağlasa da geleneksel değer ve tutumların sürmesi bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Günümüzde, çalışma yaşamı ile aile yaşamı arasında sıkışan kadınlar, her iki rolün gereklerini tam olarak yerine getirmeye çalışırken, bu ikilemin aşırı rol yüklenmesine neden olduğu görülmektedir (Kocacık & Gökkaya, 2005).

Kadınların ailevi sorumluluklarının ağırlığı, onların iş ve aile alanlarındaki rol çatışmasını en yoğun şekilde yaşayan bireyler olmalarına neden olmaktadır. Bu çatışmadan yorulan kadınlar, genellikle birkaç yıl çalıştıktan sonra çeşitli ailevi nedenlerle işyerlerinden ayrılmaktadır. Araştırmalar, Türkiye’de kadınların ortalama çalışma süresinin sekiz yıl ile sınırlı kaldığını ve iş hayatına katılan her iki kadından birinin, ilk beş yıl içinde evlilik ya da hamilelik gibi sebeplerle emeklilik hakkını kazanmadan işten ayrıldığını ortaya koymaktadır (Dursun & İstar, 2014).

Sonuç olarak, iş-aile yaşam çatışması, kadınların her iki alandaki sorumlulukları arasında bir uyumsuzluk yaşamasıyla ortaya çıkan önemli bir sorundur. Kadınlar, geleneksel değerlerin etkisiyle ailevi sorumlulukları ile iş hayatındaki yükümlülüklerini dengelemeye çalışırken, bu durum aşırı rol yüklenmesine ve dolayısıyla iş yaşamından uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Araştırmalar, Türkiye’de kadınların ortalama çalışma süresinin sekiz yıl ile sınırlı kaldığını ve birçok kadının, evlilik veya hamilelik gibi nedenlerle işten ayrıldığını göstermektedir. Bu durum, kadınların ekonomik bağımsızlık kazanma fırsatlarını kısıtlamakta ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmektedir.

İş-yaşam dengesini sağlamak hem kadınlar hem de erkekler için giderek daha önemli hale gelmektedir. Esnek çalışma saatleri ve uzaktan çalışma gibi modellerin yaygınlaşması, çalışanların aile hayatına daha fazla zaman ayırmasına olanak tanıyabilir. Ancak, bu tür düzenlemeler daha çok kadın çalışanlar için

sunulmakta ve erkeklerin iş-yaşam dengesi üzerindeki baskıyı azaltmada yetersiz kalmaktadır. Babalık izni gibi uygulamaların yaygınlaştırılması, erkeklerin aile içi sorumluluklarını üstlenmelerine destek olabilir (ILO, 2021; OECD, 2022).

4. TÜRKİYE’DE ÇALIŞAN YOKSULLUĞU ÜZERİNE EKONOMETRİK ANALİZ

4.1 Literatür İncelemesi

Çalışan yoksulluğu, günümüzde işgücü piyasalarında yaygınlaşan güvencesizlik, esnek çalışma biçimleri ve düşük ücret politikaları nedeniyle hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde giderek daha görünür ve tartışılan bir sorun haline gelmiştir. Aşağıda yer verilen araştırmalar, çalışan yoksulluğunun tarihsel gelişimini, farklı bağlamlarda nasıl ortaya çıktığını ve belirleyici faktörlerini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır.

19. yüzyılda yoksulluk üzerine yapılan ilk araştırmalar, esas olarak işçi sınıfının yaşam koşullarını incelemeye odaklanmıştır. Bu alandaki öncü çalışmalardan bazıları Friedrich Engels (1845), Charles Booth (1889) ve Seebohm Rowntree (1901) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalarda, işçilerin karşılaştığı zorluklar ve ailelerinin yaşadığı mutlak yoksulluk ortaya konulmaya çalışılmıştır. Engels (2019) çalışmasında, 1844 yılı İngiltere’indeki işçi sınıfının yaşamına dair gözlemlerini aktarırken, Booth Londra’da yürüttüğü araştırmayla yoksulluk haritaları oluşturmuştur. Rowntree ise York kentinde yaptığı çalışmada mutlak yoksulluğun sınırlarını belirleyerek bu konuda kapsamlı bir analiz sunan ilk araştırmacılarından biri olmuştur.

Mısra, Moller ve Budig (2007), çalışmalarında kadınların yoksulluk oranlarıyla ilişkili çeşitli stratejileri ve iş-aile politikalarının bu oranlar üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırma, aile yardımları ve küçük çocuklara yönelik bakım hizmetlerinin, özellikle bekar annelerin yönettiği ailelerde yoksulluk oranlarını belirgin bir şekilde azalttığını göstermiştir. Ancak, uzun süreli ebeveyn izinlerinin etkilerinin daha belirsiz olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın bulguları, tüm iş-aile politikalarının eşit şekilde değerlendirilmesi yerine, bu politikaların arkasındaki cinsiyet temelli varsayımların ayrıntılı bir şekilde ele alınmasının önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Kapar (2010) çalışmasında Türkiye’de çalışan yoksulluğunu ele almış ve işgücü piyasasında özellikle kırsal kesimde tarımsal üretimde yer alan ücretsiz aile işçileri, mevsimlik işçiler ve kendi hesabına çalışanların yoksulluk riskiyle karşı karşıya olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, hanehalkı yapısının da yoksulluk

düzeyi üzerinde etkili olduğunu belirterek, çok çocuklu ailelerde yoksulluğun daha yaygın olduğunu tespit etmiştir.

Šustová & Zelený'nin (2013) çalışması, bireysel gelir ile hane geliri arasındaki farkların çalışan yoksulluğu üzerindeki etkilerini ve ölçek ekonomilerinin bu farklara nasıl katkıda bulunduğunu ortaya koyarak, çalışan yoksulluğunun farklı boyutlarını ele almaktadır. Çalışma, ulusal gelir ve yaşam koşulları araştırması (EU-SILC) verilerine dayanmaktadır ve analizde iki ana grup tanımlanmıştır: yıl boyunca tam zamanlı çalışanlar ve 6 ile 11 ay arası istihdam edilenler. Yoksulluk kavramı hem bireysel gelir düzeyi hem de hane gelirine dayalı olarak incelenmiştir. Bireysel düzeyde yapılan analiz, esas işinden elde ettiği gelirle tek kişilik bir hanenin yoksulluk sınırını aşamayan çalışanların oranının %5,2 olduğunu göstermektedir. Ek gelirlerle bu sınırın üzerine çıkanların oranı %0,7 iken, toplamda kişisel gelirleri yoksulluk sınırının altında kalan çalışanların oranı %4,5 olarak tespit edilmiştir. Yoksulluğun azaltılmasında en etkili olan yardımların maluliyet ve yaşlılık yardımları olduğu vurgulanmıştır. Hane düzeyinde yoksulluk analizinde, çalışanların %2,7'sinin hane geliri açısından yoksul olduğu belirlenmiştir. Bu durum, bireysel gelirden hane gelirine geçişte yoksulluk oranında 1,8 puanlık bir düşüşe işaret etmektedir. Çalışan yoksullar, toplam yoksulluk riski altındaki nüfusun %9'unu oluşturmaktadır. Çalışma, farklı yoksulluk ölçütlerine göre çalışanları dört alt gruba ayırmıştır. Hem bireysel hem de hane gelirleri açısından yoksul olan “çekirdek çalışan yoksullar,” çalışan nüfusun %0,5'ini temsil etmektedir. Bu grup, hane gelirine göre yoksul olan çalışanların yalnızca %19,3'ünü oluşturmaktadır. Çekirdek çalışan yoksulların tipik hane yapısı, genellikle tek ebeveynli ya da boşanmış bir kadının hane reisi olduğu ailelerden oluşmaktadır. Hane gelirine geçişte kullanılan eşdeğerlik ölçekleri, yoksulluk oranlarının hesaplanmasında önemli bir faktördür. Kişi başına gelir ölçütü kullanıldığında, yoksulluk oranı %24,7'ye yükselmiştir. Çekirdek çalışan yoksulların oranı ise kişisel ve hane gelirlerinde %0,5'ten %2,4'e çıkmıştır. Maddi yoksunluk açısından bakıldığında, tüm çalışanların oranı Çek Cumhuriyeti'ndeki genel maddi yoksunluk oranından 2,5 puan daha düşükken, çekirdek çalışan yoksullar bu açıdan en dezavantajlı grubu oluşturmaktadır. Özellikle yıl boyunca tam zamanlı çalışanlara kıyasla, bu grubun maddi yoksunluk riski yedi kat daha fazladır.

Kaya (2019), çalışan yoksulluğunu uygulanan politikalar çerçevesinde detaylı bir şekilde inceleyerek, Türkiye için çeşitli öneriler sunmuştur. Çalışmada, ekonomik büyümeye dayalı dolaylı mücadele politikalarının yetersiz kaldığı ve bu nedenle işgücü piyasası ile istihdamı artırmaya yönelik politikalarla desteklendiği belirtilmiştir. Ancak söz konusu politikalar hedeflenen ölçüde etkili olmamış, çalışan yoksulluğu azaltılamamıştır.

Parlak ve Ak (2022) çalışmalarında, Avrupa Birliği (AB) ve Türkiye'deki çalışan yoksulluğunu veriler ışığında inceleyerek, bu sorunun nedenlerini, etkilerini ve bu durumu etkileyen politikaları değerlendirmiştir. Araştırmada, literatür taramasına dayanarak çalışan yoksulluğunu belirleyen ana faktörleri, sonuçlarını ve uygulanabilir politika önerileri tartışılmış ve çalışan yoksullara ilişkin veriler betimleyici bir yöntemle analiz edilmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre, düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışma, hane halkı yapısı ve yoğunluğu, bireylerin eğitim seviyesi, cinsiyet, yaş, sağlık durumu ve göç geçmişi gibi faktörler çalışan yoksulluğunu doğrudan etkilemektedir. Özellikle erkeklerin, ilköğretim ve daha düşük eğitim düzeyine sahip bireylerin, tek ebeveynli ailelerin, yarı zamanlı çalışanların ve geçici işlerde istihdam edilenlerin çalışan yoksulluğu riski altında olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın bulguları, istihdamın tek başına bireyi yoksulluktan kurtarmak için yeterli olmadığını, bunun yanında insan onuruna uygun ve güvence sağlayan işlerin yaratılmasının büyük önem taşıdığını göstermektedir. Bu doğrultuda, çalışan yoksulluğunu azaltmaya yönelik daha etkili politikalara ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır.

Broström ve Jansson (2022) çalışmalarında, 1987 ile 2016 yılları arasında İsveç'teki çalışan yoksulların gelişimi, demografik özellikleri ve gelir hareketliliği, yıllık veriler ışığında analiz etmişlerdir. Araştırmada, bireylerin gerçekten çalıştığından emin olunmasını sağlamak amacıyla geleneksel "yedi ay kuralı" yerine daha uzun bir süreyi kapsayan bir çalışma kriteri benimsenmiştir. Çalışma bulguları, çalışan yoksulların demografik profilinin zamanla önemli ölçüde değiştiğini göstermektedir. Örneğin, 1987 yılında tipik bir çalışan yoksul, İsveç doğumlu bekar bir kadinken, 2016'da bu profil İsveç dışında doğmuş, evli bir erkek olarak değişmiştir. Gelir hareketliliği üzerine yapılan incelemelerde, iki ayrı beş yıllık dönem karşılaştırılmış ve hane halkı yapısındaki değişikliklerin hem yukarı hem de aşağı yönlü gelir hareketliliğini etkilediği belirlenmiştir. Bununla birlikte, bireylerin gelir düzeylerini değiştirmelerinin giderek zorlaştığı gözlemlenmiştir.

Araştırmanın sonuçları, İsveç'in toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının başarılı bir şekilde uygulanması sayesinde çalışan yoksulluğun kadınlar arasında daha az yaygın hale geldiğini ortaya koymaktadır. Ancak, çalışan yoksulluğun göçmenlik statüsüyle daha güçlü bir şekilde ilişkilendiği de dikkat çekici bir bulgu olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, göçmenlerin işgücü piyasasına entegrasyonunun daha fazla desteklenmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Faharuddin & Endrawati'nin (2022) çalışmasında, Endonezya'da çalışan yoksulluk sorunu ele alınmış ve kişi başına düşen hane halkı harcaması yoksulluk sınırının altında olan bireyler incelenmiştir. Çalışma kapsamında, 2013 yılının ilk çeyreğine ait Susenas mikro verileri kullanılarak lojistik regresyon analizi yapılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, çalışan yoksulluğunun boyutları genel yoksulluk düzeyine yakın olmakla birlikte, tüm illerde çalışan yoksulluk oranlarının yoksulluk oranlarından daha düşük olduğu görülmüştür. Analizler sonucu çalışan yoksulluğuna bireysel faktörlerin, istihdama ilişkin değişkenlerin ve hane halkı düzeyindeki unsurların önemli ölçüde katkıda bulunduğunu ortaya koymuştur. Araştırma, çalışan yoksulluğunun azaltılması için bazı çözüm önerileri sunmaktadır. Bu bağlamda, işgücü kazançlarının artırılması için çalışanların becerilerinin geliştirilmesi ve verimliliğin artırılması önem taşımaktadır. Ayrıca, yoksulların işgücüne katılımını teşvik eden politikaların hayata geçirilmesi ve güvencesiz çalışma koşullarının iyileştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Çalışma, bunun yanı sıra, çalışan yoksullara destek olmak amacıyla finansal krediye erişim imkanlarının genişletilmesinin önemine dikkat çekmektedir.

Evcim 'in (2023) çalışması, Türkiye'de çalışan yoksulların temel özelliklerini, dağılımlarını ve zaman içindeki değişimlerini incelemeye odaklanmıştır. Araştırmada, Türkiye için mikro ekonometrik yöntemler, gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelerde ise makro analiz yöntemleri uygulanmıştır. Lojistik Regresyon Analizi bulguları, Türkiye'de erkeklerin kadınlara kıyasla çalışan yoksul olma olasılığının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yanında, 15-24 yaş grubundaki çalışanların yoksulluk riski diğer yaş gruplarına göre daha fazla iken, 45 yaş sonrasında bu risk azalma eğilimi göstermektedir. Kayıt dışı istihdamın çalışan yoksulluk riskini artırdığı, eğitim seviyesindeki artışların ise bu riski azalttığı tespit edilmiştir. Zorunlu eğitimin etkilerini değerlendiren çalışmada, Fuzzy Regresyon Süreksizlik Tasarımı yöntemi kullanılarak bir yıllık ek eğitimin, çalışan yoksulların fert başına düşen gelirini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca,

bölgeler arası göç hareketlerinin çalışan yoksulluk oranlarını yükselttiği ve bölgeler arasında mekânsal etkileşimlere neden olduğu belirlenmiştir. Suriyeli sığınmacıların göç ettiği Güneydoğu Anadolu Bölgesi özelinde yapılan incelemede ise, göç hareketleriyle birlikte hane halkı harcanabilir gelirinin ve fert başına düşen gelirin arttığı; buna karşılık, fert başına düşen gelirin yoksulluk sınırına uzaklığının azaldığı ve sosyal yardımlarda düşüş yaşandığı gözlemlenmiştir.

Tablo 4.1 Literatürde Çalışan Yoksulluğu

Yazar	Makale Adı	Kullanılan Veri Seti	Çalışan Yoksulluğu Ölçümü- Tanımı	Kullanılan Değişkenler	Kullanılan Model
Marianna Filandri Emanuela Struffolino	Individual And Household In-Work Poverty In Europe: Understanding The Role Of Labor Market Characteristics	Avrupa Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi 2014 Yılı Verileri (EU-SILC)	Bireysel Tanım: Yıllık geliri medyanın %60'ının altında olan bireyler. Hane halkı Tanımı: Hane eşdeğer gelir medyanın %60'ının altında olan hanelerde yaşayan çalışanlar.	Makro Düzey: - Gönüllüz yarı zamanlı istihdam oranı - Kadın istihdam oranı Mikro Düzey: - Cinsiyet - Eğitim düzeyi (Alt orta, üst orta, yüksek) - Yaş (18-25, 26-45, 46-64) - Göçmenlik durumu (Evet/Hayır) - Yaşam düzeni (Partnerle yaşama durumu) - Hanedeki çocuk sayısı (Hiç, 1, 2 veya daha fazla) - Hanede gelir gelen kişi sayısı (1, 2, 3 veya daha fazla) - İstihdam edilen sektör (Tarım/Sanayi/İnşaat, Kamu yönetimi/Eğitim/Sağlık, Ticaret/Hizmetler/Diğer)	Çok düzeyli lojistik regresyon
Šárka Šustová Martin Zelený	Workingpoor	Avrupa Birliği Gelir ve Yaşam Koşulları İstatistikleri 2011 Yılı (EU-SILC)	Kazanılan gelirde yoksulluk, bireysel düzeyde, yoksulluk sınırının altında yıllık kazanılan gelire sahip olmak olarak tanımlanmaktadır. Hane geliri bakımından yoksulluk,	- Cinsiyet - Medeni durum - Eğitim düzeyi - Hanedeki çocuk sayısı - Hane halkı tipi	-----
Kosovka Ognjenović Dejana Pavlović Duško Bodroža	Are The Self-Employed At A Higher Poverty Risk: Empirical Evidence From Serbian Silc Data	Sırbistan Gelir Ve Yaşam Koşulları Anketi Verileri (EU-SILC)	Kendi hesabına çalışanları çalışanlardan ayırdık ve yoksulluk riski altındaki oranı hane düzeyinde hesaplanan bir yoksulluk ölçüsü olarak kabul ettik	- Yaş - Cinsiyet - Medeni durum - Hanedeki çocuk sayısı - Hane halkı tipi - İstihdam durumu - Meslek - İstihdam edilen sektör	İkili probit model
Maria Francesca Cracolici Francesca Giambona Miranda Cuffaro	The Determinants Of Subjective Economic Well-Being: An Analysis On Italian-Silc Data	İtalyan Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi Veri Seti. (IT-SILC-2005) (Örneklem: 22.032 hane)	Hanelerin geçim sağlama kapasitesine dayalı öznel bir ekonomik refah ölçütü kullanılmıştır. Değerlendirme, "büyük zorluk "tan "çok kolay" bir geçim sağlamaya kadar 4 seviyeli bir ölçek üzerinden yapılmıştır.	Bağımlı değişken -Geçim sağlama zorluğu (öznel ekonomik refah), 4 kategorili sıralı bir ölçek. Açıklayıcı değişkenler -Finansal denge (gelir, borçlar, temel ihtiyaçları karşılama kapasitesi) -konut koşulları -dayanıklı mallar -sosyo-demografik ve çevresel faktörler.	Kısmi Orantılı Sıralı Logit Modeli (PPOLM).
Mustafa A. Rahman	Household Characteristics And Poverty: A Logistic Regression Analysis	2008-09 yıllarında Bangladeş'te gerçekleştirilen örneklem anketine dayalı mikro veri seti (Örneklem: 610 hane halkı)	Hane halkı toprak sahipliği durumu, yoksulluk göstergesi olarak alınmış. Bağımlı değişken: Yoksul hane halkı = 1, diğer = 0.	-Hanedeki Kadın üye oranı -Bağımlılık oranı -Cinsiyet -Çocuk-kadın oranı -Kadın çalışanların toplam çalışanlara oranı -Hane halkı reisinin mesleki durumu -Hane halkı reisinin yaşı -Hane halkı reisinin eğitim durumu -Hane halkı statüsü (erkek/kadın reis) -Hane halkı durumu (Çalışabilecek / Engellilik) -Hane büyüklüğü	Lojistik regresyon

Faharuddin Darma Endrawati	Determinants Of Working Poverty In Indonesia	Ulusal Sosyo-Ekonomik Araştırma (Susenas) 2013 yılı mikro verileri.	Kişi başına düşen hane halkı harcaması, il yoksulluk sınırının altında olan çalışan bireyler yoksul kabul edilmiştir.	Bireysel düzeyde -Yaş -Cinsiyet -Medeni durum -Eğitim seviyesi -İnternet erişimi İstihdam -Sektör -Çalışma saatleri -İstihdam durumu -Gelir düzeyi. Hane halkı düzeyi -Varlık sahipliği -Mikro finans erişimi -Çalışan hane halkı oranı. Konum -Kırsal/kentsel sınıflandırma ve il bilgisi.	Lojistik regresyon Bağımlı değişken , bireyin yoksulluk durumudur (yoksul veya değil).
Antonino Polizzi Emanuela Struffolino Zachary Van Winkle	Family Demographic Processes And In-Work Poverty: A Systematic Review	OECD ve AB-28 ülkelerinde yapılan çalışmaların sonuçları. Çalışmalar 2000-2019 yılları arasında yayınlanan ampirik verilere dayanmaktadır.	OECD ve Eurostat tarafından tanımlanan göreceli yoksulluk eşikleri (medyan hane gelirinin %50'si ve %60'ı).	- Aile demografik süreçleri: Ebeveyn evinden ayrılma, evlilik, birliktelik oluşumu, ebeveynlik, evlilik dışı birlikteliklerin sona ermesi. - Gelir seviyesi ve istihdam durumu. - Hane büyüklüğü ve gelir dağılımı.	Çok değişkenli regresyon
Joya Mısra Stephanie Moller Michelle J. Budig	Work-Family Policies And Poverty For Partnered And Single Women In Europe And North America	Lüksemburg Gelir Çalışması verileri (LIS) Çalışma çağındaki (25-59 yaş arası) yetişkinlere ait veriler, ülkelerin medyan gelirine göre düzenlenmiştir.	Ülkelerin medyan gelirinin %50'sinden az bir gelirle yaşam olarak tanımlanır. Yoksulluk oranları, vergi sonrası ve transfer sonrası gelirlerle ölçülür.	- Yaş - İstihdam durumu (tam zamanlı, yarı zamanlı, işsiz) - Eğitim seviyesi (düşük, orta, yüksek) - Ortaklık durumu - Çocuk sahibi olma durumu	Lojistik regresyon
Michele Bavaro Michele Raitano	Is Working Enough To Escape Poverty? Evidence On Low-Paid Workers In Italy	İtalya Ulusal Sosyal Güvenlik Enstitüsü (INPS) tarafından toplanan 1990-2018 yılları arasındaki özel sektör çalışanlarına ilişkin idari kayıtlar	Göreceli ve mutlak eşikler kullanılmıştır: - Göreceli : Medyan ücretin %60'ından daha az kazananlar. - Mutlak : Saatlik 9 Euro altında kazanç.	Bireysel Veriler -Cinsiyet -Doğum yılı -Çalışılan bölge. İstihdam -Tam zamanlı/yarı zamanlı -Sözleşme türü (belirli/belirsiz süreli). Gelir -Yıllık brüt kazançlar -Haftalık ücretler -Tam zamanlı eşdeğer (TZE) haftalık ücretler.	Probit model
Lovisa Broström Birgitta Jansson	Who Are The In-Work Poor? A Study Of The Profile And Income Mobility Among The In-Work Poor In Sweden From 1987 To 2016	İsveç İstatistik Kurumu'nun 1987-2016 yılları arasında İsveç'te yaşayan tüm nüfusu kapsayan kayıt verileri. Veriler panel formatında işlenmiştir.	AB'nin "yedi ay kuralına" göre, yılın 7 ayından fazlasında çalışan ve hane geliri ülkenin medyan eşdeğer gelirinin %60'ından düşük olan bireyler.	Demografik -Yaş -Cinsiyet -Medeni durum -Çocuk sayısı -Doğum yeri. Gelir -Hane halkı harcanabilir geliri -Bireysel kazanılmış gelir. Eğitim Seviyesi (İlköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim)	Çok terimli lojistik regresyon modeli
Birgitta Jansson Lovisa Broström	Who Is Counted As In-Work Poor? Testing Five Different Definitions When Measuring In-Work Poverty In Sweden 1987-2017	İsveç İstatistik Kurumu'nun 1987-2017 yıllarına ait nüfus kayıt verileri.	AB'nin göreceli yoksulluk tanımına göre, eşdeğer hane gelirinin medyanın %60'ından az olması.	Bireysel Veriler -Yaş -Cinsiyet -Doğum yeri. Gelir -Eşdeğer hane harcanabilir gelir -Vergi öncesi kazanılan gelir. Çalışma Eşiği Tanımları : Yıllık ücret geliri, 10. yüzdalık dilim, medyan gelirin %50'si, en düşük ücret, medyan gelirin %60'ı.	--
İdris Sarısoy, Selçuk Koç	Türkiye'de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu	Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Mikro Veri Seti (2023)	Bireyin çalışıyor olmasına rağmen, gelir düzeyinin yoksulluk sınırının altında olması.	-Cinsiyet -Eğitim seviyesi -İşgücü durumu -Gelir seviyesi	Regresyon

	Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi		Görelî yoksulluk sınırı -Hane halkı medyan gelirinin %60'ı olarak tanımlanır Görelî yoksulluk oranı -Geliri yoksulluk sınırının altında olan bireylerin toplam nüfusa oranı	-Hane halkı kullanılabilir gelir -Yoksulluk sınırı -Görelî yoksulluk oranı -Toplam net gelir	
Nurgül EVCİM	Türkiye ve Dünyada Çalışan Yoksulluğu	Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Mikro Veri Seti (2006-2020)	Bir bireyin çalışmasına rağmen, gelirinin yoksulluk sınırının altında olması durumu. Hane halkı medyan gelirinin %60'ı olarak tanımlanmıştır	-Yaş -Cinsiyet -Eğitim seviyesi -Kayıt dışı istihdam -Hane büyüklüğü -Bölgesel gelir	-Lojistik regresyon - Fuzzy Regression Discontinuity -Mekansal Ekonometrik model

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.1. çalışan yoksulluğunu konu alan çalışmalarını kullanılan veri seti ve model ile çalışan yoksulluğu tanımına göre ayırmaktadır. Tüm bu çalışmalar, çalışan yoksulluğunun yalnızca bireysel gelirle açıklanamayacak kadar çok boyutlu bir sorun olduğunu göstermektedir. Cinsiyet, yaş, eğitim, yaşanılan bölge, kayıt dışılık ve aile yapısı gibi pek çok sosyo-demografik değişkenlerin yanı sıra, istihdam biçimi ve sosyal politika uygulamaları da çalışanların yoksulluk riskini belirleyen temel etmenler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla mevcut literatür, yalnızca ekonomik büyümeye dayalı stratejilerin yetersiz kaldığını; bunun yanında güvenceli istihdam, eğitim olanakları ve kapsayıcı sosyal politikaları içeren bütüncül yaklaşımların gerekliliğine işaret etmektedir.

4.2 Veri Seti

Türkiye’de yoksulluk araştırmaları, 1998 yılından itibaren Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yürütülmektedir. Başlangıçta Hane halkı Bütçe Anketleri yoluyla yürütülen bu çalışmalar, 2006 yılından itibaren Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) kapsamında gerçekleştirilmeye başlanmıştır. GYKA, 2006’dan bu yana her yıl düzenli olarak güncellenmekte ve Türkiye’de gelir dağılımı, yoksulluk, sosyal dışlanma ve yaşam kalitesi gibi alanlarda temel veri kaynağı işlevi görmektedir. GYKA verileri; hane gelir kaynakları, bireylerin çalışma ve eğitim durumları, sağlık göstergeleri ve yoksulluk oranları gibi geniş kapsamlı bilgileri içermektedir. Bu çalışmada, çalışan yoksulluğunu analiz etmek amacıyla 2023 yılına ait GYKA mikro verileri kullanılmıştır.

TÜİK’in yoksulluk hesaplama yöntemine göre, “HG110: Toplam hane halkı harcanabilir geliri” ve hane bireyleri düzeyinde hesaplanan “eşdeğerlik ölçeği” kullanılarak fert başına düşen medyan gelirin %60’ı yoksulluk sınırı olarak belirlenmektedir. Bu sınırın altında kalan bireyler yoksul olarak kabul edilmektedir.

Bu yöntem, Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından da benimsenen uluslararası bir hesaplama yöntemidir.

Çalışmada ilk olarak, 2023 GYKA verilerine dayanarak yoksulluk, istihdam durumu, medeni durum, eğitim düzeyi ve cinsiyet gibi sosyoekonomik değişkenlere ilişkin betimleyici analizler gerçekleştirilmiş; bu değişkenlerin işgücü piyasası üzerindeki etkileri incelenmiştir. Ardından, çalışan yoksulluğunu etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla lojistik regresyon analizi uygulanmıştır. Bu model, yoksulluk durumunu etkileyen bağımsız değişkenlerin etkisini ölçerek, çalışan yoksulluğunun temel belirleyicilerine dair kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Veri setindeki toplam gözlem sayısı 60.222’dir. Yapılan lojistik regresyon analizi ise 15 yaş üstü çalışanları içerdiği için gözlem sayısı 26.598’e düşmüştür.

4.3 Betimsel Bulgular

Bu bölümde, Türkiye’de çalışan fertlerin yoksulluk durumunu daha kapsamlı bir şekilde anlamak amacıyla, 2023 yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) mikro verileri kullanılarak oluşturulan betimsel analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Çalışan bireylerin cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, istihdam biçimi, sosyal güvenlik kapsamı, coğrafi bölge, faaliyet alanı ve işyeri türü gibi sosyoekonomik özelliklerine göre dağılımları incelenmiş; çalışan yoksulluğunun farklı boyutlardaki yansımaları ortaya konmuştur. Bu betimsel tablolar, çalışan yoksulluğunun yalnızca bireysel faktörlere değil, aynı zamanda yapısal ve bölgesel dinamiklere bağlı olarak şekillendiğini göstermektedir ve sonraki bölümde yapılacak analiz için temel bir çerçeve sunmaktadır.

Tablo 4.2 Bireylerin şu anki faaliyet durumu, 2023

	Toplam %	Erkek %	Kadın %
Çalışıyor	44,17	62,99	26,50
İş Arıyor	4,91	7,07	2,88
Emekli veya Çalışamaz Olan	14,11	20,89	7,75
Diğer Aktif Olmayan	36,81	9,05	62,87

Kaynak: TÜİK 2023 Gelir Yaşam Koşulları Anketi verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.2.’ye göre çalışma oranı erkeklerde (%62,99) kadınlara (%26,50) göre oldukça yüksektir. Bu da çalışma oranının cinsiyetler arasında büyük bir fark olduğunu göstermektedir. Kadınların önemli bir kısmı %62,87 ile “diğer aktif

olmayan” kategorisinde yer almaktadır. Bu durum, kadınların iş gücüne katılım oranlarının düşük olduğunu ve ev işleri, çocuk/hasta bakımı gibi nedenlerle iş gücüne katılamadıklarını gösterebilir. İş arayan kadın oranı da (%2,88) da erkeklere (%7,07) kıyasla oldukça düşüktür. Bu, iş arama motivasyonlarının veya fırsatlarının sınırlı olduğunu gösterebilir.

Tablo 4.3 Çalışan yoksulların cinsiyete göre dağılımı (%), 2023

	Toplam %	Erkek %	Kadın %
Çalışan Yoksul Değil	85,19	83,69	88,54
Çalışan Yoksul	14,81	16,31	11,46

Kaynak: TÜİK 2023 Gelir Yaşam Koşulları Anketi verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.3, 2023 yılı itibarıyla çalışan bireyler arasında yoksul ve yoksul olmayanların cinsiyete göre dağılımını göstermektedir. Verilere göre, çalışan bireylerin %85,19’u yoksul değilken, %14,81’i yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu durum, Türkiye’de çalışan nüfusun önemli bir kısmının yoksulluk riskinden uzak olduğunu, ancak hala her yedi çalışandan birinin yoksul olduğunu göstermektedir. Cinsiyetler arası farklılıklar incelendiğinde, kadın çalışanların %88,54’ü yoksul değilken, bu oran erkeklerde %83,69’dur. Diğer bir ifadeyle, kadın çalışanlar arasında yoksulluk oranı %11,46 iken, erkek çalışanlarda bu oran %16,31’dir. Bu bulgu, erkek çalışanların kadınlara kıyasla daha yüksek bir yoksulluk riski taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu durum, kadınların işgücü piyasasında genellikle daha az sayıda olmaları, daha az saat çalışmaları ya da hane içinde ikinci gelir getirici konumda bulunmalarıyla ilişkili olabilir.

Tablo 4.4 Çalışanların medeni durumu, 2023

	TÜM ÇALIŞANLAR			ÇALIŞAN YOKSULLAR		
	Toplam %	Erkek %	Kadın %	Toplam %	Erkek %	Kadın %
Evli	72,40	74,36	68,04	79,18	81,0	73,38
Hiç Evlenmedi	22,29	22,26	22,35	18,08	17,46	20,04
Eşi Öldü	1,18	0,47	2,76	0,94	0,47	2,44
Boşandı	4,13	2,91	6,85	1,80	1,07	4,14

Kaynak: TÜİK 2023 Gelir Yaşam Koşulları Anketi verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çalışanların medeni durumuna göre dağılımı incelendiğinde, kadınların evli olma oranının (%68,04) erkeklere (%74,36) kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir (Tablo 4.4.). Bu fark, kadınların evlilik sonrası iş hayatından çekilme eğiliminde olabileceğini düşündürmektedir. Eşit iş yükü dağılımı veya destek mekanizmalarının eksikliği, kadınların iş gücüne katılımını olumsuz yönde etkileyebilir. Tablo 4.4'te ayrıca boşanmış kadınların oranının (%6,85) erkeklere (%2,91) göre daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, boşanmış kadınların ekonomik bağımsızlıklarını sağlamak amacıyla iş hayatına katılma gerekliliği taşıyabileceklerini göstermektedir. Çalışan yoksullar grubunda ise evli olanların oranı daha da artmakta ve %79,18'e ulaşmaktadır. Erkek çalışan yoksulların %81'i, kadın çalışan yoksulların ise %73,38'i evlidir. Bu bulgu, evli bireyler arasında çalışan yoksulluğunun daha yaygın olduğunu göstermektedir. Diğer yandan, hiç evlenmemişlerin oranı çalışan yoksullar arasında %18,08'e düşmektedir. Eşi ölen bireyler çalışan yoksullar arasında toplamda %0,94 gibi düşük bir oranla temsil edilmektedir. Ancak dikkat çekici bir şekilde, kadın çalışan yoksullar arasında eşi ölenlerin oranı (%2,44) erkeklere (%0,47) kıyasla oldukça yüksektir. Bu durum, eş kaybının kadınlar için çalışan yoksulluğu riskini artırabileceğini düşündürmektedir. Boşanmış çalışanlar ise genel çalışan nüfusta %4,13'lük bir paya sahipken, çalışan yoksullar arasında bu oran %1,80'e düşmektedir. Kadın çalışan yoksullar arasında boşanmış olanların oranı (%4,14), erkek çalışan yoksulların (%1,07) yaklaşık dört katı kadardır. Bu bulgu, boşanmanın kadınlar açısından çalışan yoksulluğu riskini artırabileceğini desteklemektedir.

Tablo 4.5 Çalışanların eğitim durumu, 2023

	TÜM ÇALIŞANLAR			ÇALIŞAN YOKSULLAR		
	Toplam %	Erkek %	Kadın %	Toplam %	Erkek %	Kadın %
Okur-Yazar Olmayan	2,81	1,19	6,41	7,69	3,47	21,10
Bir Okul Bitirmedi	3,13	2,70	4,08	9,04	8,01	12,30
İlkokul	25,52	25,67	25,20	36,29	37,26	33,19
İlköğretim	5,74	6,74	3,52	10,16	11,25	6,68
Ortaokul ve Dengi	9,59	11,43	5,47	13,05	14,56	8,27
Genel Lise	13,97	15,34	10,91	11,99	13,36	7,64

Mesleki veya Teknik Lise	9,96	11,34	6,90	5,69	6,04	4,56
Yüksekokul	7,90	7,20	9,45	2,92	3,07	2,44
Fakülte	18,66	15,97	24,66	3,10	2,87	3,82
Yüksek Lisans	2,16	1,88	2,79	0,05	0,07	-
Doktora	0,56	0,54	0,60	0,03	0,03	-

Kaynak: TÜİK 2023 Gelir Yaşam Koşulları Anketi verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çalışanların eğitim durumuna baktığımızda (Tablo 4.5.), kadınların %6,41'i okur-yazar değilken erkeklerdeki %1,19 orandan daha yüksektir. Mesleki veya teknik lisede eğitim oranı erkeklerde (%11,34), kadınlardan (%6,90) daha yüksek. Bu, erkeklerin teknik işlere yönelme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Kadınların %24,66'sı üniversite mezunu, erkeklerde bu oran %15,97 olarak bulunmuştur. Eğitim seviyesi yüksek kadınların iş gücüne katılım oranının daha yüksek olması beklenirken, bu durum iş gücü piyasasına tam olarak yansımamaktadır. Bu durumun bir sebebi yüksek eğitilmiş kadınların, eğitim düzeyleri ile orantılı olarak daha fazla iş fırsatına sahip olmalarına rağmen, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, işe alımda karşılaşılan engeller ve iş hayatındaki ayrımcılık gibi faktörler, eğitim seviyelerinin iş gücüne katılım üzerindeki etkisinin sınırlanması olarak düşünülmektedir. Çalışan yoksullar açısından tablo çok daha çarpıcıdır. Bu grupta ilköğretim mezunlarının oranı %31,36'ya yükselmekte; kadın çalışan yoksulların %38,21'i yalnızca ilköğretim düzeyinde eğitime sahiptir. Okur-yazar olmayan kadınların oranı ise %21,10 gibi yüksek bir düzeydedir. Eğitim düzeyi düştükçe yoksulluk riskinin arttığı açıkça görülmektedir. Yükseköğretim düzeyine çıktıkça yoksulluk oranı ciddi biçimde azalmaktadır. Örneğin fakülte mezunu çalışan yoksulların oranı sadece %3,12'dir. Yüksek lisans ve doktora düzeyinde ise çalışan yoksulluğu neredeyse hiç görülmemektedir. Bu bulgular, eğitim düzeyinin özellikle kadınlar için çalışan yoksulluğunu belirlemede önemli bir etken olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.6 Çalışanların istihdam durumu, 2023

	TÜM ÇALIŞANLAR			ÇALIŞAN YOKSULLAR		
	Toplam %	Erkek %	Kadın %	Toplam %	Erkek %	Kadın %
Ücretli, Maaşlı veya Yevmiyeli (Tam Zamanlı Çalışıyor)	70,06	70,95	68,06	58,20	64,67	37,65

Ücretli, Maaşlı veya Yevmiyeli (Yarı Zamanlı Çalışıyor)	2,80	2,15	4,25	4,14	3,64	5,73
İşveren/Kendi Hesabına Çalışan (Tam Zamanlı Çalışıyor)	23,63	25,64	20,05	30,98	29,65	35,21
İşveren/Kendi Hesabına Çalışan (Yarı Zamanlı Çalışıyor)	3,51	1,66	7,64	6,68	2,04	21,42

Kaynak: TÜİK 2023 Gelir Yaşam Koşulları Anketi verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.6.'ya göre tüm çalışanların %70,06'sı tam zamanlı ücretli, maaşlı veya yevmiyeli olarak istihdam edilmektedir. Bu oran erkeklerde %70,95, kadınlarda ise %68,06'dır. Bu durum, kadınların erkeklere kıyasla daha az oranla tam zamanlı ücretli işlerde çalıştığını göstermektedir. Kendi hesabına çalışanların oranı incelendiğinde ise tüm çalışanların %23,63'ü tam zamanlı, %3,51'i ise yarı zamanlı olarak kendi hesabına çalışmaktadır. Erkekler arasında tam zamanlı kendi hesabına çalışan oranı (%25,34), kadınlara kıyasla (%19,65) belirgin biçimde daha yüksektir. Kadınların yarı zamanlı çalışan oranı ise %6,68 ile erkeklerin oldukça üzerindedir (%1,66). Bu durum, kadınların iş gücüne daha esnek biçimlerde katıldığını göstermektedir. Çalışan yoksulların %58,20'si tam zamanlı ücretli, maaşlı veya yevmiyeli işlerde çalışmaktadır. Bu oran erkeklerde %64,67 iken, kadınlarda %37,65'tir. Bu çarpıcı fark, kadın çalışan yoksulların büyük ölçüde daha düşük güvenceye sahip istihdam biçimlerinde yer aldığını ortaya koymaktadır. Nitekim kadın çalışan yoksullar arasında yarı zamanlı ücretli çalışanların oranı %7,51 iken, bu oran erkeklerde yalnızca %4,34'tür. Benzer şekilde, yarı zamanlı kendi hesabına çalışan kadınların oranı %21,42 ile oldukça yüksektir ve bu oran erkeklerde %0,84'tür. Bu veriler, kadın çalışan yoksulların çoğunlukla düşük ücretli, yarı zamanlı ve kayıt dışına açık işlerde yoğunlaştığına işaret etmektedir. Tam zamanlı kendi hesabına çalışanlar da çalışan yoksullar içinde de önemli bir yer tutmaktadır (%29,55). Bu oran erkeklerde %29,95, kadınlarda ise %25,31'dir.

Tablo 4.7 Çalışanların esas işindeki meslek kodu, 2023

	TÜM ÇALIŞANLAR			ÇALIŞAN YOKSULLAR		
	Toplam %	Erkek %	Kadın %	Toplam %	Erkek %	Kadın %
Yöneticiler	5,40	6,28	3,44	0,86	1,10	0,11

Profesyonel Meslek Mensupları	14,13	11,04	21,04	1,45	1,24	2,12
Teknisyenler, Teknikerler ve Yardımcı Profesyonel Meslek Mensupları	6,80	7,02	6,32	1,93	2,17	1,17
Büro Hizmetlerinde Çalışan Elemanlar	5,90	4,97	7,97	1,83	1,60	2,55
Hizmet ve Satış Elemanları	18,47	17,23	21,25	16,30	15,09	20,15
Nitelikli Tarım, Ormancılık ve Su Ürünlerinde Çalışanlar	14,87	13,14	18,73	31,74	26,34	48,89
Sanatkârlar ve İlgili İşlerde Çalışanlar	12,97	16,95	4,09	17,12	20,93	4,98
Tesis ve Makine Operatörleri ve Montajcılar	8,98	11,82	2,65	8,63	10,98	1,17
Nitelik Gerektirmeyen İşlerde Çalışanlar	12,47	11,56	14,51	20,14	20,53	18,88

Kaynak: TÜİK 2023 Gelir Yaşam Koşulları Anketi verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.7'ye bakıldığında, kadınların profesyonel meslek gruplarında (%21,04) ve hizmet/satış elemanlığı gibi alanlarda (%21,25) erkeklere kıyasla daha fazla temsil edildiği görülmektedir. Ancak, bu mesleklerdeki ücret dengesizliği ve güvencesizlik gibi olgular, kadınların çalışan yoksulluğu riskiyle karşı karşıya kalmalarına neden olabilir. Öte yandan, sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışan erkeklerin oranı (%16,95), kadınlardan (%4,09) çok daha yüksektir. Ayrıca, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan kadınların oranı (%14,51), erkeklere göre (%11,56) daha yüksektir. Bu durum, kadınların daha düşük seviyedeki ve genellikle daha düşük ücretli işlerde çalıştığını göstermektedir. Çalışan yoksullar arasında ise mesleki dağılım çok daha çarpıcı bir görünüm sergilemektedir. Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri alanında çalışan yoksullar toplam çalışan yoksulların %31,74'ünü oluşturmaktadır. Kadın çalışan yoksulların bu meslek grubunda yoğunlaşma oranı %48,89 gibi oldukça yüksek bir düzeydedir. Ayrıca, nitelik

gerektirmeyen işlerde çalışan yoksulların oranı da dikkat çekicidir (%20,14); kadın çalışanlar arasında bu oran %18,88'dir. Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışan yoksullar ise %17,12'lik bir paya sahiptir ve bu grubun büyük çoğunluğu erkektir (%20,93). Buna karşılık, profesyonel meslek mensupları gibi daha nitelikli alanlarda çalışan yoksulların oranı oldukça düşüktür (%1,45). Bu bulgular, düşük beceri düzeyi ve düşük ücretli işlerde yoğunlaşmanın çalışan yoksulluğunu önemli ölçüde artırdığına işaret etmektedir.

Tablo 4.8 Çalışanların SGK'ya kayıt durumu, 2023

	TÜM ÇALIŞANLAR			ÇALIŞAN YOKSULLAR		
	Toplam %	Erkek %	Kadın %	Toplam %	Erkek %	Kadın %
Kayıtlı	69,23	71,89	63,29	42,48	49,92	18,88
Kayıtlı Değil	30,77	28,11	36,71	57,52	50,08	81,12

Kaynak: TÜİK 2023 Gelir Yaşam Koşulları Anketi verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.8'e göre kadınların %63,29'u SGK'ya kayıtlı iken, erkeklerde bu oran %71,89 ile kadınlardan daha yüksektir. Bu, sosyal güvenceye erişimde kadınların dezavantajlı olduğunu göstermektedir. Kadınların sigortasız çalışma oranı %36,71, erkeklerde ise %28,11 olarak belirlenmiştir. Bu durum, kadınların daha güvencesiz ve kayıt dışı işlerde çalıştığını ve dolayısıyla sosyal güvenlik haklarından daha az yararlandığını ortaya koymaktadır. Çalışan yoksullar açısından durum çok daha çarpıcıdır. Bu grupta SGK'ya kayıtlı olanların oranı yalnızca %42,48'dir. Erkek çalışan yoksulların yarısı kayıtlı (%49,92) iken, kadın çalışan yoksulların sadece %18,88'i sosyal güvenlik kapsamında çalışmaktadır. Başka bir ifadeyle, çalışan yoksul kadınların %81,12'si kayıt dışı istihdam edilmektedir. Bu oran, hem kadınların iş güvencesinden ne kadar uzak olduğunu hem de kayıt dışılığın yoksullukla ne denli ilişkili olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Tabloda yer alan bulgular, kayıt dışı istihdamın, özellikle kadınlar açısından, çalışan yoksulluğunun başlıca yapısal nedenlerinden biri olabileceğini göstermektedir.

Tablo 4.9 Çalışanların yaşadığı hanelerin coğrafi bölgeye göre dağılımı,
2023

	TÜM ÇALIŞANLAR			ÇALIŞAN YOKSULLAR		
	Toplam %	Erkek %	Kadın %	Toplam %	Erkek %	Kadın %
TR1	10,18	9,99	10,63	2,34	2,40	2,12
TR2	5,93	5,75	6,33	3,02	2,80	3,71
TR3	13,43	12,78	14,86	8,51	7,88	10,50
TR4	9,48	9,32	9,84	2,64	2,80	2,12
TR5	8,88	9,03	8,55	4,60	4,81	3,92
TR6	8,62	8,17	9,63	7,08	6,48	9,01
TR7	6,15	6,47	5,43	5,46	5,38	5,73
TR8	9,95	9,34	11,31	7,49	6,61	10,29
TR9	4,10	3,52	5,39	3,63	2,94	5,83
TRA	6,92	7,35	5,97	16,48	15,79	18,66
TRB	6,67	7,17	5,58	16,66	16,69	16,54
TRC	9,68	11,11	6,48	22,09	25,41	11,56

Kaynak: TÜİK 2023 Gelir Yaşam Koşulları Anketi verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.9 ise 2023 yılı verilerine göre, çalışanların yaşadığı hanelerin coğrafi bölgelere göre dağılımının belirgin bölgesel farklılıklar içerdiğini ve bu farkların çalışan yoksulluğu açısından önemli sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Tüm çalışanlar arasında en yüksek yoğunluk %13,43 ile Ege Bölgesi'nde görülürken, bunu sırasıyla İstanbul (%10,18), Batı Karadeniz (%9,95), Güneydoğu Anadolu (%9,68) ve Doğu Marmara (%9,48) izlemektedir. Çalışan yoksulların ise %22,09'u Güneydoğu Anadolu'da, %16,66'sı Orta Doğu Anadolu'da ve %16,48'i Kuzeydoğu Anadolu'da yaşamaktadır. Yani toplam çalışanların yaklaşık %25'inin yaşadığı bu üç bölge, çalışan yoksulların yaklaşık %55'ine ev sahipliği yapmaktadır. Bu bulgu, Türkiye'de çalışan yoksulluğunun önemli ölçüde mekânsal yoğunlaşma gösterdiğini ve bölgesel eşitsizliklerin olduğunu göstermektedir. Kadınların iş gücüne katılımı, coğrafi bölgeler arasında ciddi farklılıklar göstermektedir. Özellikle Doğu Karadeniz, Orta Anadolu ve doğu bölgelerinde (TRA, TRB, TRC) kadınların iş gücüne katılım oranlarının çok düşük olduğu, bunun da yoksulluğu artıran önemli bir etken olduğu görülmektedir. Buna karşın, İstanbul ve Batı Marmara gibi ekonomik açıdan daha gelişmiş bölgelerde hem genel çalışan yoksulluğu hem de kadın çalışan yoksulluğu oranları oldukça

düşüktür. Dolayısıyla, çalışan yoksulluğu Türkiye genelinde yalnızca bireysel değil, aynı zamanda coğrafi olarak da yapısal bir sorun olarak göze çarpmaktadır.

Tablo 4.10 Fertlerin çalıştığı yerin faaliyetlerine göre dağılımı, 2023

	TÜM ÇALIŞANLAR			ÇALIŞAN YOKSULLAR		
	Toplam %	Erkek %	Kadın %	Toplam %	Erkek %	Kadın %
01- Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	17,25	14,72	22,91	36,49	29,75	57,9
02- Madencilik ve Taşocakçılığı	0,64	0,89	0,09	0,46	0,6	-
03- İmalat Sanayi	17,2	19,01	13,17	12,11	13,09	9,01
04- Elektrik, Gaz, Buhar, Su ve Kanalizasyon	0,89	1,15	0,3	1,27	1,6	0,21
05- İnşaat	7,12	9,97	0,75	13,08	17,2	-
06- Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Taşıtların ve Motosikletlerin Onarımı	13,03	14,26	10,29	10,44	12,25	4,67
07- Ulaştırma ve Depolama	4,75	6,31	1,26	4,8	6,21	0,32
08- Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	5,04	5,07	4,96	4,39	4,81	3,08
09- Bilgi ve İletişim	0,87	0,9	0,79	0,13	0,17	-
10- Finans ve Sigorta Faaliyetleri	1,16	0,93	1,66	0,2	0,2	0,21
11- Gayrimenkul Faaliyetleri	0,92	1,09	0,56	0,38	0,47	0,11
12- Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	2,77	2,53	3,3	0,71	0,87	0,21
13- İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	2,56	2,19	3,39	2,03	1,67	3,18
14- Kamu Yönetimi ve Savunma; Zorunlu Sosyal Güvenlik	8,49	9,98	5,18	3,53	4,41	0,74
15- Eğitim	7,13	4,85	12,22	2,01	1,7	2,97
16- İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	6,68	2,78	15,41	4,44	1,1	15,06
17- Kültür, Sanat Eğlence, Dinlenme ve Spor	0,45	0,46	0,44	0,13	0,13	0,11
18- Diğer Faaliyetler	3,04	2,91	3,32	3,4	3,77	2,23

Kaynak: TÜİK 2023 Gelir Yaşam Koşulları Anketi verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.10 çalışan bireylerin faaliyet alanlarına göre dağılımında belirgin farklılıklar olduğunu ve bunun çalışan yoksulluğu riskini doğrudan etkilediğini

göstermektedir. Tüm çalışanlar arasında en yüksek istihdam oranı %17,95 ile tarım, ormancılık ve balıkçılık sektöründedir. Bu sektörü sırasıyla imalat sanayi (%17,90) ve toptan-perakende ticaret (%13,58) izlemektedir. Ayrıca, kadınlar tarım sektöründe erkeklere kıyasla (%14,72) daha fazla çalışmakta (%22,91), bu da kırsalda güvencesiz istihdamın kadınlar için daha yaygın olduğunu göstermektedir. Öte yandan, inşaat sektörü neredeyse tamamen erkeklerin egemen olduğu bir alandır. Tarım sektöründe çalışanların %24,58'inin çalışan yoksul olması ise dikkat çekicidir. Özellikle kadınlar arasında tarım sektöründe çalışan yoksulların oranı %37,90 gibi oldukça yüksek bir düzeye ulaşmaktadır. Bu durum, tarım sektörünün düşük gelir, yüksek kayıt dışılık ve güvencesizlik nedeniyle çalışan yoksulluğunun en yoğunlaştığı alanlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır. İnşaat ve toptan-perakende ticaret sektörlerinde de çalışan yoksulluk oranları belirgindir. Dolayısıyla, çalışan yoksulluğu, faaliyet gösterilen sektör ile doğrudan ilişkilidir. Tarım, perakende ticaret ve inşaat gibi düşük ücretli ve kayıt dışı çalışmanın yaygın olduğu sektörlerde çalışan bireyler yoksulluk riskine daha açıktır.

Tablo 4.11 Ferdin çalıştığı işyeri ya da kuruluşun durumu, 2023

	TÜM ÇALIŞANLAR			ÇALIŞAN YOKSULLAR		
	Toplam %	Erkek %	Kadın %	Toplam %	Erkek %	Kadın %
KAMU	19,89	18,87	22,17	6,07	6,81	3,71
ÖZEL	80,11	81,13	77,83	93,93	93,19	96,29

Kaynak: TÜİK 2023 Gelir Yaşam Koşulları Anketi verileri ile yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.11 çalışanların büyük çoğunluğunun özel sektörde istihdam edildiğini ortaya koymaktadır. Tüm çalışanlar içinde özel sektörde çalışanların oranı %80,11 iken, kamu sektöründe çalışanların oranı %19,89'da kalmaktadır. Erkek ve kadın çalışanlar arasında da benzer bir dağılım söz konusudur; ancak kadınların kamu sektöründe çalışma oranı erkeklere kıyasla daha yüksektir (%22,17'ye karşı %18,87). Çalışan yoksulların ise %93,93'ü özel sektörde istihdam edilmektedir. Özellikle kadın çalışan yoksulların %96,29'u özel sektörde çalışmakta olup, kamu sektöründe çalışan kadın yoksulların oranı %3,71 gibi oldukça düşük bir seviyededir. Bu bulgular, kamu sektörünün daha güvenli ve daha yüksek ücretli iş koşulları sunduğunu ve bu nedenle çalışan yoksulluğunu büyük ölçüde engelleyici bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

4.4 Nitel Tercih Modelleri: Logit Modeli

Logit model, bağımlı değişkenin tahmini değerlerini olasılık olarak hesaplayarak olasılık kurallarına uygun sınıflama yapma olanağı sağlayan, ham ya da tablolaştırılmış veri setlerini analiz eden bir istatistiksel yöntemdir (Topbaş & Çelik Uğuz, 2017).

Bir ekonometrik modelde bağımsız değişkenler gibi bağımlı değişken de nitel değişken olabilmekte, 0-1,1-2-3- gibi kategorik değerler alabilmektedir. Bu modellere nitel tercih modelleri, nitel bağımlı değişkenli modeller, tercih modelleri ya da kategorik modeller isimleri verilmektedir.

Kukla bağımlı değişken sadece iki değer alıyorsa yani 0 ve 1 değerlerini alan bir kukla değişken ise ikili nitel tercih modellerinden söz edilmekte ve aşağıdaki şekilde gösterilmektedir;

$$Y_i^* = \beta' X_i + u_i \quad (4.1)$$

Burada $u_i \sim N(0,1)$ ve u_i ile u_j ($i \neq j$) birbirinden bağımsızdır. Y_i şöyle tanımlanmaktadır;

$$Y_i = I (Y_i^* > 0) \quad (4.2)$$

Burada $I(.)$, parantez içindeki ifadenin gerçekleşmesi durumunda 1'e, gerçekleşmemesi durumunda ise sıfıra eşit olan bir gösterge değişkendir. İkili tercih değişkenine ait olasılıklar şu şekilde gösterilebilir;

$$\begin{aligned} Prob (Y_i = 1) &= F (\beta' X_i) \\ Prob (Y_i = 0) &= 1 - F (\beta' X_i) \end{aligned} \quad (4.3)$$

Burada β parametreleri, Y 'nin gerçekleşme olasılığı üzerinde X ' deki değişikliklerin etkisini yansıtmaktadır.

(4.1) modelinde, X veriyken Y 'nin koşulu beklenen değeri $E (Y_i | X_i)$, X veriyken olayın gerçekleşme olasılığı ise $P (Y_i = 1 | X_i)$ olarak tanımlanabilmektedir. $Y_i = 1$ iken, olayın gerçekleşme olasılığı (P) ve $Y_i = 0$ iken, olayın gerçekleşmeme olasılığı ($1 - P$) ise;

$$E(Y_i) = 0 (1 - P) + 1 (P) = P \quad (4.4)$$

$$E (Y_i | X_1) = \beta' X = P \quad (4.5)$$

şeklindedir. Bu modellerde bağımlı değişken iki değer aldığı için hata terimi de iki değer almakta ve binom dağılmaktadır. Fakat büyük örneklerde dağılımın normal dağılıma yakınsadığı varsayılmaktadır.

Nitel bağımlı değişkenli modellerde bağımlı değişkenin olasılığı, farklı modeller kullanılarak ifade edilebilmektedir. Bu modeller doğrusal olasılık modeli, logit, probit ve tamamlayıcı log-log model gibidir.

Bu çalışmada, kesikli regresyon modeli çeşitlerinden olan logit modelden yararlanılacaktır. Kesikli regresyon analizinde en yaygın kullanılan modeller arasında **lojistik regresyon (logit)** ve **probit regresyon** modelleri bulunmaktadır. Bu modeller, bağımlı değişkenin belirli kategorilere ayrıldığı durumlarda, belirli bir olasılık dağılımı varsayımı altında tahmin edilmesini sağlar. Logit modelde lojistik dağılım kullanılmakta ve logit model şu şekilde ifade edilmektedir;

$$E(Y_i) = \frac{1}{1+e^{-\beta'X_i}} = \frac{e^{\beta'X_i}}{1+e^{\beta'X_i}} \quad (4.6)$$

Burada $E(Y_i) = P(Y_i = 1)$ ' dir. $\beta'X_i$, $-\infty$ ve $+\infty$ arasında değer alırken; $F(\beta'X_i)$, 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Bu dağılım, kuyrukları dışında kümülatif normal dağılıma çok benzemektedir, fakat hesabı daha kolaydır.

Basitleştirmek amacıyla $E(Y_i) = P_i$ eşitliği yazılıp $\beta'X_i$ için çözülürse,

$$L_i = \ln \left[\frac{P(Y_i=1)}{1-P(Y_i=1)} \right] = \ln(e^{\beta'X_i}) = \beta'X_i \quad (4.7)$$

elde edilmektedir. Burada L_i doğrusal, fakat olasılık P_i doğrusal değildir. Köşeli parantezin içindeki ifade $[P_i/1 - P_i]$ odds oranı olarak bilinmektedir ve $Y_i = 0$ 'a karşı $Y_i = 1$ olasılığının oranıdır. Eşitliğin sol tarafındaki tüm ifade ise, odds oranının logaritmasını ya da $Y_i = 1$ için olayın logitini ifade etmektedir.

Eğer $Y_i = 1$ olasılığında X_i ' deki bir değişikliğin etkisi ile ilgileniyorsa marjinal etki şu şekilde bulunmaktadır.

$$\frac{\partial P_i}{\partial X_i} = \frac{\partial P_i}{\partial \log P_i(1-P_i)} \times \frac{\partial \log P_i(1-P_i)}{\partial X_i} \quad (4.8)$$

Logit model de en çok olabilirlik yöntemi ile tahmin edilebilmektedir ve olabilirlik fonksiyonu;

$$L = \prod_i \frac{e^{\beta'X_i}}{(1+e^{\beta'X_i})} \prod_j \frac{1}{(1+e^{\beta'X_j})} \quad (4.9)$$

şeklindedir (Yerdelen Tatoğlu, 2020).

4.5 Lojistik Regresyon Analizi ve Sonuçlar

Çalışmada bağımlı değişken çalışan yoksul için öncelikle 2023 GYKA mikro verileri kullanılarak, eşdeğer hane halkı kullanılabilir medyan gelirinin %60'ı esas alınarak yoksulluk sınırı hesaplanmıştır. Ardından, istihdamda yer alan bireyler belirlenmiş ve her bireyin çalışıp çalışmadığı ile yoksulluk sınırının altında

kalıp kalmadığı değerlendirilmiştir. Çalışmakta olan ve fert başına düşen eşdeğer gelir düzeyi yoksulluk sınırının altında kalan bireyler "çalışan yoksul" olarak kabul edilerek bağımlı değişken 1 değerini almış, çalışmakta olup yoksulluk sınırının üzerinde gelir elde eden bireyler ise "çalışan yoksul değil" olarak 0 değeriyle kodlanmıştır. Açıklayıcı değişkenler ise literatür bağlamında yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, medeni durum, sağlık durumu, mülkiyet şekli, SGK' ya kayıtlılık, hane halkı tipi, çalışılan sektör ve bölgeler olarak belirlenmiştir. Ele alınan veriler STATA 14 istatistik programı kullanılarak kesikli regresyon logit modeli ile tahmin edilmiştir. Tablo 4.13'te çalışan yoksulluğun belirleyicilerini araştırmak amacıyla kullanılan açıklayıcı değişkenlere yer verilmiştir.

Cinsiyet değişkeni 1 ve 0 olmak üzere iki değer almaktadır ve 0 değeri çalışanın erkek olduğunu 1 değeri ise kadın olduğunu belirtmektedir. Eğitim ise 1, 2, 3 ve 4 değerini alan bir değişkendir. 1 değerini aldığı çalışanın en son bitirdiği okulun ilköğretim ve altı olduğunu göstermekte 2 değerini alması çalışanın en son bitirdiği okulun ortaokul düzeyinde olması ve 3 değerini alması ise çalışanın en son bitirdiği okulun lise düzeyinde, 4 değerini alması çalışanın yüksekokul, üniversite veya üstü olduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla eğitim değişkeninin artması çalışanın eğitim düzeyinin de artması anlamına gelmektedir. Medeni durum 1 değeri aldığı çalışanın evli, 0 değeri aldığı ise diğer durumlar (hiç evlenmemiş, boşanmış, eşi ölmüş) olduğunu anlatmaktadır. Sağlık durumu 1 değeri aldığı çalışanın sağlığının iyi olduğunu, 0 değeri aldığı ise kötü olduğunu anlatmaktadır. Çalışana ait diğer bir değişken olan mülkiyet şekli, değişkenin 1 değerini alması çalışanın oturduğu ev sahibi olması, 0 değerini alması diğer durumları (kiracı, lojman, ev sahibi değil ama kira ödemiyor) ifade etmektedir. SGK'ya kayıt durumuna baktığımızda 1 değerini alıyorsa çalışanın Sosyal Güvenlik Kuruluşuna kayıtlı olduğunu, 0 değerini aldığı ise kayıtlı olmadığını ifade etmektedir. Hane halkı tipi 1, 2, 3 ve 4 değerini alan bir değişkendir. 1 değerini aldığı çalışanın tek kişilik hanede yaşadığını, 2 değerini aldığı tek çekirdek aileden oluşan hanede yaşadığını, 3 değerini alması en az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanede 4 değerini alması ise çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanede yaşadığını göstermektedir. Çalışılan sektör 1 ise ferdin kamu sektöründe çalıştığını, 0 ise özel sektörde çalıştığını göstermektedir. Yaş değişkeni ise ferdin 2022 yılı Aralık ayındaki yaşını veren sürekli bir değişkendir.

Tablo 4.12 Açıklayıcı değişkenlerin tanımlamaları

Yaş	Ferdin yaşı
Cinsiyet	Cinsiyet 1- Kadın 0- Kadın Değil
Eğitim Seviyesi	Ferdin en son bitirdiği okul 1- Okur/Yazar Olmayan, Bir Okul Bitirmeyen, İlkokul, İlköğretim İse 2- Ortaokul İse 3- Genel Lise, Mesleki veya Teknik Lise İse 4- Yüksekokul, Fakülte, Yüksek Lisans, Doktora İse
Medeni Durum	Ferdin medeni durumu 1- Evli 0- Evli Değil
Sağlık Durumu	Ferdin genel sağlık durumu 1- İyi, Çok İyi 0- Orta, Kötü, Çok Kötü
Mülkiyet Şekli	Ferdin oturduğu konuttaki mülkiyet şekli 1- Ev Sahibi 0- Ev Sahibi Değil
SGK'ya Kayıt	Ferdin Sosyal Güvenlik Kuruluşuna kayıtlılık durumu 1-Kayıtlı 0-Kayıtlı Değil
Hane Halkı Tipi	Ferdin hane halkı tipi 1-Tek Kişilik Hane Halkı İse 2- Tek Çekirdek Aileden Oluşan Hane Halkı 3- En Az Bir Çekirdek Aile ve Diğer Kişilerden Oluşan Hane Halkı İse 4- Çekirdek Aile Bulunmayan Birden Fazla Kişiden Oluşan Hane Halkı İse
Çalışılan Sektör	Ferdin çalıştığı sektör 1-Kamu 0-Kamu Değil (Özel)
Bölgeler	1.Düzey Bölgeler TR1: İstanbul TR2: Batı Marmara TR3: Ege TR4: Doğu Marmara TR5: Batı Anadolu TR6: Akdeniz TR7: Orta Anadolu TR8: Batı Karadeniz TR9: Doğu Karadeniz TRA: Kuzey Doğu Anadolu TRB: Orta Doğu Anadolu TRC: Güney Doğu Anadolu

Kaynak: TÜİK, 2023 GYKA veri setinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.13. açıklayıcı değişkenlere ait verilerden düzenlenerek oluşturulmuş ve tabloda açıklayıcı değişkenlere ilişkin betimleyici, istatistik değerleri yer almıştır. Buna göre, yaş değişkeninin en az değeri 15 ve en fazla değeri ise 101'dir. Dolayısıyla çalışmada yer alan bireylerden en küçüğü 15 yaşında iken

en büyüğü 101 yaşında ve bireylerin ortalama yaşı ise 39.93'tür. Diğer değişkenler ise kesikli değerlerden oluşmaktadır.

Tablo 4.13 Açıklayıcı değişkenlere ait tanımlayıcı istatistik değerler

Değişkenler	Ortalama	Standart Hata	Minimum Değer	Maksimum Değer
Yaş	39,934	0,077	15	101
Cinsiyet	0,309	0,003	0	1
Eğitim Seviyesi	2,453	0,008	1	4
Medeni Durum	0,724	0,003	0	1
Sağlık Durumu	0,968	0,001	0	1
Mülkiyet Şekli	0,560	0,003	0	1
SGK'ya Kayıt	0,692	0,003	0	1
Hane Halkı Tipi	2,097	0,003	1	4
Çalışılan Sektör	0,199	0,002	0	1
Bölgeler	6,147	0,021	1	12

Kaynak: TÜİK, 2023 GYKA veri setinden yararlanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Bu çalışmada, bağımlı değişkenin yapıda olması (çalışan yoksul = 1, çalışan yoksul değil = 0) nedeniyle, ikili yanıt modelleri kullanılması uygun bulunmuştur. Model seçimi aşamasında logit ve probit modelleri arasında bir değerlendirme yapılmıştır. Her iki model de ikili sonuç değişkenlerini analiz etmek için kullanılabilmeyle birlikte, logit modeli lojistik dağılım fonksiyonuna dayalı yapısı sayesinde sonuçların olasılık oranları (odds ratio) üzerinden daha doğrudan ve kolay yorumlanmasına imkân tanımaktadır. Bu nedenle çalışmada, bağımlı değişkenin çalışan yoksul olma olasılığını etkileyen faktörleri analiz etmek amacıyla logit modeli kullanılmıştır.

Tablo 4.14 Akaike Bilgi Kriteri ve Bayesyen Bilgi Kriteri Karşılaştırması

OBS	LL(NULL)	LL(MODEL)	DF	AIC	BIC
26,598	-11153.14	-9012.885	11	18047.77	18137.9
26,598	-11153.14	-8.222.328	22	16488.66	16668.8

Kaynak: TÜİK, 2023 GYKA veri setinden yararlanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 4.14’te modelin Akaike Bilgi Kriteri (AIC) ve Bayesyen Bilgi Kriteri (BIC) değerlerini karşılaştırılmıştır. İlk model bölgeler değişkeni olmadan tahmin edilmiştir. İkinci model ise bölgeler değişkeni eklenerek tahmin edilmiştir. Bölgeler değişkeni modele eklendiğinde, log-olabilirlik değeri artmakta (yani sıfırdan daha yüksek bir değere ulaşmaktadır), bu da modelin gözlemlenen veriyi açıklama gücünün arttığını göstermektedir. Dolayısıyla, bölgeler değişkeninin modele dahil edilmesi, çalışan yoksulluğunu açıklamada önemli bir faktör olabilir. Ayrıca, bölgeler değişkeninin eklenmesiyle birlikte AIC ve BIC değerlerinin düştüğü gözlemlenmektedir, bu da modelin genel olarak iyileştiğini ve daha iyi uyum sağladığını göstermektedir.

Tablo 4.15 Bireyler İçin Çalışan Yoksulluğu: Lojistik Regresyon Sonuçları

Gözlem Sayısı	26,598	LR Chi2(21)	5861,63			
Log Likelihood	-8.222,3276	Prob> Chi2	0,0000			
		Pseudo R2	0,2628			
Açıklayıcı Değişken	Kat Sayılar	Standart Hata	z	P> z	Odds Oranı	dy/dx
Yaş	-0,017	0,002	-7,94	0,000	0,983	-0,002
Cinsiyet	-0,397	0,048	-8,34	0,000	0,672	-0,037
Eğitim Seviyesi	-0,541	0,021	-25,54	0,000	0,582	-0,051
Medeni Durum	0,041	0,061	0,67	0,503	1,042	0,004
Sağlık Durumu	-0,271	0,097	-2,78	0,005	0,763	-0,025
Mülkiyet Şekli	-0,529	0,043	-12,32	0,000	0,589	-0,049
SGK'ya Kayıt	-0,804	0,046	-17,43	0,000	0,447	-0,076
Hane Halkı Tipi	0,033	0,047	0,69	0,489	1,033	0,003
Çalışılan Sektör	-0,879	0,079	-11,03	0,000	0,415	-0,083
Hanede Çocuk Var	1,061	0,049	21,40	0,000	2,888	0,099
Bölgeler						
TR2	0,925	0,148	6,26	0,000	2,521	0,051
TR3	1,013	0,125	8,12	0,000	2,755	0,057
TR4	0,254	0,150	1,70	0,089	1,289	0,011
TR5	0,956	0,136	7,01	0,000	2,602	0,053
TR6	1,315	0,129	10,20	0,000	3,723	0,084
TR7	1,457	0,135	10,82	0,000	4,294	0,098
TR8	1,245	0,128	9,74	0,000	3,474	0,078
TR9	1,516	0,146	10,37	0,000	4,555	0,104
TRA	2,595	0,124	20,90	0,000	13,390	0,250
TRB	2,728	0,124	21,96	0,000	15,309	0,273

TRC	2,362	0,120	19,67	0,000	10,617	0,214
Sabit	-0,964	0,207	-4,65	0,000	0,381	

Kaynak: TÜİK, 2023 GYKA veri setinden yararlanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 4.15 logit model için sonuç değerleri ifade etmektedir. LR (Olabilirlik Oranı) modelin genel anlamlılığını değerlendirmek için kullanılır. Chi2(21) değeri 5861,63 ile modelin genel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Modelin prob değeri 0,000 olarak hesaplanmıştır ve en az bir bağımsız değişkenin yoksulluk üzerinde etkisi olduğunu doğrulamaktadır. Bağımsız değişkenlerin tamamı birlikte değerlendirildiğinde model bir bütün olarak anlamlıdır. Pseudo $R^2 = 0,2628$ değerine ulaşılmıştır. Modelin bağımlı değişkendeki (çalışan yoksulluğu) varyansın yaklaşık %26'sını açıkladığını gösteriyor. Bölgesel değişkenlerin olmadığı model ile karşılaştırılmış olup AIC ve BIC değerleri bölgelerin modele eklenmesi ile daha düşük olduğu için bu modele eklenmesi tercih edilmiştir, bu da bölgesel farklılıkların çalışan yoksulluğunu anlamada önemli olduğunu desteklemiştir.

Logit modelinde, tahmin edilen katsayıların üssel hali (exponansiyeli) alınarak odds oranı elde edilir. Odds oranı, bir değişkenin bir kategorisinin (örneğin, kadın olmak) bağımlı değişken üzerindeki etkisini ifade eder (İpek, 2019). Lojistik regresyonda:

- Odds Oranı > 1 : Bağımsız değişkenin varlığı, bağımlı değişkeni (çalışan yoksulluk) artırma eğilimindedir.
- Odds Oranı < 1 : Bağımsız değişkenin varlığı, bağımlı değişkeni azaltma eğilimindedir.
- Odds Oranı $= 1$: Bağımsız değişkenin varlığı, bağımlı değişkeni etkilemez.

Ayrıca değişkenlerin yoksulluk olasılığı üzerindeki doğrudan etkilerini gözlemlemek amacıyla marjinal etkiler de (dy/dx) hesaplanmıştır.

Yaş değişkenine ilişkin logit modelinde elde edilen katsayı -0,017 olarak hesaplanmış olup, bu katsayının üssel dönüşümüyle odds oranı 0,983 elde edilmiştir. Yaşın, çalışan yoksulluğu üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ($p < 0,000$) ve negatif yönde olup, bu etki sürdürülebilir bir nitelik taşımaktadır. Odds oranının 1'den küçük olması ($0,983 < 1$), yaşın artmasıyla birlikte çalışan yoksulluğu olasılığının azaldığını göstermektedir. Bu durum, yaş ilerledikçe çalışan bireylerin yoksulluk riskinin düştüğüne işaret etmektedir. Marjinal etki, her bir yaş

artışının çalışan yoksulu olma olasılığını yaklaşık %0,2 puan azalttığını ifade etmektedir.

Logit modelinde cinsiyet değişkenine ait katsayı -0,397 olarak tahmin edilmiş ve bu katsayının üssel dönüşümüyle odds oranı 0,672 elde edilmiştir. Cinsiyetin çalışan yoksulluğu üzerindeki etkisi negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0,000$). Bu sonuç, cinsiyet bağlamında değerlendirildiğinde, erkeklerin kadınlara kıyasla çalışan yoksulluğu riskiyle daha fazla karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır ($0,672 < 1$). Ayrıca, marjinal etki (dy/dx) değeri -0,037 olarak hesaplanmış olup, kadın olmanın çalışan yoksul olma olasılığını ortalama olarak %3,7 puan azalttığını göstermektedir. Tüm bu bulgular, kadın bireylerin erkeklere göre çalışan yoksulluğu açısından daha avantajlı bir konumda olduğunu göstermektedir.

Eğitim seviyesi değişkenine bakıldığında, katsayı -0,541 olarak hesaplanmış ve odds oranı 0,582 olarak bulunmuştur. Eğitim düzeyinin çalışan yoksulluğu üzerindeki etkisi negatif yönde olup, bu etki istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0,000$). Bu durum, eğitilmiş bireylerin daha yüksek ücretli ve güvenceli işlerde istihdam edildiğini yansıtmaktadır. Özellikle her bir eğitim seviyesi artışı, çalışan yoksulluğu olasılığını yaklaşık %5 civarında azaltmaktadır. Nitekim literatürde de yaygın şekilde desteklendiği üzere, eğitim düzeyi yükseldikçe bireylerin gelir seviyesi artmakta ve dolayısıyla yoksulluk riski azalmaktadır.

Medeni durum değişkeninin katsayısı 0,041 ve odds oranı 1,042 olarak belirlenmiştir. Medeni durumun çalışan yoksulluğu üzerindeki etkisi pozitif yönde olmasına rağmen, bu etki istatistiksel olarak kalıcı bir anlamlılık sergilememektedir ($p > 0,05$). Bu bulgu, medeni durumun çalışan yoksulluğunu belirlemede güçlü bir faktör olmadığını işaret etmektedir.

Sağlık durumu değişkenine ilişkin katsayı -0,271, odds oranı ise 0,763 olarak hesaplanmıştır. Sağlık durumundaki değişikliklerin yoksulluk riskini azalttığı ve bu etkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($p < 0,005$). Sağlık durumu kötü olan çalışan bireylerin yoksulluk riskiyle daha fazla karşılaştığı, buna karşılık iyi bir sağlık durumunun yoksulluktan çıkışta önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Marjinal etkiler incelendiğinde her bir sağlık düzeyindeki iyileşmenin, çalışan yoksulluğu olasılığını yaklaşık %2,5 puan azalttığı söylenebilir.

Mülkiyet şekli değişkeninin katsayısı -0,529, marjinal etkisi -0,049 ve odds oranı ise 0,589'dur. Mülkiyetin çalışan yoksulluğu üzerindeki etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0,000$). Ev sahipliğinin, yoksulluk riskini kayda değer ölçüde azalttığı gözlemlenmiştir. Bu durum, mülk sahipliğinin bireyleri ekonomik açıdan daha güvenceli bir konuma getirdiğini ortaya koymaktadır.

Sosyal Güvenlik Kuruluşuna kayıtlılık değişkeninin katsayısı -0,804, odds oranı 0,447 ve marjinal etkisi -0,076 olarak hesaplanmıştır. Sosyal güvenceye sahip olmanın, çalışan yoksulluğu riskini azalttığı ve bu etkinin istatistiksel olarak oldukça anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p < 0,000$). SGK kaydı olan bireylerin çalışan yoksulluğu riski önemli ölçüde daha düşüktür; kayıtlılık, yoksulluk olasılığını ortalama %7,6 puan azaltmaktadır. Dolayısıyla, sigortalı çalışanların düzenli gelir elde etme avantajı sayesinde yoksulluk oranlarının daha düşük olduğu görülürken, kayıt dışı çalışanların genellikle daha düşük ücretlerle istihdam edildiği ve sosyal haklardan yoksun kaldığı dikkat çekmektedir. Bu sonuç, sosyal güvenlik sisteminin yoksullukla mücadelede kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır.

Hane halkı tipi değişkenin katsayısı 0.033, odds oranı 1.033'tür. Hane halkının tipinin etkisi olumludur. Ancak p değeri ($0,489$) $> 0,05$ olduğundan anlamlı değildir. Bu durum hane halkı tipi değişkeninin yoksulluk üzerinde kalıcı olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Yani, bu değişkenin modelde yer almaması, çalışan yoksulluğunun anlaşılması konusunda diğer değişkenler (örneğin eğitim düzeyi, SGK kaydı veya bölgesel değişiklikler) kadar güçlü bir katkı sunmaktadır.

Çalışılan sektör değişkeninin katsayısı -0,879, odds oranı 0,415 ve marjinal etkisi -0,083'tür. Bu değişkenin, çalışan yoksulluğu riski üzerinde güçlü ve negatif bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir. $P < 0.000$ olması anlamlı olduğunu göstermektedir. Kamu sektöründe çalışmak, çalışan yoksulluğu riskini önemli ölçüde azaltmaktadır.

Hanede çocuk varlığı olması durumunun katsayısı 1.061, marjinal etkisi 0,099 ve odds oranı 2.888'dir. $P < 0.01$ olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Hanede çocuk bulunmasının, çalışan yoksulluğu riskini artırdığı belirgin şekilde görülmektedir. Model sonuçlarına göre, evinde çocuk bulunan çalışan bireylerin yoksul olma olasılığı, çocuk bulunmayanlara göre yaklaşık 2,8 kat daha fazladır. Marjinal etki sonuçları da bu bulguyu desteklemekte; çocuk sahibi hanelerin çalışan yoksulu olma olasılığı ortalama olarak %9,9 puan daha yüksek bulunmuştur. Bu

durum, çocuk sahibi hanelerde artan ekonomik yüklerin yoksulluk olasılığını yükselttiğini düşündürmektedir.

Bölgeler değişkeni analizinde, TR1 (İstanbul) referans kategori olarak alınmış ve bölgesel farklılıkların varlığı dikkat çekmiştir. TR2, TR3, TR4, TR5, TR6, TR7, TR8, TR9, TRA, TRB ve TRC bölgelerinde yoksulluk riskinin İstanbul'a kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Özellikle TRA (odds oranı: 13,390), TRB (odds oranı: 15,390) ve TRC (odds oranı: 10,617) bölgelerinde yoksulluk riskinin çarpıcı derecede yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin ekonomik gelişmişlik düzeyinin daha düşük olmasıyla uyumludur. Dolayısıyla bölgesel eşitsizliklerin, çalışan yoksulluğunu açıklamada önemli bir faktör olduğu anlaşılmaktadır.

Ekonometrik analizlerde, bağımsız değişkenler arasındaki yüksek korelasyon, çoklu bağlantı problemine yol açabilir. Çoklu bağlantı, regresyon katsayılarının güvenilirliğini düşürebilir ve değişkenlerin etkilerini doğru bir şekilde ölçmeyi zorlaştırabilir (Gujarati & Porter, 2009). Bu durum, özellikle logit ve probit gibi doğrusal olmayan modellerde de önem taşır, çünkü yüksek korelasyonlu değişkenler tahmin edilen olasılıkların doğruluğunu etkileyebilir (Wooldridge, 2016).

Çoklu bağlantı problemi olup olmadığını belirlemek için VIF (Varyans Artış Faktörü) testi yaygın olarak kullanılır. Genel olarak, $VIF > 10$ olduğunda çoklu bağlantı ciddi bir sorun olarak değerlendirilir (Gujarati & Porter, 2009). Ancak, 5'in üzerindeki değerler bile dikkat gerektirebilir. Çözüm olarak, yüksek korelasyon gösteren değişkenlerin modelden çıkarılması veya birleştirilmesi önerilmektedir (Stock & Watson, 2020).

Tablo 4.16 Açıklayıcı değişkenler arası çoklu bağlantının incelenmesi

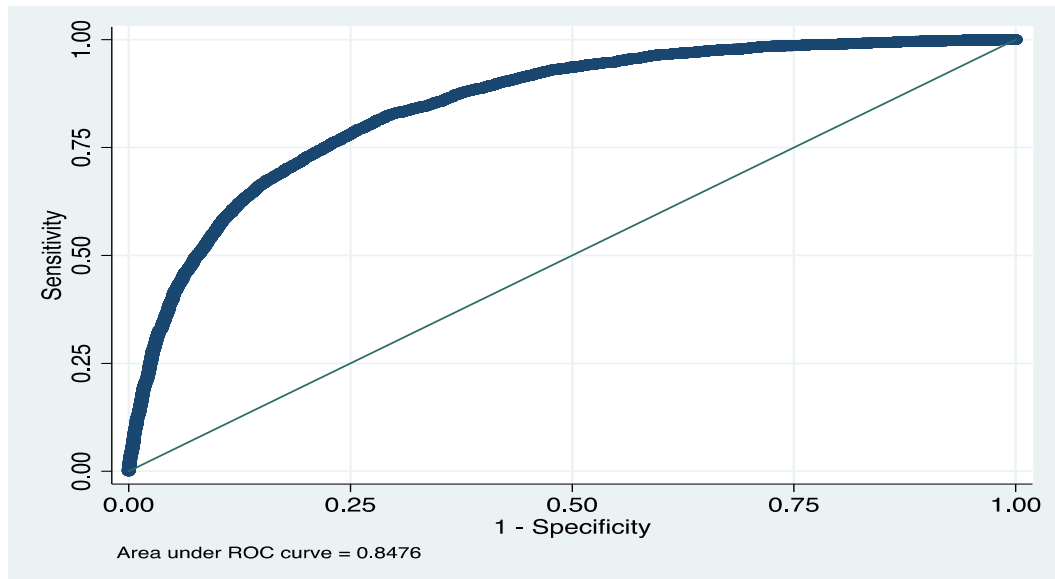
DEĞİŞKEN	VIF	1 / VIF
Yaş	1.81	0.552312
Cinsiyet	1.04	0.960861
Eğitim Seviyesi	1.54	0.651113
Medeni Durum	1.64	0.610923
Sağlık Durumu	1.04	0.959201
Mülkiyet Şekli	1.09	0.916507
SGK'ya Kayıt	1.45	0.690140

Hane Halkı Tipi	1.08	0.927047
Çalışılan Sektör	1.34	0.743815
Hanede Çocuk Var	1.35	0.740424
Bölgeler		
TR2	1.50	0.664683
TR3	2.04	0.489761
TR4	1.76	0.569434
TR5	1.73	0.579401
TR6	1.71	0.583956
TR7	1.53	0.651926
TR8	1.84	0.543863
TR9	1.39	0.717955
TRA	1.66	0.602614
TRB	1.63	0.614340
TRC	1.88	0.531039
Mean VIF	1.53	

Kaynak: TÜİK, 2023 GYKA veri setinden yararlanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 4.16’te modelde çoklu bağlantı problemi olup olmadığını VİF (Varyans Artış Faktörü) ile incelenmiştir. Bu çalışmada yapılan analiz sonucunda, bağımsız değişkenlerin VIF değerlerinin düşük olduğu ve ortalama VIF (mean VIF) değerinin 1.53 olduğu görülmüştür. Hiçbir değişkenin VIF değeri 10’nun üzerine çıkmayıp çoğunlukla 2’nin altında kalarak çoklu bağlantı probleminin ciddi bir sorun olmadığı ve regresyon katsayılarının güvenilir olduğunu göstermektedir.

Grafik 4.1 Çalışan Yoksulluğu için ROC eğrisi

Lojistik regresyon modellerinde modelin sınıflandırma başarısını ölçmek için en yaygın yöntemlerden biri ROC eğrisi ve bu eğri altında kalan alan olan AUC (Area Under the Curve) değeridir. ROC eğrisi, modelin hassasiyet ve özgüllük oranlarını karşılaştırarak, sınıflandırma performansını görselleştiren bir grafikdir (Hosmer, Lemeshow, & Sturdivant, 2013). Etkili bir ROC eğrisinde, gerçek pozitif oranı (hassasiyet) sol üst köşeye yakın bir noktadan geçmeli ve 1'e yaklaşmalıdır. Buna karşılık, yanlış pozitif oranı (özgüllük) ise 0'a yakın olmalıdır. Modelin sınıflandırma başarısı, ROC eğrisi altında kalan alanın büyüklüğü ile ölçülmektedir. Bu büyüklük yani AUC değeri 0.50 ile 1.00 arasında değişir; 0.50 değeri modelin rastgele tahmin yaptığını gösterirken, 1.00'e yakın bir değer daha iyi bir sınıflandırma performansını ifade etmektedir. AUC = 1.00 olması durumunda ise model, mükemmel bir sınıflandırma yaptığını göstermektedir (Örender & Giray Yakut, 2019).

Grafik 4.1'de ROC (Receiver Operating Characteristic) eğrisi, logit modelinin yoksulluk durumunu tahmin etme başarısını göstermektedir. Gözlem sayısı 26,598 ve eğri altındaki alan (AUC - Area Under Curve): 0.8476'dır. Dolayısıyla, 0.8476 değeri, modelin yoksulluk durumunu tahmin etmede güçlü bir ayırt edici güce sahip olduğunu göstermektedir. Eğri, rastgele sınıflandırmayı gösteren 45 derece çizgisinden belirgin şekilde yukarıdadır. Bu da modelin iyi bir duyarlılık (sensitivity) ve özgüllük (specificity) sunduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, bu modelin çalışan yoksulluğu tahmin etme açısından başarılı olduğunu söylemek mümkündür.

Çalışmanın bu bölümünde, çalışan yoksulluğunun toplumsal cinsiyet temelinde farklılaşıp farklılaşmadığını daha ayrıntılı olarak inceleyebilmek amacıyla kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı lojistik regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Böylece, çalışan yoksulluğunu etkileyen faktörlerin cinsiyete özgü dinamiklerini ortaya koymak ve kadın ile erkek çalışanlar arasında gözlenen yapısal farklılıkları daha net bir şekilde değerlendirmek mümkün olmuştur. Aşağıda, her iki cinsiyet grubuna ilişkin model sonuçları ayrı ayrı sunulmakta ve karşılaştırmalı olarak yorumlanmaktadır.

Tablo 4.17 Erkekler İçin Çalışan Yoksulluğu: Lojistik Regresyon Sonuçları

Gözlem Sayısı	18,367		LR Chi2(21)	4276,17		
Log Likelihood	-6.030,0165		Prob> Chi2	0,0000		
			Pseudo R2	0,2618		
Açıklayıcı Değişken	Kat Sayılar	Standart Hata	z	P> z 	Odds Oranı	dy/dx
Yaş	-0,015	0,002	-5,75	0,000	0,985	-0,002
Eğitim Seviyesi	-0,539	0,014	-22,64	0,000	0,583	-0,054
Medeni Durum	0,173	0,091	2,26	0,024	1,189	0,017
Sağlık Durumu	-0,252	0,093	-2,10	0,036	0,777	-0,025
Mülkiyet Şekli	-0,600	0,027	-11,98	0,000	0,549	-0,060
SGK'ya Kayıt	-0,704	0,026	-13,45	0,000	0,495	-0,071
Hane Halkı Tipi	0,046	0,059	0,82	0,414	1,048	0,005
Çalışılan Sektör	-0,925	0,035	-10,59	0,000	0,397	-0,093
Hanede Çocuk Var	1,196	0,197	20,05	0,000	3,307	0,120
Bölgeler						
TR2	0,896	0,421	5,22	0,000	2,451	0,051
TR3	1,021	0,398	7,12	0,000	2,777	0,062
TR4	0,349	0,240	2,07	0,039	1,418	0,016
TR5	0,955	0,401	6,18	0,000	2,599	0,056
TR6	1,262	0,526	8,48	0,000	3,534	0,083
TR7	1,470	0,669	9,55	0,000	4,349	0,105
TR8	1,287	0,536	8,70	0,000	3,623	0,086
TR9	1,591	0,861	9,08	0,000	4,911	0,118
TRA	2,604	1,914	18,39	0,000	13,513	0,264
TRB	2,793	2,309	19,74	0,000	16,323	0,296
TRC	2,481	1,620	18,31	0,000	11,954	0,243
Sabit	-1,353	0,063	-5,55	0,000	0,259	

Kaynak: TÜİK, 2023 GYKA veri setinden yararlanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Çalışan erkekler için kurulan lojistik regresyon modeli (Tablo 4.17) genel anlamda anlamlı bulunmuştur ($LR\ chi^2(21) = 4276,17$; $p < 0,000$) ve modelin Pseudo R^2 değeri 0,2618 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç, bağımsız değişkenlerin çalışan yoksulluğu üzerindeki varyansın yaklaşık %26'sını açıkladığını göstermektedir.

Model bulgularına göre, yaş ilerledikçe erkek çalışanların yoksulluk riski azalmaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe erkeklerin çalışan yoksulluğu riski belirgin şekilde düşmekte; yüksek eğitilmiş erkeklerin yoksul olma ihtimali daha düşük seyretmektedir. Sağlık durumu iyi olan, ev sahibi olan ve sosyal güvenlik sistemine kayıtlı çalışan erkeklerin de yoksulluk riski anlamlı şekilde daha düşüktür. Kamu sektöründe çalışan erkekler, özel sektörde çalışanlara kıyasla daha düşük yoksulluk riski taşımaktadır.

Önemli bir bulgu olarak, hanede çocuk bulunması erkeklerde çalışan yoksulluğu riskini ciddi biçimde artırmaktadır. Hanede çocuk bulunan erkek çalışanların, çocuk bulunmayanlara kıyasla çalışan yoksulu olma olasılığı yaklaşık 3,3 kat daha yüksektir. Ayrıca medeni durum değişkeninin pozitif ve anlamlı olması, evli erkeklerin çalışan yoksulu olma ihtimalinin bekâr erkeklere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, erkek çalışanların yoksulluk riskinin yalnızca bireysel özelliklerden değil, aynı zamanda hane yapısı ve ailevi yükümlülüklerden de güçlü şekilde etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bölgesel dağılımlarda ise İstanbul baz alındığında özellikle Kuzey Doğu Anadolu, Orta Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu bölgelerinde erkek çalışanların yoksulluk riskinin diğer bölgelere göre anlamlı ölçüde yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4.18 Kadınlar İçin Çalışan Yoksulluğu: Lojistik Regresyon Sonuçları

Gözlem Sayısı	8,231	LR Chi2(21)	1648,44			
Log Likelihood	-2.105,6708	Prob> Chi2	0,0000			
		Pseudo R2	0,2813			
Açıklayıcı Değişken	Kat Sayılar	Standart Hata	z	P> z 	Odds Oranı	dy/dx
Yaş	-0,033	0,004	-7,87	0,000	0,968	-0,002
Eğitim Seviyesi	-0,561	0,051	-10,97	0,000	0,571	-0,043
Medeni Durum	-0,49	0,106	-4,63	0,000	0,613	-0,037
Sağlık Durumu	-0,309	0,168	-1,84	0,066	0,734	-0,024
Mülkiyet Şekli	-0,269	0,086	-3,13	0,002	0,764	-0,020
SGK’ya Kayıt	-1,468	0,115	-12,81	0,000	0,230	-0,112
Hane Halkı Tipi	-0,015	0,085	-0,18	0,858	0,985	-0,001
Çalışılan Sektör	-0,611	0,205	-2,98	0,003	0,543	-0,046
Hanede Çocuk Var	0,607	0,093	6,53	0,000	1,835	0,046
Bölgeler						
TR2	1,020	0,299	3,41	0,001	2,772	0,050

TR3	0,978	0,259	3,77	0,000	2,660	0,048
TR4	-0,059	0,329	-0,18	0,858	0,943	-0,002
TR5	0,972	0,295	3,30	0,001	2,644	0,047
TR6	1,423	0,265	5,37	0,000	4,149	0,082
TR7	1,455	0,284	5,13	0,000	4,286	0,085
TR8	1,100	0,263	4,19	0,000	3,005	0,056
TR9	1,269	0,282	4,50	0,000	3,557	0,069
TRA	2,586	0,263	9,84	0,000	13,283	0,217
TRB	2,513	0,264	9,52	0,000	12,339	0,207
TRC	1,736	0,267	6,50	0,000	5,672	0,112
Sabit	0,273	0,411	0,66	0,507	1,314	

Kaynak: TÜİK, 2023 GYKA veri setinden yararlanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Çalışan kadınlar için de kurulan lojistik regresyon modeli (Tablo 4.18) genel olarak anlamlı bulunmuştur ($LR\ chi^2(21) = 1648,44$; $p < 0,000$) ve modelin Pseudo R^2 değeri 0,2813 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, modelin bağımlı değişken olan çalışan yoksulluğundaki varyansın yaklaşık %28'ini açıkladığını göstermektedir. Ayrıca erkekler için modelle karşılaştırıldığında kadınlar için modelin açıklayıcılık gücü erkeklerinkine göre biraz daha yüksek çıkmıştır.

Model sonuçlarına göre, yaş değişkeni negatif ve anlamlıdır; yaş ilerledikçe çalışan kadınların yoksulluk riski azalmaktadır. Eğitim seviyesindeki artış, kadın çalışanların çalışan yoksulu olma riskini önemli ölçüde düşürmektedir. Eğitim seviyesi yüksek olan kadınların, düşük eğitilmiş kadınlara kıyasla çalışan yoksulu olma ihtimali anlamlı şekilde daha düşüktür. Medeni durum değişkeni, kadınlar için negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Evli kadınların çalışan yoksulu olma olasılığı, bekâr kadınlara kıyasla daha düşüktür. Sağlık durumu iyi olan kadınların çalışan yoksulu olma riski anlamlı şekilde azalmakta, sağlık durumu kötü olan bireylerde ise yoksulluk riski artmaktadır. Mülkiyet sahibi olmak çalışan kadınların yoksulluk riskini önemli ölçüde azaltmaktadır. Sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı çalışmak da yoksulluk riskini anlamlı ölçüde düşürmektedir. Çalışılan sektör değişkeni de kadınlar için önemlidir; kamu sektöründe çalışan kadınların çalışan yoksulu olma olasılığı, özel sektörde çalışanlara göre belirgin şekilde daha düşüktür.

Öte yandan, hanede çocuk bulunması kadınlar için de çalışan yoksulluk riskini anlamlı şekilde artırmaktadır. Çocuk sahibi kadınların çalışan yoksulu olma

olasılığı, çocuk sahibi olmayanlara göre daha yüksektir. Bu sonuç, bakım yükümlülüklerinin haneler üzerinde yarattığı ekonomik baskının bir göstergesidir. Bölgesel değişkenler incelendiğinde, doğu ve güneydoğu bölgelerinde (özellikle TRA, TRB, TRC bölgelerinde) yaşayan kadınların çalışan yoksulluk riskinin batı bölgelerine kıyasla belirgin şekilde daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, bölgesel eşitsizliklerin kadın çalışanlar üzerinde de etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 4.19 Kadınlar ve Erkekler Çalışan Yoksulluğunun Belirleyiciliği Karşılaştırması

KADINLAR					ERKEKLER			
Değişken	Yön	Odds Oranı	Marjinal Etki	Yorum	Yön	Odds Oranı	Marjinal Etki	Yorum
Yaş	-	0,968	-0,002	Yaş arttıkça çalışan yoksulluk riski azalıyor.	-	0,985	-0,002	Yaş arttıkça çalışan yoksulluğu azalıyor.
Eğitim Seviyesi	-	0,571	-0,043	Eğitim arttıkça risk azalıyor.	-	0,583	-0,054	Eğitim arttıkça risk azalıyor (marjinal etkisi daha yüksek).
Medeni Durum	-	0,613	-0,037	Evli olmak yoksulluğu azaltıyor (anlamli ve negatif).	+	1,189	0,017	Evli olmak yoksulluğu artırıyor (anlamli ve pozitif).
Sağlık Durumu	-	0,734	-0,024	Sağlıklı olmak yoksulluğu azaltıyor.	-	0,549	-0,025	Sağlıklı olmak yoksulluğu azaltıyor.
Mülkiyet Şekli	-	0,764	-0,020	Ev sahibi olmak yoksulluğu azaltıyor.	-	0,777	-0,060	Ev sahibi olmak yoksulluğu azaltıyor.
SGK'ya Kayıt	-	0,230	-0,112	Sosyal güvence yoksulluğu azaltıyor (daha belirgin etki).	-	0,495	-0,071	Sosyal güvence yoksulluğu azaltıyor.
Çalışılan Sektör	+	0,543	-0,046	Özel sektörlerde çalışanlar daha riskli.	+	0,397	-0,093	Özel sektörlerde çalışanlar daha riskli.
Hanede Çocuk Var	+	1,835	0,046	Çocuk sahibi olmak yoksulluğu artırıyor (yaklaşık 1,8 kat).	+	3,307	0,120	Çocuk sahibi olmak yoksulluğu artırıyor (yaklaşık 3,3 kat).
Hane Halkı Tipi	-	0,985	-0,001	Anlamsız bir değişkendir (p>0,05)	+	1,048	0,005	Anlamsız bir değişkendir (p>0,05)
Bölgesel Etkiler	Özellikle Orta Anadolu (TR7) ve Güneydoğu Anadolu (TRC) bölgelerinde yaşayan kadınların yoksulluk riski, İstanbul'daki kadınlara kıyasla çok daha fazla. Kadınlar için özellikle TRC ve TR7 bölgelerinde risk artışı erkeklerden daha keskin.				En belirgin farklar Orta Anadolu (TR7), Kuzey Doğu Anadolu (TRA) ve Güney Doğu Anadolu (TRC) bölgelerinde ortaya çıkıyor. Özellikle TRC bölgesinde erkek çalışan yoksulluğu İstanbul'a göre yaklaşık 2,7 kat daha yüksek.			

Kaynak: TÜİK, 2023 GYKA veri setinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yapılan analizler sonucunda hem erkekler hem de kadınlar için ayrı ayrı kurulan lojistik regresyon modelleri genel anlamda anlamlı bulunmuştur. Tablo 4.19. kadınlar ve erkekler için çalışan yoksulluğunun belirleyiciliği için yapılan analiz sonuçlarını karşılaştırmalı olarak vermektedir. Buna göre, yaş değişkeninin her iki cinsiyet için de çalışan yoksulluğunu azalttığı, eğitim seviyesinin yükselmesinin ise hem kadınlar hem erkekler için önemli bir koruyucu faktör olduğu bulunmuştur; ancak erkeklerde eğitimin etkisi biraz daha güçlüdür. Medeni durum kadınlar için yoksulluğu azaltırken, erkeklerde yoksulluk riskini artırmaktadır. İyi sağlık durumu, ev sahipliği ve sosyal güvenlik kaydı her iki grup için de yoksulluğu azaltıcı etkiler göstermektedir. Hanede çocuk bulunması, erkeklerde çalışan yoksulluğu riskini kadınlara kıyasla daha güçlü biçimde artırmaktadır. Çalışılan sektör açısından özel sektörde istihdam, her iki grup için de daha yüksek bir yoksulluk riskiyle ilişkilidir. Bölgesel düzeyde ise, doğu ve güneydoğu bölgelerinde yaşayan çalışanların, özellikle kadınların, yoksulluk riski İstanbul'a göre belirgin biçimde daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuçlar, çalışan yoksulluğunun bireysel özellikler kadar yapısal ve bölgesel eşitsizliklerden de güçlü şekilde etkilendiğini göstermektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Türkiye’de çalışma hayatındaki cinsiyet ayrımı ve çalışan yoksulluğu arasındaki ilişkiyi derinlemesine incelemeyi amaçlamış ve bu doğrultuda TÜİK’in 2023 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Mikro Veri Seti’nden yararlanarak bir ekonometrik analiz gerçekleştirmiştir. Türkiye’de çalışan yoksulluğunun belirleyicilerini ve bu bağlamda kadın ile erkekler arasındaki farklılıkları ortaya koymayı hedeflemiştir. Çalışma, yoksulluğun çok boyutlu bir sorun olduğunu, çalışan yoksulluğu da bireylerin istihdam edilmelerine rağmen temel ihtiyaçlarını karşılayacak gelir düzeyine ulaşamamaları olarak tanımlanmıştır. Araştırma, yoksulluğun yalnızca bireysel faktörlerle değil, aynı zamanda yapısal ve toplumsal dinamiklerle şekillendiğini ortaya koymuş; bu bağlamda kadın ve erkeklerin işgücü piyasasındaki konumlarının farklılıklarını ve bu farklılıkların yoksulluk riski üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde analiz etmiştir.

Ekonometrik analizde kullanılan logit modeli, çalışan yoksulluğunun belirleyicilerini yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, medeni durum, sağlık durumu, mülkiyet şekli, SGK’ya kayıtlılık, hane halkı tipi, çalışılan sektör ve bölgesel farklılıklar gibi açıklayıcı değişkenler üzerinden değerlendirmiştir. Bu, kullanılan verilerin ve seçilen değişkenlerin, Türkiye’deki çalışan yoksulluğu olgusunu anlamada güvenilir bir temel sunduğunu ifade etmektedir.

Çalışmanın bulguları, işgücü piyasasında kadınların erkeklere kıyasla daha dezavantajlı bir konumda bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Kadınların işgücüne katılım oranı (%35,8), erkeklerin oranının (%71,2) oldukça gerisinde kalmaktadır. Bu durum, toplumsal cinsiyet rolleri, eğitimdeki fırsat eşitsizlikleri, aile içi bakım sorumlulukları ve kayıt dışı istihdam gibi yapısal faktörlerle yakından ilişkilidir. Kadınların daha çok tarım, hizmet ve sosyal hizmetler gibi düşük ücretli ve güvencesiz sektörlerde yoğunlaştığı, erkeklerin ise inşaat ve imalat gibi görece daha yüksek gelir potansiyeli taşıyan sektörlerde çalıştığı görülmektedir. Ayrıca, kadınların SGK’ya kayıtlılık oranı (%63,29) erkeklere (%71,89) göre daha düşük olup, kadınların kayıt dışı istihdama daha fazla maruz kaldığını ve sosyal güvenlikten yeterince yararlanamadığını göstermektedir. İşgücüne katılamayan kadınların %54,61’inin ev işleri ve bakım sorumlulukları nedeniyle çalışma hayatına dahil olamadığı, buna karşılık erkeklerde bu oranın %0,06 gibi ihmal

edilebilir düzeyde olması, toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar üzerindeki ekonomik baskıyı daha da artırdığını göstermektedir. Kadınlar açısından eğitim düzeyi ve SGK'ya kayıtlılık, çalışan yoksulluğunu azaltan temel faktörler arasında öne çıkarken, hane halkında çocuk bulunması yoksulluk riskini artıran önemli bir unsur olmuştur. Bölgesel düzeyde ise, doğu ve güneydoğu bölgelerinde kadın çalışanların yoksulluk riski erkeklere kıyasla daha yüksek bulunmuştur. Kamu sektöründe istihdam edilen kadınların ise çalışan yoksulluğundan görece daha korunaklı olduğu tespit edilmiştir.

Erkekler açısından bakıldığında, işgücüne katılım oranları yüksek olmasına rağmen, vasıfsız ve düşük ücretli işlerde çalışanlar arasında çalışan yoksulluğu riskinin devam ettiği görülmektedir. Düşük ücretler, uzun çalışma saatleri ve iş güvencesizliği gibi unsurlar, erkeklerin de çalışan yoksulluğuna maruz kalmasına yol açmaktadır. Ancak erkeklerin daha yüksek eğitim seviyelerine ve kayıtlı istihdama daha kolay erişebilmesi, yoksulluk risklerini kadınlara göre bir ölçüde hafifletmektedir. Öte yandan, medeni durum kadınlar için koruyucu bir etkiye sahipken, erkeklerde evlilik çalışan yoksulluğunu artıran bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla evli erkeklerde çalışan yoksulluğu riskinin artması, hane geçimi yükümlülüğünün ekonomik baskıyı ağırlaştırdığına işaret etmektedir.

Genel olarak, cinsiyet farklılıkları çalışan yoksulluğunun sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal ve yapısal dinamiklerle şekillendiğini göstermektedir. Bu nedenle çalışan yoksulluğuyla mücadelede toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini azaltmaya yönelik politikaların hayati öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Analiz sonuçlarına göre, eğitim seviyesinin artması yoksulluk riskini %41,8 oranında azaltmakta; bu da eğitimin, bireylerin daha yüksek gelir getiren ve güvenceli işlere erişiminde kilit bir rol oynadığını doğrulamaktadır. Ayrıca eğitim kazançlarının erkeklerde biraz daha güçlü olduğu görülmektedir. SGK'ya kayıtlılık, yoksulluk riskini %55,3 oranında düşürerek sosyal güvencenin ekonomik istikrar üzerindeki etkisini ortaya koymuş; ev sahipliği ise %41,1'lik bir azalma ile maddi güvenlik açısından önemli bir koruyucu faktör olarak öne çıkmıştır.

Yapılan analize göre, en belirgin bulgulardan biri, hanede çocuk bulunmasının yoksulluk riskini 2,88 kat artırmasıdır. Bu durum, aile içindeki bakım yükümlülüklerinin, özellikle kadınların iş gücüne katılımını olumsuz etkileyerek hane gelirini baskıladığını ortaya koymaktadır. Hane halkında çocuk bulunması her

iki grup için de yoksulluk riskini artırsa da bu etkinin erkeklerde daha güçlü olduğu tespit edilmiştir. Bu etkinin, kadınların iş gücünden ayrılmaları ve sonuç olarak hane gelirinin azalmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Çocuk bakım sorumlulukları, kadınları iş gücünden çekilmeye zorlamakta ve bu durum özellikle çift gelirli hanelerde yoksulluk riskini artırmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO, 2018) göre, dünya genelinde 25-54 yaş arası bireylerin %34'ü en az bir çocuğa sahipken, küçük çocukları olan kadınların iş gücüne katılım oranı, küçük çocuğu olmayan kadınlara göre 12 puan daha düşüktür. Geniş ailelerde bu fark 14 puana kadar çıkmaktadır ve fark, geleneksel cinsiyet normları nedeniyle çocuk bakım yükünün çoğunlukla kadınların üzerine düşmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla analiz sonucu uluslararası bulgularla da uyumludur ve geleneksel cinsiyet normları nedeniyle çocuk bakım yükünün çoğunlukla kadınların üzerinde olması hanenin ekonomik durumu üzerinde etkilidir.

Bölgesel analizler ise, İstanbul'a kıyasla doğu bölgelerinde (özellikle TRA, TRB ve TRC) yoksulluk riskinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuş; bu, Türkiye'deki bölgesel ekonomik eşitsizliklerin çalışan yoksulluğunu derinleştiren temel bir unsur olduğunu kanıtlamaktadır. Özellikle kadın çalışanlar için bu bölgesel eşitsizliklerin etkisi daha keskin ve belirgin düzeydedir. Literatür de bu bölgelerdeki daha yüksek yoksulluk oranlarını, düşük gelir, yüksek harcama farkları ve çocuk sayısının fazla olması gibi etkenlere bağlamakta ve hedeflenmiş bölgesel politikalara duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır (Saatçi & Akpınar, 2007). Ayrıca, Aşık vd. (2023) çalışmasında, bölgesel eşitsizliklerin evrimi ve Batı-Doğu farklarının sanayileşme süreciyle ilişkilendirildiğini belirtmektedir. İlgili çalışma NUTS 2 seviyesinde yapılan yakınsama analizi ile net bir coğrafi bölünme olduğunu ve doğu illerinin farklı bir yakınsama kulübü oluşturduğunu ortaya koymuş ve Türkiye'de ekonomik faaliyetlerin mekânsal dağılımının, 1950 sonrasında İstanbul ve kuzeybatısındaki illere yapılan göçlerin etkisiyle zamanla daha da yoğunlaştığını bulmuştur.

Çalışma, çalışan yoksulluğunun yalnızca bireysel gelir eksikliğiyle sınırlı olmadığını, küreselleşme, enformel ekonomi, düşük ücret politikaları, istihdam yapısındaki değişimler ve sosyal harcamaların yetersizliği gibi yapısal faktörlerle beslendiğini vurgulamaktadır. Kadınlar, bu yapısal sorunlardan erkeklere kıyasla daha fazla etkilenmekte; bu da toplumsal cinsiyet eşitliği açısından ciddi bir eksikliği işaret etmektedir.

Çalışan yoksulluğunu azaltmak ve kadın ile erkekler arasında işgücü piyasasındaki eşitsizlikleri gidermek amacıyla, aşağıdaki detaylı öneriler sunulmuştur. Bu öneriler, analizden elde edilen bulgulara dayanmakta ve hem bireysel hem de yapısal düzeyde uygulanabilir çözümler içermektedir:

- 1. Eğitim ve Mesleki Becerilerin Geliştirilmesi:** Eğitim seviyesinin yoksulluk riskini azalttığı bulgusu, özellikle kadınların eğitime erişimini artırmaya yönelik politikaların önemini ortaya koymaktadır. Kız çocuklarının okullaşma oranlarını artırmak için burs programları ve maddi destekler sağlanmalı; kırsal bölgelerde okul altyapısı güçlendirilmelidir. Kadınların teknik ve profesyonel beceriler kazanmasını teşvik etmek amacıyla, mesleki eğitim programları çeşitlendirilmeli ve bu programlara katılım için teşvik mekanizmaları (örneğin, ücretsiz kurslar veya sertifika destekleri) oluşturulmalıdır. Erkekler için de vasıfsız işlerden nitelikli işlere geçişi destekleyen yeniden eğitim programları geliştirilmeli; bu, özellikle doğu bölgelerindeki erkeklerin ekonomik durumunu iyileştirebilir.
- 2. Kayıt Dışı İstihdamın Önlenmesi:** SGK'ya kayıtlılığın yoksulluğu azalttığı göz önüne alınarak, kayıt dışı istihdamın yoğun olduğu tarım ve hizmet sektörlerinde denetimler sıkılaştırılmalıdır. İşverenler için kayıtlı istihdamı teşvik eden vergi indirimleri veya prim destekleri gibi ekonomik araçlar kullanılmalıdır. Kadınların kayıt dışı çalışmaya daha fazla maruz kaldığı tespit edildiğinden, bu kesime yönelik özel istihdam teşvikleri (örneğin, kadın istihdam eden işletmelere maddi destek) uygulanabilir. Kayıt dışı çalışanların sosyal güvenlik sistemine entegrasyonunu kolaylaştırmak için, esnek kayıt modelleri (örneğin, yarı zamanlı çalışanlar için düşük prim seçenekleri) geliştirilmelidir.
- 3. Aile ve İş yaşamını Dengeleme Politikaları:** Hanede çocuk varlığının yoksulluk riskini artırdığı bulgusu, kadınların bakım yükümlülüklerini azaltacak politikaların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Devlet destekli kreş ve okul öncesi eğitim kurumlarının sayısı artırılmalı; bu hizmetler, özellikle düşük gelirli hanelere ücretsiz veya düşük maliyetli olarak sunulmalıdır. İşverenlerin, çalışanlar için esnek çalışma saatleri ve uzaktan çalışma gibi seçenekler sunması teşvik edilmelidir. Bu kadınların işgücüne katılımını destekleyerek hane gelirlerini artırabilir. Ayrıca, kadın girişimciliği

desteklenmelidir. Kadınların üst düzey yöneticilik pozisyonlarına erişimini artırmak için şirketlerde çeşitlilik politikaları uygulanmalıdır. Özellikle evli erkeklerde yoksulluk riskinin artması, aile geçim yükümlülüğünün ekonomik baskıyı artırdığını göstermektedir. Babalık izni gibi politikalar yaygınlaştırılarak, bakım sorumluluklarının cinsiyetler arasında daha dengeli paylaşılması sağlanabilir.

4. **Bölgesel Kalkınma ve Eşitsizliklerin Azaltılması:** Doğu bölgelerindeki yüksek yoksulluk riski, bu alanlara yönelik özel kalkınma stratejilerini zorunlu kılmaktadır. Bölgesel altyapı yatırımları (örneğin, sanayi bölgeleri veya tarım kooperatifleri) teşvik edilmeli; bu hem kadınların hem de erkeklerin istihdam olanaklarını artırabilir. Kadınların işgücüne katılımının düşük olduğu doğu bölgelerinde, mikro kredi programları ve kadın girişimciliğini destekleyen projeler hayata geçirilmelidir. Bu tür girişimler, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını güçlendirebilir. Bölgesel eğitim farklarını kapatmak için, doğu bölgelerindeki okullara daha fazla kaynak ayrılmalı ve öğretmen istihdamı artırılmalıdır.
5. **Ücret Politikaları ve Eşitsizliğin Giderilmesi:** Kadınların düşük ücretli sektörlerde yoğunlaşması, cinsiyete dayalı ücret eşitsizliğini hedefleyen politikaları gerektirmektedir. Asgari ücret düzenlemeleri, yaşam maliyetleri dikkate alınarak güncellenmeli ve sektörler arası ücret farkları azaltılmalıdır. Eşit işe eşit ücret ilkesinin uygulanmasını sağlamak için, işyerlerinde ücret şeffaflığını zorunlu kılan düzenlemeler getirilmeli ve denetimler artırılmalıdır. Kadınların yoğun olduğu hizmet ve sosyal hizmet sektörlerinde toplu iş sözleşmeleri teşvik edilerek ücret seviyeleri yükseltilmelidir.
6. **Sosyal Koruma ve Refah Sistemlerinin Güçlendirilmesi:** Sosyal harcamaların yetersizliği çalışan yoksulluğunu artırdığından, sosyal yardım programları genişletilmeli ve çalışan yoksulluğu riski taşıyan hanelere yönelik hedefli gelir destekleri (örneğin, koşullu nakit transferleri) sağlanmalıdır. Sağlık hizmetlerine erişim, yoksulluk riskini azaltan bir faktör olarak öne çıktığından, ücretsiz veya düşük maliyetli sağlık hizmetleri tüm çalışanlara sunulmalı; bu, özellikle kayıt dışı çalışanlar için kritik önem taşımaktadır. Konut sahibi olmanın yoksulluğu azalttığı

bulgusu doğrultusunda, düşük gelirli hanelere yönelik sosyal konut projeleri geliştirilmeli ve kira yardımları artırılmalıdır.

7. **Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi:** Asgari ücret seviyeleri yaşam maliyetleri dikkate alınarak belirlenmeli, düşük gelirli çalışanlar için ek destekler sağlanmalıdır. Sendikal hakların genişletilmesi ve toplu pazarlık mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Çalışanların iş güvencesini artırmak için iş yasalarında reform yapılmalıdır.

Bu çalışma, Türkiye’de çalışan yoksulluğunun cinsiyet boyutunu kapsamlı bir şekilde ele alarak, bu sorunun hem bireysel hem de toplumsal düzeydeki etkilerini ortaya koymuş ve çözümüne yönelik uygulanabilir stratejiler sunmuştur. Elde edilen bulgular, kadınların ve erkeklerin işgücüne katılımını artırmanın, yalnızca bireylerin refahını değil, aynı zamanda ekonomik büyümeyi ve toplumsal adaleti de destekleyeceğini göstermektedir. Ancak bu hedeflere ulaşmak, yukarıda belirtilen önerilerin yalnızca teorik düzeyde kalmayıp, ilgili kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliğiyle hayata geçirilmesini gerektirmektedir.

Çalışan yoksulluğunun azaltılması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, Türkiye’nin sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda stratejik bir öncelik taşımaktadır. Bu bağlamda, politikaların uzun vadeli bir vizyonla tasarlanması, veri temelli karar alma süreçlerinin güçlendirilmesi ve uygulama süreçlerinin etkin bir şekilde izlenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu çalışma, Türkiye’deki çalışan yoksulluğu ve cinsiyet eşitsizliği literatürüne katkı sağlamayı amaçlamış; gelecekteki araştırmalar için ise, bu konuların sektörel ve bireysel düzeyde daha derinlemesine incelenmesine yönelik bir zemin oluşturmuştur.

KAYNAKLAR.

- Açıkgöz, R., & Yusufoglu, Ö. (2012). Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 85-86.
- Ak, M. (2016). Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk. Akademik Bakış Dergisi, 303.
- Aksoy, T. (2013). Kadınların Üstünde Cam Tavan mı Var? <https://temelaksoy.com/kadinlarinustunde-cam-tavan-mi-var/> adresinden alındı.
- Aktan, C. C. (2002). Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri. Ankara:Hak-İş Konfederasyonu Yayını,, 1-9.
- Alptekin, K. (2024, 10 11). Çalışma Hayatı. <https://www.sosyalhizmetuzmani.org/calismahayati.htm> adresinden alındı.
- Arabacı, İ., & Korkmaz, C. (2010). Kadınların Eğitimsel Olanaklardan Yararlanmalarında BölgeselEşitsizlikler (Marmara ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri Örneği). 21. Yüzyılın EşiğindeKadınlar/Değişim ve Güçlenme, Uluslararası Multidisipliner Kadın Kongresi Bildiri Kitabı (s. 475-481). içinde İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını Cilt 3.
- Aşık, G., Karakoç, U., & Pamuk, Ş. (2023). Regional inequalities and the West–East divide in Turkey since 1913. The Economic History Review, 1305-1332.
- Azaklı, S. B. (2009). Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam ve Ekonomik Boyutu.
- Bakkal, U. (2007). Kayıt Dışı Ekonomi. Derin Yayınları.
- Bank, W. (2022). Understanding Poverty: Poverty Overview. World Bank: <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty> adresinden alındı
- Bıçkık, D. (2005). Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlerle Analizi: Ekonomik Ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi; Karşılaştırmalı Bir Analiz. “İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 104-138.
- Bilgin, B. (2012). Çalışma Yaşamında Kadın ve Yasal Düzenlemeler. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 311-315.
- Broström, L., & Jansson, B. (2022). Who are the In-Work Poor? A Study of the Profile and Income Mobility Among the In-Work Poor in Sweden from 1987 to 2016. Social Indicators Research , 495-517.
- Chossudovsky, M. (1999). *Yoksulluğun Küreselleşmesi, Neşenur Domaniç(çev.)*. İstanbul: Çiviyazıları.
- Collier, P. (2007). The Bottom Billion: Why the Poorest Countries are Failing and What Can Be Done About It. . Oxford University Press.
- Çavuşoğlu, B. (2011). Türkiye’de Çalışan Yoksulluğunun Genel Görünümü. Sosyal Güvence, 22-33.
- Çetintaş, H., & Vergil, H. (2003). Türkiye’de Kayıt dışı Ekonominin Tahmini. Doğu Üniversitesi Dergisi, 15-30.
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği”. Toplum ve Bilim Dergisi, 139-170.

- Demirel, A., Kayaalp Bilgin, Z., & Kocaman, M. (1999). Çalışmaya Hazır İşgücü Olarak Kentli Kadın ve Değişimi. Ankara: Cem Web Ofset: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Derdiyok, T. (1993). Türkiye'nin Kayıt Dışı Ekonomisinin Tahmini. Türkiye İktisat Dergisi.
- Doğan, E. (2014). Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi. T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- Dumanlı, R. (1996). Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları. DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayını, 6.
- Dursun, S., & İstar, E. (2014). Kadın Çalışanların Yaşamış Oldukları İş Aile Yaşamı Çatışmasının İş ve Yaşam Doyumu Üzerine Etkisi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 127-136.
- Eagly, A., & Carli, L. L. (2007). Through the Labyrinth: The Truth about how Women Become Leaders. Harvard Business Press
- Ecevit, Y. (2010). İşgücü Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği El Kitabı. Ankara: Pelin Ofset Tipo Matbaacılık.
- Engels, F. (2019). İngiltere'de Emekçi Sınıfının Durumu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Erdem, B. (2008). Çalışan Yoksulluğu: Nedenleri, Boyutları ve Çözüm Önerileri [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi].
- Ertekin, Ş., & Hayat, E. (2022). Kamu Sosyal Harcamalarının Yoksulluk Riski Üzerindeki Etkisinin Ekonometrik Analizi. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 79-91.
- Eurofound. (2017). In-Work Poverty In The EU. Publications Office of The European Union. Luxembourg.
- Evcim, N. (2023). Türkiye Ve Dünyada Çalışan Yoksulluğu. 1-220.
- Faharuddin, & Endrawati, D. (2022). Determinants of working poverty in Indonesia. Journal of Economics and Development, 230-246.
- Flik, R. J., & Praag, B. M. (1991). Subjective Poverty Line Definitions. De Economist, 311-330.
- Folbre, N. (2006). Measuring Care: Gender, Empowerment, and the Care Economy. Journal of Human Development, 183-199.
- Gerni, M. (2001). İşyerinde Cinsel Taciz: Erzurum İlinde Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, , 19-46.
- Gornick, J. C., & Jäntti, M. (2010). Child care, women's employment, and child outcomes: A cross-national study. Annual Review of Sociology, 36, 399-420.
- Gujarati, D. N., & Porter, D. C. (2009). Basic Econometrics . McGraw-Hill.
- Gündoğan, N. (2007). Yoksulluğun Değişen Yüzü: Çalışan Yoksullar. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Hosmer, D. W., Lemeshow, S., & Sturdivant, R. X. (2013). Applied Logistic Regression. . John Wiley & Sons.
- Hugh Clegg. (1978). Trade Unionism Under Collective Bargaining, s.2'den Aktaran: Koray, s.195. Oxford: Basil Blackwell.
- IFAD. (2016). Rural Development Report 2016: Fostering inclusive rural transformation. <https://www.ifad.org/en/rural-development-report> adresinden alındı

- ILO. (2004). A Fair Globalization: Creating Opportunities for All. Geneva: International Labour Organization. ILO: <https://www.ilo.org/publications/fair-globalization-creating-opportunities-all> adresinden alındı
- ILO. (2006). Adil Bir Küreselleşme Herkes İçin Fırsatlar Yaratılması / Küreselleşmenin Sosyal Boyutu Dünya Komisyonu. Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü.
- ILO. (2018). Care Work And Care Jobs For The Future Of Decent Work.
- ILO. (2020). Global wage report 2020–21: Wages and minimum wages in the time of COVID-19.
- ILO. (2020). Women at Work: Trends 2020.
- ILO. (2021). Gender equality in the workforce: Global trends and challenges.
- IPCC. (2014). Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Cambridge University Press.
- İpek, E. (2019). Türkiye'de Obezitenin Sosyoekonomik Belirleyicileri. International Journal of Economic and Administrative Studies, 57-70.
- Kandiyoti, D. (1987). Emancipated but Unliberated? Reflections on the Turkish Case. Feminist Studies, 317-338.
- Kapar, R. (2010). Türkiye’de Çalışan Yoksullar. Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayın Organı, 53-63
- Kapar, R. (2023). Türkiye’de Çalışanların Yoksulluğu, Yoksunluğu ve Sosyal Dışlanmaları. Reflektif Journal of Social Sciences, 279-308.
- Kapız, S. (2002). Aile-iş Yaşamı Dengesi ve Dengeye Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Teorisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 139-153.
- Karabıyık, İ. (2012). Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı. Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 231-260.
- Kartal, A. (2019). Tr61 Bölgesi’nde Yaşayan Kadınların Çok Boyutlu Yoksulluğu Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. 1-90.
- Kaya, S. (2019). Türkiye’de Çalışan Yoksulluğu: Politikalar ve Öneriler [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi].
- Kılıçdaroğlu, K. (2000). Saklı Ekonominin Boyutları ve Daraltma Önlemleri. Vergi Dünyası Dergisi, 4-10.
- Kırkulak, B. (1999). Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin Vergilendirilmesi. Vergi Sorunları Dergisi, 132,153-165.
- Kızılgöl, Ö. A. (2012). Kadınların İşgücüne Katılımının Belirleyicileri: Ekonometrik Bir Analiz. Doğu Üniversitesi Dergisi, 88-101.
- Kızılgöl, Ö. A. (2012). Kadınların İşgücüne Katılımının Belirleyicileri: Ekonometrik Bir Analiz. Doğu Üniversitesi Dergisi, 88-101.
- Klaauw, W. V. (1996). Female Labour Supply and Marital Status Decisions: A LifeCycle Model. The Review of Economic Studies, 199-235.
- Kocacık, F., & Gökkaya, V. B. (2005). Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 195-219.
- Koray, M. (2000). Sosyal Politika. Bursa: Ezgi Kitabevi.

- Korkmaz, A., & Korkut, G. (2012). Türkiye’de Kadının İşgücüne Katılımının Belirleyicileri. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 41-65.
- Köse, A.H., & Bahçe, S. (2009). Hayırsever Devletin Yükselişi: AKP Yönetiminde Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu, İlhan Uzel ve Bülent Duru (drl.) Ankara: Phoenix Yayınları.
- Lugo, M. A., & Maasoumi, E. (2009). Multidimensional Poverty Measures From An Information Theory Perspective. Oxford Poverty and Human Development Initiative Working Paper Series.
- Marshall, T. H. (1950). Citizenship and Social Class. Cambridge: Cambridge: Cambridge University Press.
- Marx, K. (1998). Kapital: Ekonomi Politğin Eleştirisi. İstanbul: Sol Yayınları.
- Mercanlıoğlu, Ç. (2009). Cinsiyete dayalı eşitsizlik; kadın yöneticilerin iş ve özel hayatlarını dengeleme zorlukları ve bedelleri. Uluslararası-Disiplinler arası Kadın Çalışmaları Kongresi, 35.
- Metin, B. (2013). Neoliberal Yapısal Uyum Politikalarından, Kapsayıcı Kalkınma Çerçevesine Dünya Bankası'nın Yoksulluk Sorunu Yaklaşımı. *Çalışma ve Toplum*, 211-234.
- Metin, B., & Özyıldırım, M. M. (2016). Çalışma ve Refah. Gazi Kitabevi.
- Misra, J., Moller, S., & J. Budig, M. (2007). Work–Family Policies And Poverty For Partnered And Single Women In Europe And North America. *Sociologists for Women in Society*, 804-827.
- Nations, U. (2015). Sustainable Development Goals. United Nations : <https://www.un.org/sustainabledevelopment/> adresinden alındı
- OECD, (2022). Employment Outlook 2022: Gender differences in the labor market. OECD Publishing.
- Ognjenović, K., Pavlović, D., & Bodroža, D. (2022). Are The Self-Employed At A Higher Poverty Risk: Empirical Evidence From Serbian Sılc Data. *Serbian Journal of Management*, 389-401.
- Örender, A. M., & Giray Yakut, S. (2019). Ülke Kredi Notlarını Etkileyen Faktörlerin Çeşitli Sınıflandırma Analizleri ile İncelenmesi. *EKOIST Journal of Econometrics and Statistics*, 77-93.
- Örücü, E., Kılıç, R., & Kılıç, T. (2007). Cam Tavan Sendromu ve Kadınların Üst Düzey Yönetici Pozisyonuna Yükselmelerindeki Engeller: Balıkesir İli Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 117-135.
- Özcan, A. (2018). Denizli’de Mutlak Yoksulluk Sınırının Belirlenmesi ve Yoksullukla Mücadele. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-14.
- Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1-19.
- Özdemir, E. (2006). İşyerinde Cinsel Taciz. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 83-96.
- Özdemir, S. (2004). Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti. 230.
- Özgen, H., & Efeoğlu, İ. (2007). İş-Aile Yaşam Çatışmasının İş Stresi, İş Doyumu ve Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkileri: İlaç Sektöründe Bir Araştırma. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 237-254.
- Özsoylu, A. F. (1996). Türkiye’de Kayıt dışı Ekonomi. Bağlam Yayınları.

- Öztürk, M., & Çetin, B. I. (2009). Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar. Yaşar Üniversitesi E-Dergi, 2661-2698.
- Parlak, Z., & Ak, Y. (2022). Çalışan Yoksulluğu: AB ve Türkiye’de Durum Analizi. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 118-143.
- Pena Casas ve Latta. (2004). Working Poor in European Union. Observatoire Social Europeen and Mia Matta Consulting Research Institute, 7.
- Rowntree, S. (1901). Poverty, A Study of Town Life.
- Saatçi, E., & Akpınar, E. (2007). Assessing Poverty and Related Factors in Turkey. Croat Med J., 628-635.
- Saçlı, A. (2019). Türkiye’de Kentsel Yoksulluk Üzerine Bir Değerlendirme. Türkiye Siyaset Bilim Dergisi, 1-21.
- Sağlam, B., & Uğur, M. S. (2023). Türkiye’de Kronik Yoksulluğun Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 931-952.
- Savcı Köroğlu, İ. (2022). Yeni Yoksulluk Türleri ve Sosyal Dışlanma. 19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi, 100-116.
- Sen, A. (1976). Poverty: An Ordinal Approach to Measurement. Econometrica., 219-231.
- Sen, A. (1983). Poor, Relatively Speaking. Oxford Economic Papers, 153-169.
- Sen, A. (1997). Editorial: Human Capital And Human Capability. World Development, 1959 1961
- Sen, A. (1999). Development As Freedom. New York: NY: Knopf Publishers.
- Sen, A. (2004). Capabilities, Lists, and Public Reason: Continuning the Conversation. Feminist Economics, 77-80.
- SGK, S. G. (2014). Kayıt Dışı Ekonomi ve Mücadele Yöntemleri. Sosyal Güvenlik Kurumu Yayınları.
- Sırma, Ş. (2016). Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Çalışan Yoksullar [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla
- Smith, A. (1776). An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations.
- Spicker, P., Leguizamón, S. A., & Gordon, D. (2007). Poverty: An International Glossary CROP International Studies in Poverty Research. New York: Zed Books.
- Standing, G. (2011). The Precariat: The New Dangerous Class . Bloomsbury Publishing.
- Stiglitz, J. E. (2002). Globalization and Its Discontents. W.W. Norton & Company.
- Stiglitz, J. E. (2012). The Price of Inequality: How Today’s Divided Society Endangers Our Future. W.W. Norton & Company.
- Stock, J. H., & Watson, M. W. (2020). Introduction to Econometrics . Pearson.
- Šustová, Š., & Zelený, M. (2013). At Work..., and Poor? A Look at the Czech Working Poor Population in the Living Conditions Survey (EU-SILC). 56-70.
- Şen, G. (2008). AB ve Türkiye’de Kayıt dışı İstihdam ve Etkileri.
- Şenses, F. (2008). Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Toksöz, G. (2019). Kadın Emeği ve İstihdam Politikaları. Ankara: Dipnot Yayınları.,
- Toksöz, G. (2019). Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği. Çalışma Hayatı Dergisi, 78-95.

Topg l, S. (2013). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması. C. . İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 277-296.

Transparency International. (2019). Corruption Perceptions Index 2019.

T   K. (2021). Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri:
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Womenin-Statistics-2021-45635> adresinden alındı

T   K. (2021). Türkiye Aile Yapısı Araştırması:
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813> adresinden alındı

T   K. (2022). Kazanç Yapısı İstatistikleri:
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kazanc-Yapisi-Istatistikleri-2022-49750> adresinden alındı

T   K. (2022). Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri:
https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/toplumsal_cinsiyet_istatistikleri.pdf adresinden alındı

T   K. (2023). İşgücü İstatistikleri:
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC%C4%B0statistikleri-2023-53521&dil=1> adresinden alındı

T   K. (2023). Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-202353841#:~:text=Yoksulluk%20veya%20sosyal%20d%C4%B1%C5%9Fflanma%20riski%20alt%C4%B1nda%20olanlar%3B%20g%C3%B6relili%20yoksulluk%20maddi,sosyal%20d%C4%B1%C5%9Fflanma%20riski%20alt%C4%B1nda%20kald%C4%B1> adresinden alındı

Tülüce, N. S., & Yaprak, Z.  . (2014). Büyüyen Ekonomilerin Yoksullaşan Kadınları. Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi, 60-76.

UN Women. (2020). Women and Poverty.

UNDP. (1997). Human Development Report 1997. Oxford University Press.
<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1997> adresinden alındı

UNEP. (2019). Global Environment Outlook – GEO-6: Healthy Planet, Healthy People. Cambridge University Press.

UNESCO. (2019). Global Education Monitoring Report 2019: Migration, Displacement and Education – Building Bridges, Not Walls. . UNESCO Publishing.

UNESCO. (2021). Global education monitoring report: Gender report 2021. UNESCO.

Vatandaş, C. (2011). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanılı.

Weber, M. (2005). The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism. London: Routledge Classics.

WHO. (2015). World Health Statistics 2015. World Health Organization.

Wooldridge, J. M. (2016). Introductory Econometrics: A Modern Approach . Cengage Learning.

World Bank, (2020). World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains. The World Bank.

World Bank, T. (2021). Women's economic participation and labor market trends in Turkey. The World Bank.

World Bank. (2024). Poverty Overview: Development news, research, data. World Bank: <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview> adresinden alındı

World Economic Forum. (2015). Global Gender Gap Index. <http://widgets.weforum.org/gendergap-index/>. adresinden alındı

Yerdelen Tatoğlu, F. (2020). Ekonometri Stata Uygulamalı. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Yereli, A. B., & Karadeniz, O. (2004). Kayıt Dışı İstihdam. Ankara.

Yılmaz, G. (1998). Yeraltı Ekonomisinin Doğurduğu Vergi Kaybının Hesabı ile İlgili Yaklaşımlar ve Türkiye'de Yeraltı Ekonomisinin Doğurduğu Vergi Kaybı. Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, cilt.14, 483-501.

Zanbak, M. (2014). Yetenekler Yaklaşımı Perspektifi ile Yoksulluğun Ölçülmesi Yoksulluğun Kayıp Boyutları Üzerine Ampirik Bir Uygulama. 1-159.

